

HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
29. listopada 1971.
godina I.
broj 28.
cijena 2 dinara

Izjava Upravnog odbora Društva književnika Hrvatske

Upravni odbor Društva književnika Hrvatske odlučio je na svojoj sjednici 22. listopada 1971. godine objaviti svoj stav prema općoj raspravi o amandmanima Ustava SR Hrvatske. Upravni odbor Društva književnika Hrvatske smatra da nisu ostvarene osnovne pretpostavke pod kojima bi ta važna rasprava o amandmanima izašla iz okvira formalizma. Svoje uvjerenje Upravni odbor Društva književnika Hrvatske zasniva na slijedećim činjenicama:

1. Još uvjek se stavlja u pitanje nedjeljivost suvereniteta hrvatskog naroda u njegovoj državi. Tvrdi se da bi prihvatanje takvog suvereniteta okrnjilo prava drugih naroda i narodnosti koji žive u SR Hrvatskoj.

Upravni odbor Društva književnika Hrvatske smatra da je suvišno raspravljati o pravu hrvatskog naroda na nedjeljivi suverenitet u vlastitoj državi. Upravni odbor Društva književnika Hrvatske isto tako smatra da se time ne krene građanska prava drugih naroda i narodnosti koji žive u SR Hrvatskoj.

2. Još uvjek se raspravlja o nazivu i položaju hrvatskog jezika.

Upravni odbor Društva književnika Hrvatske sve pokušaje raspravljanja o položaju i nazivu hrvatskog jezika smatra bespredmetnim. Oni samo zauključuju pažnju cijele naše javnosti i znanstvenih radnika lažnim ili već definitivno riješenim pitanjima.

Cinjenica da je u SR Hrvatskoj službeni jezik hrvatski ne uskraćuje ni jednom građaninu Republike pravo da svoj materinski jezik naziva kako hoće i njime se slobodno služi.

3. Još uvjek nisu riješena osnovna pitanja deviznog sustava, banaka i eksportera. Zadnje vijesti pokazuju da se u dogledno vrijeme i ne mogu očekivati nikakva nova rješenja. To znači da u gospodarstvu naše zemlje — i Federacije i Republikā — ostaju i dalje na snazi oni odnosi koji onemogućavaju realiziranje stvarnog suvereniteta i državnosti Republikā, koji dovode u pitanje vitalne interese njihovih radnih ljudi, njihovih naroda i narodnosti. To znači da postoje snage koje mogu zanemariti stajališta Predsjednika Republike nedavno izrečena u Varaždinu.

4. Još uvjek nisu riješena pitanja proporcionalne zastupljenosti pripadnika pojedinih naroda i narodnosti u državnim, političkim i društvenim službama i organizacijama Federacije i Republikā. To neizbjegno dovodi do nepotpunog, a ponekad čak i krivog predstavljanja njihovih interesa.

5. Još uvjek se pitanje javne odgovornosti rješava od zgode do zgode. Nema općih i za sve obveznih mjerila. Zato se dopušta javno djelovanje pojedinih rukovodilaca koje je javnost već osudila zbog njihovih unitarističkih ili nacionalističkih odnosno separatističkih stajališta.

6. Još uvjek se dogada da se potpuno ignoriraju javni dokumenti pojedinih društvenih organizacija: na njih nitko ne odgovara, zbog njih se ništa ne poduzima.

Upravni odbor Društva književnika Hrvatske smatra da hitno valja ojačati materijalnu bazu samoupravljanja i devize dati na raspolažanje organizacija koje ih ostvaruju, dokle da se moraju rješiti temeljna gospodarska pitanja naše zajednice, zbog kojih je i došlo do promjena u Saveznom ustavu. Tek nakon toga i nakon rješenja ostalih pitanja (što su ovde spomenuta), rasprava o amandmanima Ustava SR Hrvatske može biti djelotvorna. Upravni odbor Društva književnika Hrvatske predlaže zato da se rasprava o amandmanima produži sve dok se takvi uvjeti ne ostvare.

UPRAVNI ODBOR DRUŠTVA KNJIŽEVNIKA HRVATSKE

Jozo Ivičević

ŠTO JE SPORNO?

Glavni se odbor Srpskog kulturnog društva »Prosvjeta« – na sjednici 17. listopada u Zagrebu – izjasnio o jeziku i pravopisu, te o nastavnim programima u Hrvatskoj, i raspravio o budućoj djelatnosti »Prosvjetetek«. Za razliku od hrvatskih kulturnih ustanova, koje su opozvale Novosadski dogovor, Glavni se odbor »Prosvjetetek« izjasnio da »srpskom narodu u Hrvatskoj odgovaraju standardi i norme Novosadskog dogovora i pravopis dvoju Matica«.

O nacrtu nastavnih programa i planova za osnovne i srednje škole u Hrvatskoj, o kojima se upravo, u javnosti i službeno, raspravlja, Glavni je odbor »Prosvjetetek« zaključio da su ti programi i planovi »potpuno neprihvataljivi za djecu srpske nacionalnosti«, jer da »ni konцепциjom ni sadržajem ne omogućavaju ravnopravno očitovanje nacionalnog identiteta Srbu u Hrvatskoj i njihove kulture«; Glavni odbor ističe stoga da će se »i za učenike srpske nacionalnosti morati da izrade odgovarajući planovi i programi«. O budućoj djelatnosti predviđeno je da »Prosvjeteta« potakne sustavno izučavanje političke i kulturne povijesti i govora Srbu u Hrvatskoj (što bi, u suradnji s »Prosvjetom«, realizirale znanstvene ustanove u Hrvatskoj) »i ustanove drugih socijalističkih republika«; zaključeno je, nadalje, da se Muzej Srbija u Hrvatskoj s bibliotekom odijeli od Povijesnog muzeja Hrvatske i uspostavi kao samostalna ustanova; da se izradi studija o srpskim kulturnim spomenicima u Hrvatskoj i kako da se ti spomenici obnovi i uščuvaju; predviđeno je da se aktiviraju već postojeći i osnuju novi pododbori »Prosvjetetek«, te uopće poradi na boljoj organizaciji, jačanju materijalne osnove i svremenijoj konцепциji Društva.

O hrvatskom pravopisu rečeno je: da je »ilegalna inicijativa«; o hrvatskim lingvistima: da su »kojekakvi samozvani pravopisni skretničari, cenzori i njima slični«; hrvatski jezik nije hrvatski, i ne smije se tako nazivati, nego je »srpskohrvatski, odnosno hrvatskosrpski«; propisivati o tom jeziku ne smiju hrvatski znanstvenici i SR Hrvatska, nego »državno-politički faktori, kako SR Hrvatske tako i drugih republika srpskohrvatskog, odnosno hrvatskosrpskog jezičnog područja« – zajednički; ni na opoziv Novosadskog dogovora hrvatske znanstvene ustanove nemaju pravo, taj čin je »jednostran« (i hrvatski je naziv jezike »jednostran«); hrvatski su naziv i jezična norma, uopće, »ekstremistički koncept« što se »nasilno« nameće sredstvima javnog saobraćanja i ustanovama SR Hrvatske; službena uporaba hrvatskog jezika je »produbljivanje nametnutog raskola u jeziku« i ima »nesagledive negativne posljedice za našu socijalističku zajednicu i bratske odnose između dva naroda!«

Govoreći pak o zahtjevu, što je iznesen u Glavnome odboru, da se sazove Kongres Srbija u Hrvatskoj, Milan Žalić – predsjednik »Prosvjetetek« i potpredsjednik hrvatske vlade – za taj je zahtjev optužio političke prilike u Hrvatskoj (jer da je uslijedio »u atmosferi nacionalnog prebrojavanja« i pojačane »antisrske histerije«)!

Što na sve to odgovoriti?

Histerične pojave izazivalo je godinama, od Deklaracije nadalje, i samo spominjanje hrvatskog imena! Zbog pjevanja hrvatskih pjesama i isticanja hrvatskih simbola još se i danas batina (Karin), prividaju ustaške kolone (Podravska Slatina), osuđuje na zatvor (Makarska)! Da li se išta slično zabilježilo u Hrvatskoj zbog, recimo, isticanja srpskog imena i simbola, pjevanja srpskih pjesama?

Ili: manjinske su nacionalne skupine, u usporedbi s »matičnim« narodom, redovito zapostavljene u političkim funkcijama i službama. U Hrvatskoj je obratno slučaj i, po tome, Hrvatska je jedinstven primjer u Jugoslaviji! Ustvrdimo stoga:

U pitanju nije ni ravnopravnost Srbu u Hrvatskoj, ni njihovo pravo da odlučuju o nacionalnoj kulturi i prosvjeti, to pravo – uključujući i pravo na posebnu jezičnu i pravopisnu normu, na odvojenu nastavu, na zasebne kulturno-prosvjetne ustanove i organizacije – nitko niti je osporio, niti osporava. U pitanju je, začudo, kulturno-prosvjetna autonomija Hrvata Hrvatskoj! Da li je pretjerano očekivati da će nam Glavni odbor »Prosvjetetek« tu autonomiju napokon ipak dopustiti?!

BRUNO BUŠIĆ

PRIMOŠTEN BEZ PRIMOŠTENACA

str. 7.

ŽTP-ZAGREB

ISTINA I FALSIFIKATI

str. 10. i 11.

2 pisma čitatelja

SERBUS, ZAGREB MOJ

10. X. 1971. poslje utakmice Dinamo-Partizan navratio sam s prijateljima u restoran »Park« u Dugom Selu, gdje živim od 1960. godine. Tu večer doživio sam nešto neugodno i sramno, što će vječno ostaviti trag u mom sjećanju. Od orkestra koji je svirao naručili smo nekoliko zagorskih pesama i pjesmu »Ustani, bane Jelačić« s najavom za društvo dinamovaca. Kad je solist počeo pjevati »Ustani, bane Jelačić«, prišao mi je čovjek kojeg u Dugom Selu znaju po imenu ZARKO, inače je aktivni starješina JNA, istružnuo mi mikrofon iz ruke, a druga osoba sa Zarkovog stola izguzvala note na staku. Ja sam došao do orkestra i rekao: »Zarko, hvala ti, da tebi i tvom društvu ne biti učinio!« Zatim sam se obratio orkestru i zamolio da umjesto toga otpjevaju »Serbus, Zagreb moj«. Srne strane su opet dolazili uzvici da se to već sviralo i da to ne treba ponavljati. Glazba je, iako ugrožena, ipak izvela željenu melodiju.

Smatrao sam da je s tim sve završeno i htjeli smo ići kući.

Zatim je spomenut Zarko došao

za susjedni stol, polio me nekim pićem i uhvatit za rame. Ja sam mu mirno uklonio ruku s ramena. Moja smirenost mu je toliko smetala da jo u njemu sve uskijepilo. Ja nisam u životu ni u čijim očima vidio toliko mrzje kao u njegovim. Zatim mi je predbacio da sam ja naruciо pjesmu »Ustani, bane Jelačić«. Počeo je sipati takve klevete, brutalne i uvredljive, da sam ja crvenio od stida. Psovao mi je sve što imam u rodu, a na koncu majku ustašku i četničku i htio se fizički obraćunati. Viško je da će me ubiti, zakluti itd. Ja bih molio druga. Zarka kao starješinu JNA i kao čovjeka da objasni zašto se ponaša tako. Sto se mene tice, želim da drug Zarko zna da sam Hrvat, a isto tako da ne poticaju ostale nacije, pa me zato boli kad mi netko brani na mojem pragu slušati narodne pjesme koje želim.

BRUNO LONČARIĆ,
Dugo Selo

INOZEMSTVO I HRVATI

Ovaj komentar dugujem svakako članiku o gospodinu Paulu Yankovitchu, francuskom daku, sudeći po fotografiji — profinjenom i umornom svjetskom čovjeku koji u svojoj novinarsko-mirovinskoj dokolici pabirči po našoj unutrašnjoj politici i kao beogradski dopisnik pariškog »Le Monde« u oblastima unitarističke nostalгијe servira francuskoj i svjetskoj javnosti takozvanu istinu o Jugoslaviji, posebice s osvrtom na Hrvatsku. Nisam bio nimalo iznenaden i cijeli sam taj vrlo dobro napisani i stručno konzurni članak pročitao kao nešto što mi je već odavno tako dobro poznato i tako otužno priraslo srcu.

Gospodin Paul Yankovitch, na sreću, nije vječan, ali su trajni izdanici takvih osoba, a dobrih učenika imao mnogo. Kakvu štetu ti ljudi mogu nanijeti interesima hrvatskog naroda očito je već iz samog članka o gospodinu Paulu, no što nam vrijedi da se indignirano zgramo kad smo zapravo žrtve svoje vlastite učimosti i nesposobnosti. S tim valja već jednom prekinuti! Pogledamo li samo članak o francusko-jugoslavskim odnosima (Enciklopedija Jugoslavije, svezak 3, str. 351-386), dolazimo najprije do poraznog zaključka o nerazmjeru obostrašnih informacija: mi smo našeg čovjeka mnogo više informirali o francuskoj rukovodstvu Matici iseljenika, ona iz BiH i ona iz Hrvatske, ne složje koju ekipu naših pjevača da posluju zaledno na turneu našim iseljenicima po svijetu. Jedna hoće da u ekipi bude i Vice Vukov, druga znamo, nipošto se s tim ne slaže. I u znak protesta — bosanskohercegovačka Matica povlači iz ekipa svoja dva člana — Zorcu Dubljević i Ismetu Alajbegoviću Serbu; oni su prebačeni u grupu Radio-televizije Sarajevo koja polazi na 15-dnevnu turneu po Austriji i Zapadnoj Njemačkoj..., precizira se u »Oslobodenju«.

Zanima me, da li ovim dvjema osobama rukovodstvo Matici iseljenika BiH raspolaže kao s nekim stvarima uime čudne svoje politike (čudne zbog toga što se nekome brani pjevati zato što je nesimpatičan) kao osoba — jer da je što drugo teže u pitanju, imali bi posla zakoniti organi gonjenja, zar ne?), ili su pak te osobe pitane kamo bi u ovom slučaju same željele da putuju — jer to iz napisa u »Oslobodenju«, po običaju, nije jasno. Naprotiv, kako se kaže — prebačeni su, dade se naslutiti da te osobe nitko ni za što nije ni pitao i da je njima preostalo jedino da se možda sasvim odreknu turneve ako se ne slažu s takvim manipuliranjem u ime politike!

U »Oslobodenju« od srijede, 20. X. o.g., pročitah kako se dvije Matice iseljenika, ona iz BiH i ona iz Hrvatske, ne složje koju ekipu naših pjevača da posluju zaledno na turneu našim iseljenicima po svijetu. Jedna hoće da u ekipi bude i Vice Vukov, druga znamo, nipošto se s tim ne slaže. I u znak protesta — bosanskohercegovačka Matica povlači iz ekipa svoja dva člana — Zorcu Dubljević i Ismetu Alajbegoviću Serbu; oni su prebačeni u grupu Radio-televizije Sarajevo koja polazi na 15-dnevnu turneu po Austriji i Zapadnoj Njemačkoj..., precizira se u »Oslobodenju«.

Zanima me, da li ovim dvjema osobama rukovodstvo Matici iseljenika BiH raspolaže kao s nekim stvarima uime čudne svoje politike (čudne zbog toga što se nekome brani pjevati zato što je nesimpatičan) kao osoba — jer da je što drugo teže u pitanju, imali bi posla zakoniti organi gonjenja, zar ne?), ili su pak te osobe pitane kamo bi u ovom slučaju same željele da putuju — jer to iz napisa u »Oslobodenju«, po običaju, nije jasno. Naprotiv, kako se kaže — prebačeni su, dade se naslutiti da te osobe nitko ni za što nije ni pitao i da je njima preostalo jedino da se možda sasvim odreknu turneve ako se ne slažu s takvim manipuliranjem u ime politike!

MARKO ZELIĆ,
Travnik

vu i za još neke nastavnike koji će se možda, kao po nekom pravilu, »zamjeriti većem dijelu kolektiva i postati nepoželjni. Interesantno je napomenuti da taj veći dio kolektiva ima dobrih rodbinskih veza pa su i odluke i kritike još uvjerenije. Nastavnici koji ne mogu raditi u kolektivu trebali bi se »popraviti«. Popravak, ali kakav? Možda se treba odrediti aktivnost u »nepoželjnim« organizacijama, preporučljivo je ne suprotstavljati se članu kolektiva uz kog je »famožan« većina i plivati u strui brojnijega.

Tko prihvati takva rješenja, učinje je »korak naprijed«, jer će to pridonjeti elastičnom i čvrstom stavu: postati će možda dobar radnik; kao da je netko mahnuo čarobnim štapićem, postat će čijenjen i čovjek od povjerenja.

Organzi upravljanja imaju čudne uloge u školi Mikleuš. Radna zajednica, na primjer, na inicijativu određenih nastavnika, primjenivši prokušani sistem nadglašavanja, ukida Upravni odbor i njegove odluke (odluku o prijemu apsolventa glazbenog odgoja na određeno vrijeme), da bi kasnije donjela »ispavnu« odluku: prima na rad apsolventa razredne nastave da predaje likovni odgoj i dio glazbenog odgoja (privremeno?), a u isto vrijeme apsolvent glazbenog odgoja ne može predavati svoj predmet, jer je »ispavnjene da to rade drugi — nastavnik razredne nastave i jedan apsolvent razredne nastave. Ima li tu nešto čudno? Upravni odbor sada ne postoji, jer donosi nepoželjne odluke. Netko je dobro primijetio da honorar i rodbinski kasu treba dobro uvažavati pa će i odluke biti manje tragične.

Mislimo da ovakve odluke prelaze granice i okvire svake odgovornoosti i ispravnosti i da je situacija pomalo i komična. Pozivamo da se i odgovor u Republici upoznaju s činjeničnim stanjem u ovoj školi. Pitamo se, da li ćemo i dalje, sada već općenjeni, promatrati neumitnu igru pomešanu s blaženim osmjesima?

Grupa prosvjetnih
radnika Mikleuš

DVA PISMA IZ AUSTRALIJE

Citao sam vaše članke o našim prilikama u Australiji. Moram priznati da sam plakao dok sam čitao. Još nikad nitko nije pisao istinu o nama. Vi ste prvi koji ste imali hrabrosti napisati istinu, koja se do sada uvijek preštevala. Zahvaljujem vam u ime stotine tisuća australijskih Hrvata kojima će vaši članici biti melem na rane.

Bogdan Milivoj,

Sydney

... Članak o Croatiji iz »Hrvatskog tjednika« čitao se preko mikrofona na Croatijinoj zabavi, kojoj je bilo nazočno 1200 osoba...

K. Bosnić

Sydney

»JUGOSLAVENSKI JEZIK U TOVARNIKU

Citamo redovno vaš list. Iz njega možemo dosta naučiti, naročito o jeziku. U vašem listu smo također pročitali da u SR Hrvatskoj službeni jezik treba biti hrvatski.

Hvala vam!

Tražimo od vas savjet i podršku,

oko smo u pravu.

Selo Tovarnik (gdje je rođen hrvatski književnik A. G. Mataš) nalazi se u SR Hrvatskoj. U njemu žive pretežno Hrvati, preko 70%.

U tom selu u Osnovnoj školi gotovo svi nastavnici govore srpski ili,

oprstite, kako oni kažu: jugoslavenski. Nitko na to nije upozorio ili je upozorenje ostalo užaludno.

U Tovarniku postoji NK Hajduk.

Svoje dosadašnje plakate — obavijesti kad i s kim igra tiskali su na hrvatskom jeziku. No ove godine tiskali su ih »slučajno« na »jugoslavenskom« jeziku. Mladi, uglavnom učenici, reagirali su na ovakav jezik. Napisali smo prosvjed slijedećeg sadržaja:

UPRAVI NK HAJDUK — TOVARNIK

Nedavno su se u Tovarniku pojavili tiskani plakati na kojima možemo pročitati kad i s kim igra NK Hajduk — Tovarnik.

Kako na plakatima piše »Uprava, obavijamo se vama — Upravi NK Hajduk — Tovarnik.

Nešto nam smeta uprava na vašem plakatu. To je sam jezik pisanja.

Postavljamo vam pitanje:

Na kojem je jeziku tiskan vaš plakat?

Na njemu možemo pročitati u koliko »časova« igra vaš klub.

Ne uzimo u to čija je riječ »čas« i tko ju je od koga usvojio, ali jedno znamo: riječ »čas« je strana govor u Tovarniku. Nameće rijeći »čas« zapravo je nametanje jednog jezika drugom narodu s ciljem da se potisne jezik tog naroda. Omalovažavanje jezika jednog naroda ili namjerno i prisilno iskorjenjivanje osuđuje se u svakom društvenom uređenju.

Zivimo upravo u socijalističkom društvenom uređenju gdje se garantira ravнопravnost svih jezika u SFRJ.

Osim riječi »čas« na plakatu možemo pročitati i riječ »scena«, što se kao i riječ »čas« protivi hrvatskom jeziku. Iz ovog svega može i svatko tko se iole razumije u jezik uočiti i odgovoriti na pitanje na kojem je jeziku napisan vaš plakat.

Na njemu možemo pročitati u koliko »časova« igra vaš klub.

Ne uzimo u to čija je riječ »čas« i tko ju je od koga usvojio, ali jedno znamo: riječ »čas« je strana govor u Tovarniku. Nameće rijeći »čas« zapravo je nametanje jednog jezika drugom narodu s ciljem da se potisne jezik tog naroda. Omalovažavanje jezika jednog naroda ili namjerno i prisilno iskorjenjivanje osuđuje se u svakom društvenom uređenju.

Znači, ravнопravnost svih jezika je zagarantirana, po njima, na papiru. U praksi se to ne može dozvoliti! Spomenuto sam im

Prijedlog I. amandmana Hrvatskog ustava, član 5, gdje najjasnije stoji: »Službeni jezik u SR Hrvatskoj jest hrvatski! Za njih nema službenog jezika: »Svakako piše kako hoće i gde hoće!«

Zato vas molimo da poslušate naš dobromanjerni savjet. Zahtijevamo da se ovo razmotri pred vašom Upravom. U Tovarniku nema nikakve kulturne ustanove (ako ih ima) u ime koje bismo govorili, zajednički razmotrimo ovaj problem.

Uputili smo to pismo Upravi NK Hajduk, Komunisti Tovarnika reagirali su, ali protiv nas. Na saštaku SK osudili su ovaj prosvjed i potpisane. Pozvali su nas na saštanak Upravnog odbora NK Hajduka. Odazvali mo se pozivu. Saštanak su posebno pripremili: Uprava NK Hajduk, Tajništvo SK i još neki, u velik broj mladića srpske narodnosti. Bilo je i hrvatskih mladića nepotpisanih, ali samo nekoliko. U zadnjem dvo-rani, iako su nas pozvali u kancelariju, poteli smo raspravu, zamolili su nas da počnemo raspravljati. Na osnovu čega? Nikog nisu upoznali s prosvjedom. Zahtijevali smo da pročitaju prosjed. »Slučajno« ga nisu ponijeli. Slučajno, ili je nekako poslan? Mi smo imali prijepis i pročitali smo ga. Tajnik SK tražio je da mu objasnimo što je »jugoslavenski unitarizam«. Iz prosjeda se vidi da ovako nismo upotrijebili taj pojam. Htjeli su nas provocirati kako bismo, kao mladi, eksplozivno reagirali, reći mnogo toga i onda na toj osnovi nas još više optužiti. Ostali smo mirni i sasvim razumno i mirno odgovorili. Među ostalima sam rekao: »Na 10. sjednici SKH osuden je unitarizam. Priznajem, znam površno i malo o tom. Milionar Božo se složio s nama u pogledu unitarizma, ali: »Ja sam Jugoslaven. Ja govorim jugoslavenski!« Za Vas ne postoje Slovenci, Hrvati, Srbi, Makedonci, Crnogorci! — upitao sam. »Mi smo Jugoslaveni! — potvrdio je i član SK Momčilo Stojanović. Ne znam je li s takvim unitaristima valjalo nastaviti raspravu? Ipak smo nastavili. Plakate su sasvim »slučajno« tako napisali. Mnogo toga »sasvim slučajno!« Momčilo Stojanović doslovce kaže: »Nikom od nas nije palo na pamet kako će biti napisano. Mi smo samo naručili plakate u Skoplju, po Vašem bi plakate tiskali na makedonskom jeziku jer Vama nije ni palo na pamet kako će biti napisano!« — odgovorio sam. Momčilo Stojanović se na to basud u prsa kako je u Jugoslaviji zagarantirana ravнопravnost svih jezika i narodnosti. »Da u Tovarniku ima 20 Makedonaca, mi bi pisali plakat na makedonskom«, garantirao je Momčilo. »A u Tovarniku nema 70% Hrvata i vi ne možete tiskati plakat na hrvatskom jeziku!« — zapitao sam. Ustao je tajnik SK Mato Hećimović i rekao doslovce: »Pa ovaj plakat je na jugoslavenskom jeziku. Sta vi hoćete?« — »Hoćemo da tiskate plakat na hrvatskom jeziku!« — zapitao sam. Ustao je tajnik SK Mato Hećimović i rekao doslovce: »Pa ovaj plakat je na jugoslavenskom jeziku. Sta vi hoćete?« — »Hoćemo da tiskate plakat na hrvatskom jeziku!« — sasvim otvoreno sam mu rekao. »A onda će Srbijci tražiti da pišemo na srpskom!« Na to smo mi: »Ljepo od njih. Tiskajte jedan plakat na hrvatskom, a drugi na srpskom!« Tajnik SK je naglasio: »Mi to u socijalizmu ne možemo dozvoliti!«

Znači, ravнопravnost svih jezika je zagarantirana, po njima, na papiru. U praksi se to ne može dozvoliti! Spomenuto sam im

Prijedlog I. amandmana Hrvatskog ustava, član 5, gdje najjasnije stoji: »Službeni jezik u SR Hrvatskoj jest hrvatski! Za njih nema službenog jezika: »Svakako piše kako hoće i gde hoće!«

Ljubica Milanović
prof. u penziji
Beograd

PODRŠKA IZ BEOGRADA

Vraćajući se ove godine 20. VII s odmora u Sloveniju, prošla sam kroz Zagreb i na željezničkoj stanici kupila od prodavača novina (po izgledu studenta) »Hrvatski tjednik« broj 18. Zelela sam da upoznam sadržinu ovog lista čiji se redoviti iz pojedinih članaka prenose u beogradске novine kad hoće nešto da se prikaže kao hrvatsko mišljenje (»Politika«).

Celim putem u vozu, nastavljajući put za Beograd, čitala sam list sa velikom zainteresiranju ovog članka koji se priznaje hrvatski jezik, više nego da se prikaže kao hrvatsko mišljenje (»Politika«).

Unitarizam je mnogo zla natio hrvatskom narodu i zato ga osuđujemo.

HRVATSKI USTAV (VIII)

SAMOUPRAVNI RAZVOJ

I

POLOŽAJ RADNOG ČOVJEKA

Nije dovoljno samo prepisivati savezne amandmane

Položaj radnog čovjeka, a time i samoupravni razvoj, usprkos prilično bučnim i nametljivim nاجавама, pod pritiskom je etatističkih interesa, mogućnosti i pretenzija. Najprije, ne bi trebalo zaboraviti da je sadašnji nivo potrošnje za općedruštvene potrebe već krajnje prenapregnut i daleko iznad realno produktivnih mogućnosti naše prirede, uz izrazitu prisutnost birokratističkog parazitizma i na nivou općina i na nivou republike. Etatistička eskalacija u tom pogledu u punom je porastu i tu se ne daju sagledati nikakve ni ograde ni korekcije. Što će, u takvima uvjetima, ostati od »neotuđivog prava« radnika na uvjete, sredstva i proizvode njegova rada? Ustavni bi amandmani stoga morali biti tako formulirani da budu pravna osnova utvrđivanja, unapređivanja i zaštite položaja radnog čovjeka, a ne, kao što je to sada slučaj, da ta principijelna osnova bude opkoljena i oklopjena nizom restriktivnih ustavnih rezervi. Po svome konkretnom pravnom sadržaju nacrt amandmana više utvrđuje i štiti etatističke nego samoupravne interese i pretenzije.

A takav odnos još je više ili je čak bitno sankcioniran faktičkim stanjem globalnog privrednog sustava u nas. Danas već svi znaju da su moćna, svemoćna središta finansijskog kapitala temeljni odreditelji društvene reprodukcije našeg gospodarstva i da se u njihovoj efektivnoj snazi, poslovnim transakcijama, a treba reći: makinacijama, te personalnim vezama s utjecajnim društvenim čimbenicima — ne može tako lako suprotstaviti. Najbolji dokaz za to jest da i pored svih naja, volje, orientacije, propagande, promjena itd., ona i dalje stoje kao suvereni gospodari svijetle milijuna radnih ljudi naše zemlje.

Devizni, kreditni i vanjsko-trgovački režimi blokiraju samoupravni razvitak

Devizni, kreditni i vanjskotrgovački režimi, tj. onaj društveno-gospodarski instrumentarij što fundamentalno određuje društvenu reprodukciju i time položaj radnog čovjeka, ali stvarni njegov položaj, stoji nepomaknut u svome starom položaju, strukturi i odnosima. A upravo je tu najsnazniji i dominantan utjecaj finansijskog kapitala, što se u nas konstituirao u smislu i svrsi Berleova korporativnog vlasništva, sa svim ekonomskim, društvenim, političkim i etičkim implikacijama. A on je danas značajnije i djelotvornije, pa i društveno opasnije vrelo pune blokade samoupravnog razvoja nego sve etatističke mogućnosti što su se još u nas, i iz opravdanih i iz neopravdanih razloga, zadnjale.

U takvim konkretnim uvjetima društveno-ekonomskog sustava, koji su po svojim temeljnim odnosima glavna prepreka samoupravnom razvoju i time novom položaju radnog čovjeka, još razraditi niz, gotovo bi se moglo reći: sustav ustavnih rezervi, u najmanju je ruku uvođenje etatizma na mala vrata. A kakvog onda smisla imaju govorovi o »radničkim amandmanima«, osim gole deklaracije? Ukratko, ustavne rezerve u nacrtu amandmana, i po njihovu opsegu i po njihovoj dispoziciji, valja reducirati na zaista izuzetne društvene svrhe i potrebe, pa i to, tada, osigurati strogom procedurom od svih mogućih zlouporaba, tradicijā, koje se u nas zbila ne smiju zanemariti.

Još jedan odnos opterećuje i zamisao i realizaciju naših ustavotvoraca (koji se sada, što je vrlo

simptomatično, odriču da to jesu). To je odnos, da se poslužimo tim tehničkim izrazom, između ekonomske i političke demokracije. Iz cijelog teksta nacrt-a amandmana da se uočiti da je bit samoupravljačkog položaja radnog čovjeka u raspolažanju vlastitim dohotkom. To se opetuje u više navrata i iz raznih aspekata. Ne potcenjujući značenje ovog pitanja i ovih odnosa, zar to nije, ipak, pristajanje uz vulgarno-materijalističko shvaćanje socijalističkog društvenog odnosa i samoupravljačke demokracije? Općenito se može zamjetiti koliko je koncepcija socijalizma u naših ustavotvoraca opterećena upravo ovim vulgarno-materijalističkim konceptom. Izraz je to kako socijaldemokratske baštine tako i — posebno — našeg siromaškog mentaliteta, koji je toliko zamjetan na svim područjima našeg društvenog života i djelovanja.

Materijalne prepostavke samoupravljanja

Umjesto da se raspolažanje dohotkom, ta sigurno golema i velika odrednica samoupravnog razvoja u nas, definira u onom značenju koje zaista ima i treba imati, tj. kao materijalna prepostavka samoupravne demokracije, kao materijalna prepostavka novog društveno-ekonomskog i političkog položaja radnog čovjeka, ona se uzdiže do njegove biti. Tako se utilitarizam pretvara u princip socijalizma, a tradeunionizam u ideologiju radničke emancipacije. A nacrt amandmana upravo inzistira na tome u jednom razlivnom i odbojnom stilu.

Ona druga strana radničke emancipacije i socijalističke demokracije, tj. socijalno i politički dominantni položaj radnog čovjeka, u nacrtu je tako slabo i tako relativno malo razrađen, osim opće deklaracije, da od nje gotovo ništa ne ostaje. Najprije, sama samouprava u osnovnoj organizaciji udruženog rada, pa i njezinim višim asocijacijama, nedovoljno je izvedena. Zna se, nadalje, da je komunalni sustav »otpisan«, tj. odalečen je za drugu fazu ustavne revizije. Same teze, koje su objavljene u prilogu nacrtu, prilično su mršave, a u mnogo čemu, s ovog stajališta, i manjkave. Pitanje republičkog zastupničkog nivoa pogotovo je nedostatno u tom pogledu. Osobito pada u oči da se, ni na planu bar općeg ustavnog načela, ne predviđa ništa u pogledu proporcionalnog udjela radničkog jamstva, interesa i utjecaja.

A bit samoupravne socijalističke demokracije jest u onom realno dominantnom utjecaju radničke klase na opće društvenom i političkom planu, koji se utemeljuje i izvodi iz materijalno-proizvodnih prepostavki njezina društvenog položaja.

Zato, pored niza ustavnih rezervi što se postavljaju nad nesputani samoupravni razvoj, zanemarivanje socijalno i politički dominantnog položaja radnog čovjeka, na globalnom planu, uz podrobnu razradu i inzistiranje na pravu na dohotak, glavni je i temeljni nedostatak nacrt-a »radničkih amandmana«. Bar bi trebalo prvo odrediti u onoj mjeri u kojoj je određen materijalni aspekt samoupravne demokracije.

Zanimljiv je, a i veoma važan, novi institut koji se tako opširno formuliра: samoupravno sporazumijevanje i društveni dogovor. Očito je da mu je

dodijeljena jedna nova negativna uloga, a i supstittutivna: on, naime, treba zamijeniti, gdje god je to moguće, državnu prisilu i zakonsku intervenciju. Vidjeli smo da ni u tom pogledu naši ustavotvorci nisu bili ni konkretni ni dosljedni.

Bez povjerenja u radne ljudе

Svakako, sam institut je opravdan i demokratske naravi te može, uz konvečionalne i legalne uvjete, poslužiti svojom veoma značajnoj svrsi. Pa ipak se čini da bi stanovita preciznost dobro došla. Najprije se — i ovdje — za svaki slučaj utvrđuje ustavna rezerva: zakon može, kada zatreba, obvezati na samoupravni sporazum i društveni dogovor. Ali što je s ulogom gospodarskih asocijacija pri takvoj zakonodavnoj inicijativi? U amandmanu XXIX, koji regulira osnove i principe republičkog zakonodavstva, govori se o prethodnom pribavljanju mišljenja zainteresiranih organizacija kada se poduzima da se regulira »samoupravni položaj radnih ljudi u udruženom radu i gradana u općini«. Prvo, ne čini nam se da u to spada institut samoupravnog sporazumijevanja i društvenog dogovora. A drugo, ako i spada uz tumačenje in extenso, onda još uvijek, na primjer, komore nisu opće predviđene. Previše je nekog legalizma u tim odredbama i previše je legalističkog nevjerojatanja u radne ljudi u njihovu socijalno-regulativnu svijest i volju. Nadalje, u amandmanu VIII, točka 2, predviđeno je da su društveno-političke organizacije sastavni i ravnnopravni čimbenici samoupravnog sporazumijevanja i društvenog dogovora. U osnovi je to prihvatljiv stav, osobito s obzirom na njihovu ulogu i položaj u nas. Ali samoupravni razvoj, utemeljen na novom položaju radnog čovjeka, mijenja umnogome i tu njihovu ulogu i taj njihov dosadašnji društveni položaj. Prije svega se postavlja pitanje na koji način ove organizacije sudjeluju, na ravnnopravan način, u samoupravnom sporazumijevanju. Naime, one — ili točnije: njihovo vodstvo — nisu na jednakoj osnovi, jer su s jedne strane neposredni proizvođači u svome materijalnom interesu, a s druge su strane politička zastupništva društveno-političkih organizacija u svome političkom interesu. Kako te relacije dovesti u suglasnost s principom »neotuđivih prava« radnika? A pogotovo, ako se ima u vidu birokratizam tih organizacija i realni monopolizam u odličivanju, što daje posebne ovlasti i mogućnosti društveno-političkim organizacijama? Ono što važi za samoupravno sporazumijevanje ne važi, naravno, za društveni dogovor. Tu je logično da su svi sudionici izjednačeni u pravima i mogućnostima. Ali što se tiče samoupravnog sporazumijevanja, tj. prava na raspolažanje sredstvima društvene reprodukcije i ostvarenim proizvodima, o tome bi trebalo dublje i, što je važnije, pravednije razmislići. Utoliko prije što ovaj institut pokreće pitanje reforme društvene uloge i položaja, strukture i zadataka društveno-političkih organizacija u duhu i uvjetima samoupravnog razvoja i novog položaja radnog čovjeka. Nemoguće je samoupravno strukturirati društvo a zadržati stari položaj društveno-političkih organizacija. Zato i ovaj njihov položaj i uloga moraju biti određeni u funkciji samoupravnog razvoja, a to znači položaja radnog čovjeka.

Nacrt tzv. radničkih amandmana ne zadovoljava. Čini se da su njegovi autori na svoju zadaću gledali previše jednostavno: oni su samo prepisali savezne amandmane. Zato su ostala mnoga pitanja, nedosljednosti i nedorečenosti. Nije nikakvo opravdanje što su tako već statuirani savezni amandmani. Jer oni su minimum ispod kojega se ne može. Mnogo toga se na njihovom temelju dalo utvrditi, precizirati i razraditi. Naši su ustavotvorci to, na žalost, propustili učiniti.

(Zadnji nastavak: Ustav nade ili ustav strepnje)

4 tjedan u svijetu

LISTOPAD
1971

PONEDJELJAK 18
UTORAK 19

SBIJEDA 20
ČETVRTAK 21
PETAK 22

SUBOTA 23
NEDJELJA 24
Piše:

PRAVA KINA NA PRAVOM MJESTU

Nema više nikakve dvojbe: godina 1971. ostanat će zabilježena kao »kineska godina«. Sve značajne i velike promjene u svjetskoj situaciji koje su se ove godine dogodile — a ima ih doista krupnih, kojima posljedice nije još moguće ni sagledati — vezane su na ovaj ili onaj način uz zemlju u kojoj živi četvrtina čovječanstva. U noći između 25. i 26. listopada 1971. svijet je oslobođen još jednog od svojih suvremenih apsura: Opća je skupština Ujedinjenih naroda

napokon izglasala (sa 76 glasova za, 35 protiv i 17 uzdržanih) da mjesto Kine u svjetskoj organizaciji zauzmu predstavnici vlade u Pekingu koja doista — i to već 22 godine! — vrši efektivnu vlast u najmnogoljudnijoj zemlji svijeta i današnjoj trećoj supersili. Kina je na taj način »primljena« u Ujedinjene narode — kako se to nestručno i netočno govori — i ostvarena je dugogodišnja težnja za univerzalnošću svjetske organizacije koja, ako iole želi biti efikasnija u ostvarivanju svoje zadace čuvanja mira, mora u svom članstvu imati sve države svijeta. Apsurdno je bilo do sada da su u Ujedinjene narode lako primane sve nove države, makar doista neznatne po pučanstvu i utjecaju (nazivane su »mikro-državama«), dok je na mjestu stalnoga člana Vijeće sigurnosti i zemlje čiji je jezik jedan od pet službenih jezika svjetske organizacije sjedila delegacija vlade koju je revolucija još 1949. lišila vlasti i otjerala na otok Taiwan. Prava je Kina napokon dobila svoje pravo mjesto.

»Pitanje kineskog predstavnštva u UN« preko dva desetljeća svake jeseni zakuplja pozornost svijeta i ono je uvejk bilo odraz svjetskih prilika. Još 18. studenog 1949. — niti dva mjeseca nakon pobjede revolucije — ondašnji je kineski ministar vanjskih poslova Ču En-lai brzojavno zatražio da njegova vlada uputi predstavnike na mjesto koje su zauzimali Čang Kai-šekovi ljudi, a početkom 1950. Peking je čak imenovao i svog stalnog predstavnika u Ujedinjenim narodima (zvao se Čang Ven-tien). Bilo je uzalud. Amerika se teško mogla pomiriti s porazom svojih kineskih prijatelja i po svom stvaru običaju, nije htjela priznati promjene nastale pobjedičkom revolucijom (sjetimo se da je predsjednik Roosevelt uspostavio diplomatske odnose sa SSSR tek 1933., dakle punih 16 godina nakon pobjede Listopadske revolucije!), pa je uspješno blokirala pokušaj zamjene kineskih predstavnika. Potkraj 1950. NR Kina intervenirala u Koreji (preko tzv. dobromvjaca) protiv snaga koje su nastupale pod plavom zastavom Ujedinjenih naroda, pa je to novi razlog za Ameriku protiv verificiranja vjerodajnica predstavniku

kog je imenovao Peking. U prvo je vrijeme američki brojni utjecaj u Ujedinjenim narodima tako velik da se većinom glasova skida pitanje kineskog predstavnštva s dnevnoga reda, a od dolaska predsjednika Kennedyja na vlast 1961. takтика se mijenja i prijedlozi da se NR Kini prizna mjesto u UN (kojih su nosioci u prvo vrijeme Indija, kasnije SSSR sadašnjih desetak godina Albanija) blokiraju se proceduralnim zahitom da se to pitanje tretira kao »važno« (sto, uostalom, doista i jest) za koje je potrebna dvotrećinska većina. Uspjehu te taklike pridonosi je jedno vrijeme i sama NR Kina svojom ravnočušću prema UN (pa čak i inicijativom za stvaranje »antiimperialističke« paralelne svjetske organizacije u ime koje je svojedobno Sukarnova Indonezija napustila UN), pa je i podrška mnogih zemalja Pekingu bila samo formalna i mlaka.

Situacija se znatno promjenila na prošlogodišnjem, jubilarnom 25. zasjedanju Opće skupštine kad je albanska rezolucija u prilog Pekingu prvi put dobila običnu većinu glasova. Premda to nije bilo dovoljno da NR Kina zauzme svoje mjesto u UN, ipak je navijestilo promjenu u stavu većine zemalja. Ovog je ljeta predsjednik Nixon iznenadio svijet najavom svoga putovanja u Peking, a američka je delegacija u UN pribegla novoj taktili, tzv. teoriji »dviju Kina«. Po njoj, trebalo je priznati NR Kini članstvo u UN i status stalne članice u Vijeće sigurnosti, ali bez gubitka članova za Čang Kai-šekovu vladu u Taipehu. Značilo bi to povećanje članstva UN i moglo bi se čak donekle opravdati logikom (gotovo 20 milijuna žitelja na Taiwanu) ili preseđanima (članstvo Ukrajine i Bjelorusije u UN, premda su u sastavu SSSR) — da se takvome stavu nisu protivile obje Kine o kojima je riječ! Čang Kai-šek se htio odreći pretencije da predstavlja cijelu Kinu i nije se poslužio formalno-pravnom, začkoljicom da Taiwan nije još ugovorno reintegriran u Kinu. Naime, taj je otok Kina izgubila u korist Japana mirom u Shimonosekiju 1895. i nakon japanske kapitulacije 1945. on joj je vraćen u posjed, ali bez

mirovnog ugovora koji još ni do danas nije sklopjen. Da je vlast proglašila »nezavisnost« Taiwana — poznatog i pod portugalskim imenom Formosa (ilha) što znači Krasni (otok) — još bi se moglo natezati o međunarodnopravnoj osobnosti ovog otoka na kojem među 20 milijuna Kineza živi jedva 200.000 starosjedilaca indonezijsko-filipinskog podrijetla, jer su prva kineska naseljavanja zabilježena još u VII. stoljeću i nastavila su se sve do 1949. kad se tamo povukla poražena vojska Kuomintanga. Teorija »dviju Kina« unaprijed je bila osuđena na propast.

Izglasavanje albanske rezolucije najveći je dosadašnji poraz američke diplomacije u Ujedinjenim narodima, ali pitanje je nije li on bio na neki način »programiran«. Premda je američki predstavnik George Bush žustro nastojao uvjeriti delegacije u ispravnost teze o dvojnom predstavnstvu Kine, istodobno je u Pekingu Henry Kissinger diskretno dogovarao pojedinosti Nixonova posjeta, a taj bi posjet teško mogao biti istinski plodan sve dok NR Kina ne zauzme svoje mjesto velike sile u staklenoj palači na East Riveru (što ona ne bi učinila ako Čang Kai-šekova delegacija ne bi bila isključena). Nove perspektive poličentrički ustrojenog svijeta Nixonu su očito važnije od starih obveza prema jednom savezniku koji je odigrao svoju ulogu. Osim toga, da je ove godine Amerika i uspjela, slijedeće bi godine Taiwan sigurno bio isključen — a to bi palo upravo u vrijeme američkih predsjedničkih izbora i moglo bi štetiti Nixonovim šansama. Bio je dakle za Ameriku pravi čas da se napokon postigne jedino moguće rješenje kineskog predstavnštva u Ujedinjenim narodima, a za svijet je to već i krajnje vrijeme. Istini za volju, Ujedinjeni narodi nisu previše efikasna organizacija i često im se uloga svodi samo na govornicu za isprazne riječi, ali ta je organizacija ipak svjetski parlament koji samim svojim postojanjem pridonosi barem održanju labilnog mira u kojemu živimo. Takav parlament može biti samo potpuniji ako napokon u njemu bude predstavljena i zemlja u kojoj živi svaki četvrti stanovnik naše planete.

PUTOVANJA, PUTOVANJA...

Čak i promatraču upućenom u diplomatiku svakodnevnicu našeg dinamičnog svijeta teško je na brzinu pobrojati sve istaknute državnike koji se ovih dana nalaze na putu i zemlje u kojima trenutno borave. Očito, nije riječ ni o kakvoj novoj modi, nego je mobilnost ljudi odgovornih za sudbinu svojih zemalja znak vremena koje se mijenja i čije je promjene nužno spoznati u izravnim susretima s ljudima koji su također zahvaćeni tim promjenama ili ih čak i potiću. Nije prošlo ni dva tjedna od spektakularnog okupljanja preko 60 šefova država u Persepolisu, a već su mnogi od njih na raznim krajevima svijeta. Naš je predsjednik Tito upravo preletio Ocean, da bi nesvrstani položaj SFRJ afirmirao i kod druge supersile nakon nedavnih beogradskih razgovora s Leonidom Brežnjevom i nakon uspješnog puta u New Dalhi i Kairo. Indira Gandhi, koja je ugostila Tita prošloga tjedna, već je u Belgiji na početku svoje velike zapadne turneje u okviru koje želi skrenuti pozornost svijeta na tragičnu sudbnu bengalskoga naroda da bi ga za nezavisni Bangla Desh dobila barem dio one jasne podrške koju joj je dao predsjednik Tito (bila je to najodlučnija podrška jedne nesvrstane zemlje, zbog koje je indijska javnost i vlada Bangla Desha zahvalna, ali je zato pakistanska vlada presvjedovala). Henry Kissinger vratio se iz Pekinga isto onako diskretno kako je i išao, a rezultati njegovog puta bit će jasniji tek kad onamo pode i predsjednik Nixon kojemu je bio prethodnica. Sovjetski vode najviše putuju. Nakon Ottave — gdje je čak dobio i pljusku od jednog nekontroliranog madarskog emigranta, što pripada rizicima državnih putovanja — premijer je Kosigin na putu za Havamu gdje bi trebao zgrijati nešto zahladene kubanskosovjetske odnose, Leonid se Brežnjev smjestio u palati Veliki Trianon Louisa XIV. za vrijeme svojeg spektakularnog boravka u Francuskoj, prvoj zapadnoj zemlji koju posjećuju, u kojoj bi trebao definitivno potvrditi svoj položaj nedvojbeno prvoga čovjeka sovjetskog vodstva. Zabilježimo na kraju i dva gosta premijera Bijedića: poljski premijer Piotr Jaroszewicz prvi je čovjek iz novog Gierekovog vodstva koji posjećuje Jugoslaviju i razmjena misljenja s njime svakako može biti zanimljiva, a Li Kuan-ju, premijer Singapura (koji je prije nekoliko godina istupio iz Malezijске Federacije, ali zadržao s njom dobre odnose) još je iedan od državnika

nesvrstanih zemalja koji u Beogradu traži i nalazi zainteresirane sugovornike. Putovanja na izmaku 1971. godine dio su velikog prestrojavanja svremennog svijeta, prestrojavanja od kojega mnogi očekuju sigurniji mir i bolje odnose među ravnopravnim državama.

KAKAV OTAC — TAKAV SIN

Prema službeno nepotvrđenim glasinama kontraadmiral Philippe de Gaulle, sin pokojnog francuskog predsjednika, kažnjen je od vojnih vlasti na 21 dan disciplinskog zatvora zbog incidenta prošloga srpnja u gradu Melunu kad je, prigodom jedne službene ceremonije, odbio pruženu ruku potpredsjednika francuskog Senata Etiennea Daillyea. Demonstrativni čin de Gaulleova sina promatrači dovode u vezu s neprekidno lošim odnosima koju su svojedobno vladali između prvog predsjednika Pete Republike i Senata, kao ustanove nastojane iz Četvrti Republike, koju je de Gaulle htio ukinuti, ali na referendumu o tom pitanju nije dobio većinu, pa je podnio ostavku. De Gaulle-sin nije sklon praštanju kao ni njegov pokojni otac.

»ZONA B« I WILLY BRANDT

S vremena na vrijeme određene desničarske i nefašističke političke struje u Italiji oživljavaju tzv. problem »Zone B«. Riječ je o faktičnoj podjeli nekadašnjeg Slobodnog Teritorija Trsta koja je izvršena 5. listopada 1954. londonskim Memorandom o suglasnosti, ali nikada nije sankcionirana međunarodnim ugovorom koji bi bio propisno ratificiran. Premda je talijanska vlada više puta izjavljivala da postignuto rješenje tršćanskog problema smatra trajnim, u Trstu su nedavno održani politički zborovi krajnje desnice posvećeni tom pitanju, a ovih se dana priprema slična manifestacija i u Rimu. Nedavno je u taj pokušaj aktualiziran pitanje koje svijet smatra rješenim upleteno imenjem nejmačkog saveznog koncelara Willyja Brandta. Pariški desničarski list »L'Aurore« pisao je prije osam dana kako »postoji paradoksalna i jedinstvena situacija da je jedno malo područje, nad kojim jedna zemlja-članica NATO ima suverenitet, pod admi-

nistrativnom kontrolom komunista«, te se upuštao u naglašavanje »da bi u eventualnom trenutku ruskog prodora u Jugoslaviju Sovjeti trebalo zadržati i zaustaviti tamo gdje počinje famozna Zona B«. S tim je u vezi navedeno da je Brandt nagovarao talijanskog socijalističkog potpredsjednika vlade de Martina — prigodom njihova susreta u Bonnu 16. rujna, onog istog dana kad je njemački kancelar otputovao na Krim radi sastanka s Brežnjevom — da Italija definitivno odstupi od svojih pretencija na bivšu »Zonu B«. Te glasine prihvatio je i rimski desničarski list »Giornale d'Italia«, a i neki srodnii listovi u drugim zemljama, proturajući verziju da kancelar Brandt posreduje oko započinjanja tajnih pregovora između SFRJ i Italije zato da bi — učinio protuuslugu Sovjetskom Savezu za berlinski sporazum!

Kad je određeno novinstvo u Italiji dalo maha ovoj »aferi« (nazivajući to »pritisak«) u koju je upleten i trščanski gradonačelnik Bartoli, koji je navodno potvrdio informacije, uslijedila su dva

UOĆI IZBORA U ČSSR

Posljednji put opći su izbori u ČSSR održani prije punih sedam godina, premda Ustav predviđa četverogodišnje intervale. U vrijeme Dubčekova vodstva izbori koji su se trebali obaviti 1968. odgođeni su za nekoliko mjeseci, a nakon intervencijske pet zemalja i smjene političkog vodstva čekala su se vremena konsolidiranih prilika. Cini se da su ona napokon nastupila, jer su izbori zakazani za konac studenog. Odstupajući od dosadašnje prakse izbori će trajati ne jedan, nito dva dana, što se tuži i željom da se svakome pruži prilika da izade na biraštite i da se sprječi masovna apstinenja. U tu svrhu obavljaju se temeljite političke pripreme. Čehoslovački listovi najavljuju da će do izbora svaku kuću posjetiti dvočlane agitacione ekipe koje će objasnjavati potrebu da se izade na izbore. »Rude pravac« poziva gradane da »agitacione ekipe« prime u stanove »kao dobrodošle goste i da se s njima »mora otvoreno razgovarat«. Drugi listovi upućuju gradane da su žalbe zbog pretrpanih jaslica i školskih zgrada glavne teme na koje treba skrenuti pozornost agitatorima, a da će »mislišenja svakog građanina biti saslušana i sve ono što je razumno, što je u interesu socijalističkog razvijanja, primjenit će se u radu predstavničkih organa«.

Na izborima će biti istaknuto 350 kandidata Narodne fronte za 350 poslaničkih mesta u Parlamentu.

službena demantija: podpredsjednik talijanske vlade porekao je da je vršen pritisak u tom pogledu, a predstavnik njemačke vlade odsječno je izjavio da Brandt i de Martino prigodom svog nedavnog sastanka »nisu izmjenili ni jedno jedino slovo ni na jednom jeziku o Trstu«.

Bit će da oživljavanje teritorijalnih pretencija prema »Zoni B« i pokušaj kompromitiranja socijalističkih ministara ima veze s unutarnjim političkim prilikama u Italiji, posebno s predstojećim izborima za Predsjednika Republike u prosincu.

ZDRAVI LJUDI U LUDNICAMA?

»Zlobnim klevetama« nazvao je sovjetski list »Izvestija« vijesti nekih novinskih agencija prema kojima ima potpuno zdravih osoba prisilno smještenih u psihiatritičke bolnice u SSSR. List kategorički tvrdi da samo liječnici mogu odlučiti tko će biti primljen u psihiatru bolnicu i odbacuje optužbe da se u ludnicama nalaze mučenici koji se bore za svoje političke ideale. »U stvari, to su ljudi koji su učinili opasna djela u trenutku duševne poremećenosti ili oni koji su za vrijeme istrage ili nakon presude mentalno oboljeli, pa ne mogu odgovarati za svoja djela«, tvrdi list, pozivajući se na istaknute sovjetske psihiatrite.

Ostat napis sovjetskog lista — u kojemu on polemizira, među ostalim, i s organizacijom »Amnesty International« — promatrači doveđe u vezu s raznim slučajevima o kojima su javljali inozemni izvještači iz Moskve. U ožujku ove godine uhapšen je 30-godišnji pjesnik Vladimir Bukovski i naknadno je prebačen u mentalnu bolnicu. Njegova majka Nina Bukovska uputila je više apela na razne strane tražeći da se prizna da joj je sin normalan, pa je ovih dana poslala brzovaj i supruzi francuskog predsjednika Pompidua koji upravo ukazuje gostoprivrštvo Leonidu Brežnjevu. Za Bukovskog je jednim pismom interviroao i poznati sovjetski akademik Saharov.

U raznim prilikama spominjali su se i drugi protivnici režima koji su, navedno, bez sudjenja i zdravi upućivani u psihiatritičke bolnice (među njima i poznati general Pjotr Grigorčenko, uhapšen u Taškentu kamo je došao zbog sudjenja krimskim Tatarama), ali takve je vijesti teško provjeriti. Demant »Izvestije« prva je javna reakcija u SSSR na glasine koje zabrinjavaju sovjetske intelektualce.

Glosator

listopad 1971	ponedjeljak 18	utorka 19	srijeda 20	četvrtak 21	petak 22	subota 23	nedjelja 24
------------------	-------------------	--------------	---------------	----------------	-------------	--------------	----------------

BUMERANG

Na sastanku mjesne organizacije SUBNOR-a, što je u Slavonskoj Požegi održan 15. listopada ove godine, iz članstva te organizacije isključen je Mata Novačić, inače agilni i dinamični predsjednik požeške općine. Na istom su skupu podvrgnuti kritici sekretar Općinskog komiteta SK Ilija Papac i još neki funkcioniari društveno-političkih organizacija Slavonske Požege. Prigovorilo im se što su pojedine boračke funkcioneare nazvali emisarima, a njihovo djelovanje prosudili kao politički štetno i protivno politici. SK. Tako je boračka organizacija Slavonske Požege »kreirala« još jedan (takov je valjda raspored — ne može uvijek Vrginmost) »slučaj« u Hrvatskoj i našla se u središtu pozornosti jugoslavenske javnosti.

Za autore ovog svojevrsnog lutkarskog kazališta ne možemo reći da im je mašta baš jaka strana. I u slatinskom i u požeškom (najnovijem) činu slavonske »drame« dramaturgija je veoma sirova, a temelji se na prozirnom načelu »otkrivanja« nečega čega zapravo nema, sa svrhom umjetnog podizanja političke temperature. Ljetos su gotovo isti akteri »vidjeli« nacionalističke sablasti u koloni automobila koja je prolazila kroz Pozdravsku Slatinu na putu za Viroviticu (osnivanje ogranka Matice hrvatske) — što je nalaz

partijske komisije opovrgao, a sada su otkrili »teško stanje« u požeškoj općini, kako u gospodarskom tako i u političkom pogledu — usprkos činjenicama koje govorile suprotno i na temelju kojih su društveno-politička tijela općine donijela i suprotnu ocjenu! Tu se ponovno našao, također »slučajno«, Pero Car predsjednik SUBNOR-a Hrvatske, koji je ustvrdio da »emisari druge vrste« (ne one u koju on spada) šire nemir među narodom (nemir, dakako, »druge vrste«), zbog čega se u ovoj sredini koja je dosad bila primjer bratstva i jedinstva, osjeća kao da tog jedinstva više nema. A to, po njemu pomažu politički rukovodioci općine? Nasuprot takovim ocjenama i optužbama koje je Pero Car dao tri dana nakon što je bio kritiziran na sjednici Predsjedništva SUBNOR-a Hrvatske zbog jednako »fundirane ocjene koje je davao u Podravskoj Slatini, načelnik Službe javne sigurnosti u Požegi Luka Delić — izložio je podatke koji posvema opovrgavaju Peru Cara. Po svemu sudeći su Pero Car i Darko Puč (čini se neizbjegljivo u svim »slučajevima« na tom području) zajedno s predsjednikom požeške boračke organizacije Josipom Djeferom, i grupom istomišljenika, ipak malo pretjerali u igri koju vode. Naravno, posljednju riječ ipak neće imati oni.

Jer, budući da se sve brojniji »slučajevi« političkih diverzija u Hrvatskoj s razlogom kvalificiraju i kao »taktika iscrpljivanja« preporodnih snaga na sporednim stvarima, pa zbog toga onda i kao ometanje uspješnog koncipiranja magistralnih pravaca samoupravnog, gospodarskog i kulturnog razvijanja Hrvatske, paradoksalnom može zazvučati tvrdnja da u toj gnjavazi imade i nečeg korisnog? Takozvani »slučajevi«, naime, koje stavljamo pod navodnike samo stoga što je sve očevdijna njihova međusobna povezanost i organiziranost, nepregrešivi su prokazatelji snaga koje se opiru hrvatskom socijalističkom i nacionalnom preporodu. Oni postaju čistac na kojem te snage moraju izaći na vidjelo, gdje parole iza kojih se zaklanaju više ne mogu biti dobra kamuflaža, gdje su prisiljeni djelovati. A kada djeluju, onda je lako ustvrditi za, odnosno protiv čega, djeluju. Neovisno o tome za što se navodno (na riječima) zalažu. Korist dakle, koju možemo izvući iz tih »slučajeva«, koje nam kao manje ili veće diverzije priređuju čas u Vrginmostu, čas u Belom Manastiru, čas u Novoj Gradiški, Zagrebu (čak u Saboru!), Podravskoj Slatini, Slavonskoj Požegi itd (pa — izmijenjenim redoslijedom — iznova), ponajviše je u tome da postaje izvjesno tko se i čime ispriječio na putu bržeg samoupravnog i nacionalnog preporoda Hrvatske. Time, s jedne strane, te snage omogućuju da ih spriječimo u njihovoj raboti, a s druge nas prisiljavaju da preciznije odredimo i razradimo! Concept probaja iz dosadašnjeg, općeg stagnantnog stanja i da na njegovoj provedbi radimo s još više upornosti i koncentracije. Na taj način svi ti emisari i njihovi pobočnici, kao i »slučajevi« koje produciraju, postaju dvostruko korisni. Njihovi pokušaji da nas odvrate s magistralnog pravca poboljšavaju nam uvjete za »orientaciju« — upravo zato da taj pravac ne izgubimo!

PRAVNICI O USTAVU

Prošlog tjedna zabilježena su dva istaknuta skupa u Zagrebu na kojima se raspravljalo o ustavnim amandmanima. Prvo je 20. listopada raspravljanje o Ustavu Odvjetnički zbor grada Zagreba. U zaključcima s tog skupa kaže se da je Ustav temeljni zakon države, te da zbog toga treba njegovoj izradi i donošenju posvetiti najveći pozornost. Zbog toga zagrebački odvjetnici predlažu da se rasprava o amandmanima produži. Narodni je suverenitet »jedinstven i nedjeljiv«. Zbog toga u amandmanu I. treba unijeti formulaciju: »Socijalistička republika Hrvatska suverena je naciona- na država hrvatskog naroda« — jednoglasan je zaključak naših odvjetnika. »Svino je i neodrživo garantiranje ravнопravnosti drugim narodima uz hrvatski, u Hrvatskoj, putem podjele suverenitet. Ovo tim više jer je ravнопravnost svih naroda i narodnosti u SFRJ zajamčena već saveznim Ustavom. Stoga, adekvatni amandman Ustava SR Hrvatske o garantiranju ravнопravnosti može se i mora očitovati u posebnoj odredbi, ali s istaknutom intencijom da takva odredba ne predstavlja diobu suvereniteta hrvatskog naroda. U amandmane neophodno je unijeti odredbe o državljanstvu SR Hrvatske.«

Dalje Odvjetnički zbor grada Zagreba traži da se u amandmane unese odredba prema kojoj je hrvatski jezik službeni jezik na području SR Hrvatske. Na kraju svojih zaključaka odvjetnici kažu: »Neprihvatljiva je postavka amandmana o organiziranju i osnivanju organa vlasti. Organe vlasti potrebno je u amandmanima navesti odredjeno i to po obliku i po načinu formiranja. Nepotrebno je osnivanje Odbora za međunarodne odnose, jer je ravнопravnost svim građanima Hrvatske zajamčena Ustavom.«

Nastavljajući raspravu o ustavnim promjenama, 21. listopada oko 200 komunitata: pravnika, sudaca, tužitelja i ostalih službenika općinskih, okružnih i republičkih pravosudnih ustanova u Zagrebu, podržalo je tezu o nedjeljivosti hrvatskog suvereniteta. Suprotne su teze »apsurdne, po motivima duboko unitariističke i podjednako štetne kako za hrvatski narod tako i za državljane Hrvatske koji su srpske narodnosti«, rekao je Vinko Vuksan, zamjenik okružnog javnog tužitelja, govoreći u ime grupe za pravosude pri Rajonskom komitetu SK Zagreb-Centar. Prema Vuksanu, »ustavna komisija kao da je izgubila iz vida da amandmanima uređuje hrvatsku državu, propustivši, ako se o propustu uopće radi, unijeti u Ustav da je na području hrvatske države službeni jezik hrvatski, a pismo latinica«. Nastavljajući izlaganje Vuksan je rekao da je »pomalno neozbiljno govoriti o jeziku i pismu pripadnika drugih naroda, a ne sankcionirati jezik

naroda čija se nacionalna država uređuje. Vuksan je također podvrgao kritici prijedlog o osnivanju Odbora za međunarodne odnose u Saboru SRH, navodeći da se ravнопravnost naroda i narodnosti može osigurati radom Sabora i samoupravnom praksom.

»Politika« Uvod 23. listopada javlja da je na tom skupu podržana rasprava Vinka Vuksana, te da su ostali sudionici rasprave proširili zahtjeve za poboljšanjem prijedloga ustavnih amandmana. Jedini disonantan istup, kako bilježi »Politika«, bio je govor dr. Josipa Hrnčevića, člana Savjeta federacije, koji je skupu prisustvovao kao gost. On je pronašao da je država oblik organiziranja »koji je više proizvod historijskih okolnosti nego nečijih vječkovnih težnji za svojom državom«. Sudeći po dosta nejasnom tekstu koji prenosi »Politika«, Hrnčeviću nacionalna suverenost nije važna.

Tako su dva stručna skupa istaknutih zagrebačkih pravnika podržala jednu — pravnu tezu, koja, mislimo, mora prevagnuti kod donošenja i izrade novog prijedloga ustavnih amandmana Ustavu SRH, koje bi trebala izraditi nova, stručnija i kvalificirana ustavna komisija. Prijedlozi pravnika-komunista i zagrebačkih odvjetnika dobivaju osobito na značenju kad se zna da su u posljednje vrijeme neki političari pokupili, dijeleći etike, spriječiti slobodnu raspravu o ustavnim amandmanima.

Takvim se kvalifikacijama pridružio i Marinko Gručić, koji je napao »Hrvatski tjednik« zbog iznošenja teze o nedjeljivom suverenitetu. Izgleda da je mišljenje jednog dijela političara otvoreno izrekao Čedo Gribić, član Ustavne komisije i potpredsjednik Sabora, u VUS-u od 20. X rekavši: »Prvo, želio bih osobito istaknuti da mi, ni zbog lingvistike, ni zbog pravne teorije, nećemo u ovim amandmanima mijenjati bit odnosa... nećemo robovati, nećemo prihvati razne teorije države i prava koje nisu adekvatne našim prilikama. Ja mislim, da će naši teoretičari ustavnog prava trebati, na osnovi donošenja saveznih ustavnih amandmana, i ovih naših hrvatskih, neke svoje teze mijenjati.« I nama se čini da će netko morati mijenjati teze. Samo tko?

— ic —

SARAJEVO — BEOGRAD — VUKOVAR

Kao što naši čitaoci već znaju, u Sarajevu je nedavno održana sjednica Predsjedništva Saveza studenata Jugoslavije (odnosno Koordinacionog odbora udruženja SS republika i pokrajina kakvim ga smatraju hrvatski sveučilištarci), o kojоj smo već pisali. Na toj se sjednici pokazalo da hrvatski sveučilištarci nisu — kako to već duže vremena

insinuiru dio tiska — kamen smutnje u odnosima republičkih organizacija sveučilištaraca. Na toj je sjednici, da podsjetimo, postignuta puna suglasnost o aktivnosti u vezi s devet osnovnih tema: o studentskom standardu, socijalnoj differencijaciji, reformi sveučilišta, reformi političkog sustava, međunarodnoj politici, idejno-teorijskom radu u SSJ, narodnoj obrani, koordinaciji informacija i radu zavičajnih klubova. Zajedno s delegacijama svih ostalih republičkih saveza i delegacija hrvatskih sveučilištaraca dala je svoju suglasnost i izrazila spremnost za sudjelovanje i suradnju u zajedničkom poslu na spomenutim područjima, bez obzira na nepostignutu suglasnost o statutu i načinu organiziranja republičkih studentskih organizacija.

No, nije samo sarajevska sjednica bila dokaz o spremnosti hrvatskih studenata na zajedničku akciju sa sveučilištarima iz ostalih republika. Nedavni susret i razgovori delegacija Saveza studenata Zagreba, koji su predvodili prorektor Čičak i predsjednik Saveza studenata Zagreba Buduša s predstavnicima i rukovodstvima Saveza studenata Beograda i Makedonije u Beogradu, još su jednom potvrdili spremnost na ravнопravan i konstruktivan dijalog.

Međutim, djelatno demantiranje tobožnjeg »separatizma« hrvatskih sveučilištaraca i djelom demantirane insinuacije o tobožnjem nastojanju hrvatskog studentskog rukovodstva da paralizira rad i sporazumjevanje unutar saveza republičkih studentskih organizacija, očito smetaju onima kojima je pod svaku cijenu stalo dezavuirati hrvatski studentski pokret, a time krivo i lažno prikazati opću političku klimu u Hrvatskoj. Jer, kao što je pokušano konstruktivnim nastupom hrvatskih sveučilištaraca u Sarajevu obezvrijediti grubo isprovociranom naravnom reakcijom hrvatske studentske delegacije na intrigantsko i klevetnički pisanje lista bosansko-hercegovačkih sveučilištaraca »Naši dani« (o čemu smo također već pisali), tako je i nakon prijateljskog posjeti konstruktivnih razgovora u Beogradu valjalo svakako stvoriti »afetu«. Za tu je svrhu iskoristiti posjet studentske »Karavane prijateljstva« Vukovaru, na povratku iz Beograda. Valja se prisjetiti da je svojedobno predsjednik vukovarske općinske skupštine javno izjavio da zarađuje svaki dolazak Čičku i Budušu u Vukovar, optužujući ih za tobožnje štetno političko djelovanje na području vukovarske općine i flagrantno uskraćujući i kršeći osnovna građanska prava punopravnim članovima naše društvene zajednice. Boravak »Karavane prijateljstva« hrvatskih sveučilištaraca u Vukovaru, općinski je komitet Vukovara, ne dokazujući svoje insinuacije, okvalificirao kao smišljenu političku provokaciju. »Borbac« je također samu činjenicu što su studenti skupno svratili u kavunu koja se nalazi u istoj zgradi u kojoj je održan glasoviti vukovarski kongres KPJ i što se neki kupili i imali u rukama »Hrvatski tjednik«, list koji se

savsim legalno tiska i raspravlja, te što su pjevali neke hrvatske pjesme, iskoristila da taj boravak u članku pod naslovom »Političke orgije« alarmantno opise kao smišljenu provokaciju. »Večernje novosti« napisale su pak kako su prorektor Zvonimir Čičak i njegov prijateljstvo organizirali provokaciju u Vukovaru nakon što su istjerani domaći gosti iz kavane i otišli ne plativši računa.

Ne bi se nikako moglo vjerovati da hrvatski sveučilištarci, nakon što su u posljednje vrijeme posebno jasno djelem dokazali da su za konstruktivnu suradnju između svih studentskih organizacija, mogu tako naivno i neodgovorno raditi protiv samih sebe, odnosno da u Vukovaru mogu demantirati ono što su učinili u Sarajevu i Beogradu. Još je teže povjerovati da bi među njima bilo ubačenih prvokvatora koji bi ih smišljeno navodili i zavodili na nepromišljene akcije koje samo mogu štetiti njihovu pokretu u pozitivnoj političkoj klimi u Hrvatskoj. Preostaje dakle jedino zaključiti da »Borbac«, tendenciozno prikazujući boravak sveučilištaraca u Vukovaru, još ne odustaje od »napuhivanja« političkih afera i tendencioznog prikazivanja situacije u Hrvatskoj. Isti tako »Večernje novosti«, kojima sam naziv »Karavana prijateljstva« zvuči ironično kad su sudionici tog karavana građani Hrvatske, ne odustaju od svog poznatog »buljevarškog« politikantskog stilisa. Ne bi bilo prvi put da pisanje »Borbac« i »Večernjih novosti« navode na takav zaključak. Jer, »ako vijesti nema, valja je izmislit, a za te su listove prave vijesti o Hrvatskoj, čini se samo stvarne ili, još češće, izmišljene političke afere.

— db —

U POSLJEDNJI ČAS POTVRDA SUMNJI

U tekstu »Sarajevo, Beograd, Vukovar« koji je dat na slaganje prije objavljivanja službene izjave Stanice javne sigurnosti Vukovara, izrazili smo sumnju da bi hrvatski sveučilištarci, nakon što su u posljednje vrijeme posebno jasno, pjevali dokazali da su za konstruktivnu suradnju između svih studentskih organizacija mogli tako naivno i neodgovorno raditi protiv samih sebe... da u Vukovaru mogu demantirati ono što su učinili u Sarajevu i Beogradu. Službena izjava Stanice javne sigurnosti Vukovara (v. »Vjesnik«, 27. listopada 1971., str. 6.) u cijelosti je potvrdila opravdanost naših sumnji. Prema izješću »Vjesnikovog« dopisnika u izjavi se kaže da službenici Stanice javne sigurnosti Vukovara »provjeravaju podatak o ponasanju grupe zagrebačkih studenata nisu pronašli da je bilo počušja narušavanja javnog reda i mira. Iz svega se sada osnovano može izvući zaključak da su se Općinski komitet SKH Vukovara i vukovarski Savez rezervirali vojnih starješina »ispješno uklonili u — izgleda — sve popularnije natjecanje fabriciranja političkih ekscesa« po Hrvatskoj. Vjerujemo da odgovarajući forumi obje o spomenutih državno-političkim organizacijama neće propustiti da ispitaju i utvrde političku odgovornost fabrikanta najnovijeg »slučaja«, koji se — trenutno — našao na kraju »kolone« što je predvodi Vrginmost.

TISAK I PRETISAK

Hladni rat protiv hrvatskog socijalizma

Oni koji vode hladni rat protiv Hrvatske morali bi shvatiti pouke iz sudsbine hladnih ratova

»Što se to događa u Hrvatskoj?« »Što vi Hrvati zapravo hocete?«

Barem s jednim od ova dva provokativna pitanja susrest će vas umjesto pozdrava i najdobra namjeri prijatelj ili znanac koji ne živi u Hrvatskoj. Iritirat će vas vjerojatno takav pristup, upustiti ćete se možda u opširno objašnjavanje, ali i uz najveću elokvenciju u najboljem slučaju samo donekle pokolebiti njegovu čvrstu predodžbu da s Hrvatskom nešto nije u redu.

Cesto negodujemo kad poneki inozemni novinar napiše člančić pun netočnih podataka i prosudbi o zbijanjima o Hrvatskoj i s pravednim grijevog postavljam pitanje kako je mogla zatajiti njegova profesionalna savjest kad našeda tako notornim neistinama.

Ne smijemo se zavaravati: mnogim sredinama u Jugoslaviji i izvan nje nametnuta je slika o suvremenom Hrvatskom koja je toliko pogrešna, lažna i

Najpreči protivnik s kojim se obraćavala jugoslovenska Revolucija, bio je fašizam. Da bi borba bila neprekidna, i moguća — moral je da se stvarno ostvaruje njena osnovna parola — bratstvo i jedinstvo — parola klasna, internacionalna. Kako se ko određivao prema njoj — takva mu je bila borba protiv fašizma, takav mu je bio i patriotizam.

A jedna od osnovnih zamki — ideja fašizma jeste pokušaj saveza nacionalnog s klasnim. I taj znak suglasja bio je iskazan u nazivu njihove partije — nacionalnosocijalističke. Iz te prve ideje ulazio se u drugu — proglašiti totalno jedinstvo sredine, nacije. I to nije bio za taj totalitet, gonio se iz sredine, fizički se uništavao — a to je bila nemacka levica. I uspeo se, iako su u nemackom proletariatu delovali i takvi umovi, vođe kao što su bili Marks, Engels, Bebel, Karl Liebknecht, Boza Luksemburg, Telman.

Sve ovo je samo premla — prilično nategnuta simplifikacija složene pojave nemackog fašizma — da bi se mogla plasirati neprikrivena usporedba s Hrvatskom:

»Svedoci smo da se u nekim našim sredinama, u poslednje vreme izjednačava nacionalno s klasnim, piše se: 'proletariat je potreban domovini, ali je i domovina potrebna proletarijatu', pokušaj da se sindikat učini nacionalnim, desile su se i neke javne smene, koje su nas podsetile na doba minhenskih pivnica.« Aluzije gotovo i ne treba pojašnjavati: podjednaku važnost nacionalnog i klasnog — zbog čega ni sindikat ne može biti anacionalan — afirmirala je Deseta sjednica, ona ista na kojoj je došlo do »javne smene« Miloša Zanka, alias Ernst Thälmann po Isakoviću (valjda ne Marx). I sama Deseta sjednica u tom kontekstu pretvorena je u nacisti-

literarnom simpozijumu održanom u Titovu Užicu 2. i 3. listopada u organizaciji Saveza boraca Srbije i Udruženja književnika Srbije.

Hrvatska — objekt političke pornografije

Možda ne bismo ni saznali za ove doista teške riječi koje hrvatsku partiju kvalificiraju kao nacionalsocijalističku, da se »Književne novine« nisu požurile objaviti magnetofonski snimak govora: Hrvatska je konjunktorna novinska tema, ona bolje osigurava nakladu od golih ljepotica, pa kako onda odoljeti ovakvoj prilici? Inače se »u tim sredinama« gotovo po pravilu ne objavljaju tekstovi i dogadaji koji bi mogli predstavljati »eksces«, o čemu je uvjericivo obavijestio nedavno Joža Vlahović u »Vjesniku«, kad je naveo kako je sâm bio nazočan jednom simpoziju gdje su poneki historičari govorili sasvim drugo nego što je dvadesetak dana kasnije čitao u »Komunistu« kao njihovo »autorizirano« izlaganje.

»Eksces« je, dakle, učinjen i objelodanjen — pa što sada? Doista, je li riječ samo o »ekscesu«? Čini se da je ovaj politički ispad nužno proistekao iz opće atmosfere koja već nekoliko godina vrla u odnosu na Hrvatsku. Neće biti suviše krupna riječ ako tu atmosferu nazovemo hladnim ratom. Već nekoliko godina, a intenzivnije nakon siječnja 1970., kad je održana Deseta sjednica, čitav niz listova (uglavnom beogradskih — sa zagrebačkim »provincijalnim« izdanjima na ijevakiziranom tanjugovštinom) uključeno je u sustavnu kampanju žurnalističke »obrade« hrvatskih tema koja ne bira sredstva i ne žali troška samo da bi mogla zabilježiti svaki događaj u Hrvatskoj koji bi na bilo koji način mogao poslužiti tendencioznom i smisljenom kompromitiranju svih načasnih stavova i osoba u hrvatskom političkom i javnom životu.

U tom hladnom ratu sudjeluju listovi različitih opredjeljenja, novinarski razina i taktičkih metoda, pa ih zbog toga ne možemo sve tretirati na isti način. Bez pretencija na iscrpljivu analizu, može se ipak navesti neke značajke tog vojujućeg tiska u službi pritiska. Dok je, recimo, »Jež«, nesputani izraz onoga što se naziva »čaršjom«, pa donosi usmenu protuhrvatsku humoristiku iz »Madere« ili Kluba književnika, dotle »Ekonomika politika«, kao list financijskog kapitala i reeksportera, pokazuje superiornost onoga koji zna da njegovim punim blagajnama ništa ne može naškoditi. »Student« je još uvijek blijedi odjek »nove ljevice« iz lipnja 1968. koja u svojoj borbenosti protiv socijalnih razlika nikada nije ni dotala realne eksplotaatore (opet: banke, reeksportere, itd.), ali se uključila u protuhrvatsku kampanju, posebno u odnosu na hrvatskih nacija.

Tripalo u Karlovcu rekao »amandmane smo skupo platili«, a kasnije je, opet bez komentara, prenijet demanti iz Tripalovog kabinetra. Nekada je to stvaranje odredene slike o nekom čovjeku: tako je Vice Vukov višekratnim ponavljanjem insinuacijom u raznim listovima proglašen za najgorog šovinista, a onda »Politika« na kraju Krapinskog festivala donosi sliku Vice Vukova uz kratku vijest, izvučenu i u naslov, da je tom pjevaču nagradu predao Ratko Karlović, »član Izvršnog veća Hrvatske« u prisutnosti raznih rukovodilaca, među njima i Mike Tripala. Inače »Politika« nikada ne piše o Krapinskom festivalu; ovoga puta Vukov nije ni sudjelovao u natjecanju, a nagradu je dobio kao priznanje za popularnost pjesme s proslododišnjeg festivala; Karlović mu je nije predao u svojstvu člana vlade (što je postao dva-tri dana ranije), nego kao potpredsjednik grada Zagreba i pokrovitelj festivala — ali sve je to nevažno: treba postići svrh! Da ne bi bilo zabune, sutradan u svom beogradskom izdanju »Politika« donosi i bilješku: »Mnogi su nam čitaoci prebacili što smo objavili sliku Vice Vukova. Niko nije protestovao zbog teksta.« Svrha je bila jasna: iritirati publiku slikom »šovinističkog pjevača« i sugerirati da su prisutni političari zapravo dio istoga društva ...

Kamo vodi hladni rat?

»NIN« gaji sličnu »objektivnost«, koja se u prvoj redu očituje u pomnoj selekciji vijesti i stavova. Manje ismijavanje, a više potenciranje raznih — često doista neozbiljnih ali sasvim naivnih — oblika isticanja probudjenog hrvatskog nacionalnog osjećaja samo je uvod u krunjenje teme kao što su na vodena ugroženost Srba u Hrvatskoj (od »prebrojavanja na radnim mjestima« do tobožnje jezične assimilacije), manipuliranje borcima i studentima, huškanje protiv istaknutih intelektualaca, potprikivanje razlika među članovima najužeg hrvatskog rukovodstva (što ne odoljivo podsjeća na Staljinovu »taktiku salame«). Posljednji je primjer tekst »Hrvatska opredjeljenja« — onaj isti u kome je »kroatolog« Miloš Mišović tako slavno uskrstnuo pokojnog profesora Stefanovića, što pokazuje površnost prigodom traženja činjenica za popunjavanje zadanih premla — u kojem se suprotstavljaju citati iz jednog partiskog dokumenta i iz jednog Tripalovog teksta, s neprikrivenom težnjom da se sugerira Tripalova nacionalističko-odvajanje od partiske linije. U tom je tekstu NIN napokon — s mjesec dana zakašnjenja — obavijestio čitatelje o Titovim govorima za vrijeme boravka u Hrvatskoj, ali ne direktno, nego — kroz citat iz »Hrvatskog tjednika«! Kad se zna kakvu kvalifikaciju o našem listu publike dobiva pomoći tiska angažiranog u hladnom ratu (a na žalost i preko izjava nekih hrvatskih političara), onda je smisao prvog i jedinog spominjanja Titove ocjene o Hrvatskoj više nego jasan!

Isakovićeva ocjena hrvatskog socijalizma kao fašističkog doživjela je blagi prijekor od »Politike« (u stilu: »jest, to je istina, ali ima i tam onih koji se protiv toga bore«), što je posebno iritiralo hrvatsku javnost. Ali, bilo je to logično u sklopu hladnoga rata: malo distanciranje od onoga koji je »taktički pretjerao« da bi se mogao nastaviti sa

НИН

svojom rabirom koja, na žalost, nije bez učinka. Samo, postavlja se pitanje: kamo to vodi? Jugoslavija je preživjela jedan vrlo žestoki hladni rat kominformovskog tiska u kojem su primjenjivane slične metode dezinformacija, poluistina i etiketiranja istim fašističkim etiketama — a sve to zato što smo koncepciju »proleterskog inter-nacionalizma« (lijepo riječi u kojoj se mogu skrivati hegemonističke aspiracije) suprotstavili pravu svake zemlje na vlastito gospodarenje vlastitim sudbinom. Optužbe da smo se odrekli socijalizma, logički smo pobijali i pobili čvrstim uvjerenjem da socijalizam nije i ne može biti samo brži način provedbe industrijske revolucije koji vodi potičnjavanju malih zemalja jednom velikom i nepogrešivom centru. Oni koji su poveli hladni rat protiv Hrvatske, opriruči se svim promjenama (od dosljedne provedbe privredne reforme, preko izvanbudžetske bilance sve do ustavnih amandmana), i koji ga i dalje uporno vode i zaoštavaju, morali bi shvatiti pouke iz sudsbine hladnih ratova. Za Hrvatsku socijalizam nije i ne može biti drugačiji način za provedbu starih koncepcija jugoslavenskog unitarizma — i to uz pomoć lijepih riječi »bratstvo i jedinstvo«, koje mnogi shvaćaju samo kao parolu za svoje »velike balkanske sisteme«.

Ivo Skrabalo

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

Лист за књижевност и културу

čku orgiju u nekoj münchenskoj pivnici...

»Treća ideja vodila nacizma jeste da se označi drugo nacionalno biće kao smetnja osnovnoj nacijskoj, koje je krivo za sve istorijske nepravde, za ekonomiku, za državnost, za životni prostor, kako su voleli da govore. Za nemačke naciste to su bili Jevreji, pa onda Sloveni, i na kraju skoro ceo svet, pa su i ratovali skoro sa celim svetom.

I kod nas ima sredina gde se u ovom ili onom obliku označava drugo nacionalno biće kao krivac i glavna smetnja — i tu već počinju opasne, i istorijski zname gre. Kobne.

Cim jedna sredina napusti, ili tačnije, izigrava osnovnu parolu jugoslovenske Revolucije, bratstvo i jedinstvo — priprema i njen poraz, vrši pokušaj restauracije. Ne može se u okviru Jugoslavije biti uporan borac za nacionalnu ravnopravnost, i da se to institucionalno ozakoni, a u svojoj republici, regiji, biti u praksi unitarista. Parola »bratstvo i jedinstvo« tukla je i prevazi-lazila između ostalog regiju, pocepanost, balkansku parcelanost, zatvaranje u svoj plot — bila je, i biće vesnici velikih balkanskih sistema, zapravo svetskih.

Upuštajući se u doista kobnu igru s tezom o navodnoj ugroženosti Srba u Hrvatskoj — što je jedna od najvećih i najopasnijih laži koje se uporno podmeću — Isaković i nehotice razotkriva svoje tumačenje »bratstva i jedinstva« kao parole koja republiku izjednačava s regijom, da bi i ona bila »prevaziđena« u ime »velikih balkanskih sistema« (možemo se lako domisliti kakvih...).

Da svoju zemlju ne zovete domovinom, i državom — već Užičkom Republikom na primer, slobodnom Krajinom, Dalmacijom, slobodnim Sremom, ili Levčom, prostorom slobodne Jugoslavije, jednom od onih zemalja, u kojima se diže »sve zemaljsko robije!«

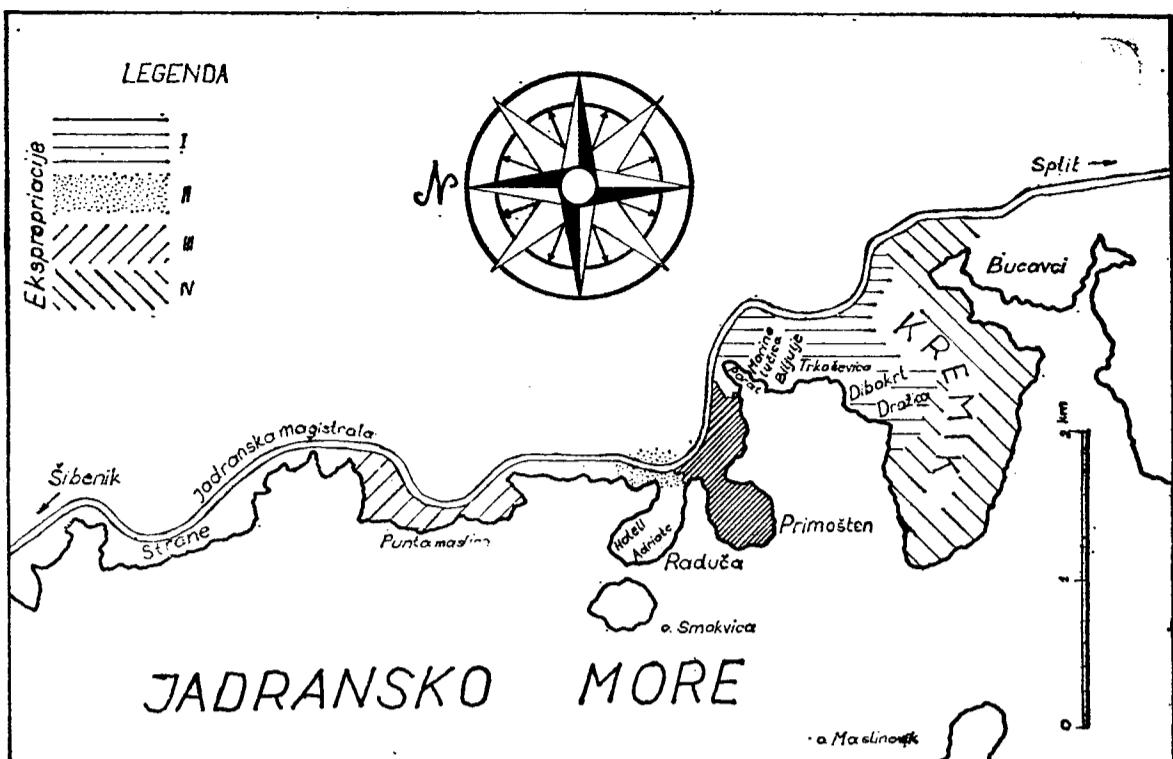
Mogao bi, dodušno, ovaj ulomak značiti samo jedno poetsko prisjećanje bez ikakvih primisli koje nazivamo unitarijskim (jer negiraju domovinu i narod uime više cjeline), da se kasnije ne otkriva cijeli sustav mišljenja ovog književnika koji je doista angažiran (protuhrvatski):

ski studentski pokret, »Književne novice«, koje unatoč nekoliko prekida u izlaženju vuku tradiciju od službenog poslijeratnog lista koji je u nas provodio ždanovske koncepte, nastaje ostati na razini svojeg uskog kruga suradnika i čitatelja iz redova inteligencije, ali i u seriji Dragana Jeremića kao glavnog urednika sve više dolaze na protuhrvatske pozicije iz posljednje faze serije koju je vodio Tanasije Mladenović. »Borbac« još uvijek gaji iluziju da je »svaznečni list i svoje napise plasira kao nekakvo »iznadrepubličko« i objektivističko arbitriranje, ali je u tome prilično prozirna, pa je doživljavala kritike i od službenih krugova nekih republika, a čitatelji su je masovno napustili. U istoj kući izlaze »Večernje novosti«, »list s najvećim tiražom u SFRJ«, kako ponosno ističu u zagлавljiju, tipični bulevarski primjer »žute štampe« koji je počeo s bombastičnim plasiranjem na prvu stranicu svih jednih zločina koji se događaju po našoj provinciji (a o tome su novine dugo šutjeli), da bi u posljednjih nekoliko godina shvatio da pored traževa iz svijeta pjevača i zabavljajuća tiraž dižu i »senzacije« iz Podravske Slatine, Vrginmosta i drugih hrvatskih mjesta gdje se mogu montirati afere.

Posebni su slučaj »Politika« i »NIN«, dva ozbiljna i žurnalistički kvalitetna lista, kojima ne manjka stanovite rašinjanosti u tretiranju hrvatskih tema. Te su redakcije odgojile i posebne eksperte za hrvatska pitanja (mogli bismo ih nazvati »kroatolozima« po uzoru na »sovjetologe«, produkte hladnoga rata na Zapadu), koji sustavno i temeljito prate zbivanja u Hrvatskoj i ne propuštaju u kvaziobjektivnom obliku zabilježiti ni jednu sitnicu koja bi u mosaiku mogla poslužiti onoj slici koju o Hrvatskoj valja plasirati. Nekada je to istrgnuti ili netočni citat iz govora: ovih je dana tako bez komentara navedeno da je

PRIMOŠTEN BEZ PRIMOŠTENACA

Otuđeni finansijski kapital ugrožava teritorijalni integritet SR Hrvatske i samoupravna prava njezinih građana

S nespokojem, ali i bolnim stidom možemo se, a i moramo, sjećati svih onih dugih i mučnih raspravi saveznim bankama koje su vođene u novinstvu, Saboru i Saveznoj skupštini. Više puta ponovljeni zahtjevi Izvršnog vijeća SR Hrvatske da se državni kapital izdvoji iz saveznih banaka i stavi pod poseban režim zadugo su i još uvek ostali jalovi. Ljudi koji su dokazivali pogubnu ulogu saveznih banaka i u društveno-političkom i u gospodarskom pogledu, bili su optuženi da podrivaju gospodarstvo SFRJ, pa čak i njezin međunarodni ugled. Početkom veljače godine 1969. beogradski je NIN pisao: »Jedan takav bankarski kolektiv (misli se Jugoslavenska investiciona banka — op. p.) sa ugledom u zemlji i inostranstvu koji oko sebe okuplja niz značajnih jugoslavenskih preduzeća, svačak nije mogao pozdraviti ideju da se pretvoriti u državni servis za obavljanje takvog administrativnog i nekreativnog posla kao što je distribuiranje novca za preostale investicione obaveze federacije, uplate inostranim zajmodavcima i slično, drugim rečima da pristane na sopstvenu likvidaciju.« Naravno, NIN nije ni pokušavao obrazlagati u čemu se sastoji ugled JIB i njegina kreativnost. Pravu nakanu toga i mnogih drugih novinskih napisa, pa i skupštinskih prijedloga i protuprijedloga, nije bio teško prozreti. Trebalo je na bilo koji način što više otegnuti diskusiju i formalno voditi političku bitku, koja nije imala nikakvog političkog a još manje moralnog opravdanja i tako omogućiti saveznim bankama da se same na svojevrstan način defederaliziraju.

Hrvatski legitimitet i finansijski kapital

I tako, dok su se iz Hrvatske opetovano ponavljali zahtjevi da se izvrši druga nacionalizacija, da se ekspropriiraju eksproprijatori, dok su se pisale duge znanstvene rasprave o toj temi protkane citatima Marxa, Lenjina i svih njihovih više ili manje poznatih sljedbenika, savezne su banke uspostavile teško odgovredniju suradnju s velikim reekspoterškim poduzećima i njihovim »samoupravnim« kolektivima. Državni je kapital tako sve više gubio savezno obilježe a poprimao nacionalno, »samoupravno«. Napokon, kad je politička bitka bila dobivena i smješni hrvatski legitimizam zadovoljen, pokazalo se da je čitava borba bila više-manje jalova. Ne samo da SR Hrvatska sada raspolaže s razmjerno manje finansijskog kapitala nego prije, nego su mnoga poduzeća i krajevi SR Hrvatske javnim i tajnim ugovorima upali u finansijsku ovisnost o velikim reekspoterima. Iz te ovisnosti, koja i nije samo finansijska, proizili su mnogi nesporazumi i svađe, koje uzneniraju širu javnost, pa tako negativno i pogubno utječu na čitav proces društveno-gospodarske konsolidacije SR Hrvatske. Opelovane pritužbe na direktora Privrednog poduzeća »Primoštena« Marka Skorina svakodnevno nas podsjećaju na ugovore tog poduzeća s »Genexom«, kojim su neotuđiva samoupravljačka prava prenesena na ljude koji unutar »Primoštena« zastupaju »Genexov« interes, ali nas isto tako podsjećaju i na posjećene primoštenke vinograde, koji su ekspropriirani u korist »Primoštena«, odnosno »Genexa«. Golema slika tih nekadašnjih vinograda sada pusta visi nad ulaznim vratima zgrade Ujedinjenih naroda, kao simbol ljudske radosti i upornosti na tvrdom kamenu. Naime, zbog »općih interesa«, uz suglasnost Općinske skupštine Šibenik i Vrhovnog suda Hrvatske u Primoštenu su izvršene četiri eksproprijacije zemljišta u korist Privrednog poduzeća »Primošten«.

Vrhovni sud Hrvatske podržava eksproprijaciju

Povijest tih eksproprijacija zanimljiva je. Sve je počelo »Genexovim« kreditima, kada je na poluotoku Raduča izgrađen kompleks hotela Adriatic. Početkom ožujka 1969. Skupština općine Šibenik donijela je rješenje da se izvrši eksproprijacija »od općeg interesa« kako bi se mogao izgraditi auto-kamp i hotel Privrednog poduzeća »Primošten«. Na čitavom našem području, uključujući tu i najrazvijenije turističke rajone kao što je Dubrovnik i Opatija, nije bilo eksproprijacije tako velikih razmjera. Njom je odjedanput zahvaćeno 300 zemljišnih čestica s ukupnom površinom od nekih 500.000 m². To ekspropriirano zemljište bilo bi dovoljno ne samo za izgradnju prostornog auto-kampa i nekoliko hotela već i za čitavi

jedan grad koji bi se protezao u dužini od dva kilometra, tik uz samu obalu. Na toj površini izgrađen je tek jedan hotel i nekoliko privatnih vila, iako je u rješenju o eksproprijaciji Skupštine općine Šibenik rečeno da će se na tom prostoru izgraditi »jedan reprezentativan auto-kamp i nekoliko hotela s najsvremenijim pratećim objektima«.

Bivšim vlasnicima ekspropriiranog zemljišta Marko Skorin nudio je simboličnu naknadu i to s rokom otplate od četvrt godina. Svi oni odbili su tu ponudu.

Obrazlažući Vrhovnom sudu Hrvatske potrebu i opravdanost izvršene eksproprijacije Marko Skorin je pisao da u Privrednom poduzeću »Primošten« radi 350 Primoštenaca i da to poduzeće stipendira 106 mladića i djevojaka »po raznim ugostiteljskim i drugim stručnim školama«. Naravno, on nije pisao o malim osobnim dohodima u poduzeću i o rukovodećem osoblju, koje je doveo »Genex« odnekud »iz unutrašnjosti«.

Umjesto plodnih vinograda — izrovano zemljište

Nedugo nakon prve eksproprijacije slijedila je druga, kojom je zahvaćena površina od 3.099 m². Ubroz se pokazalo da poduzeće »Primošten« ne misli na ekspropriiranom zemljištu graditi auto-parkiralište, kako je bilo rečeno i obećano Skupštini općine. Na ekspropriiranom zemljištu izgrađene su obiteljske kuće. Trećom eksproprijacijom zahvaćeno je 157.419 m². Radnički savjet »Primoštena« po naputku Poslovнog odbora od tri člana, od kojih je jedan direktor poduzeća Marko Skorin, a druga dvojica izravni povjerenici »Genexa«, donio je 26. ruuna 1969. odluku da se zatraži eksproprijacija područja zvanog Punta Masline za izgradnju auto-kampa. Skupština općine Šibenik podržala je taj zahtjev i odobrila ga, pa su tako nekadašnji terasasti vinogradi Punta Masline nemilosrdno uništeni. Sav taj prostor sada zjapi pust i prazan, a od predviđenog auto-kampa nema ništa. U ime »općih interesa« uništeni su rodni vinogradi, a time i egzistencija mnogih Primoštenaca, koji sada ovise o dobroj i zloj volji Marka Skorina, a ponajviše o planovima »Genexa«. Vlasnici vinograda nisu dobili nikakvu nadoknadu, krediti za auto-kamp su isparili, odnosno ne zna se za njih. Zanimljivo je napomenuti da je »Primošten« pored ostalih isprava potrebnih za odobrenje eksproprijacije podnio Skupštini općine Šibenik i potvrdi Jadranske banke u Šibeniku da za isplatu ekspropriiranog zemljišta ima osigurana finansijska sredstva.

U vlasti finansijskog kapitala

Razvlaštenim Primoštenima sada je niska i nerodovita zarada u Privrednom poduzeću »Primošten« jedini mogući izvor egzistencije, ne računajući odlazak na privremeni rad u inozemstvo. Naravno, o samoupravljačkoj svijesti pod takvom uvjetima jako je teško govoriti. K tome treba dodati da su mnogi od njih podigli i kredite i sada ih često nedvosmisleno zastrašuju da će ih morati vratiti u roku od mjesec dana ako se budu suprotstavljali odlukama Poslovнog savjeta.

Pored tih općih eksproprijacija bilo je i pojedinačnih, osobito drastičnih. Vrtovi i zemljište između već postojećih obiteljskih kuća otuđivano je na poseban način. Najprije bi vlasnicima bila zabranjena svaka gradnja, pod izgovorom da će na tom mjestu biti izgrađena mjesna prometnica ili nešto drugo, pa bi ta zemljišta i prije poziva upravno-pravne službe Skupštine općine Šibenik bila već preorana buldožerima ili djelomično dodijeljena za izgradnju obiteljskih kuća ljudima koji nisu nikada bili vlasnici toga zemljišta. Na jednom takvom terenu podigao je kuću i tehnički direktor »Primoštena«, a Marko Skorin je na dosta nejasan način došao u posjed zemljišta koje je poslje prodao za šesnaest milijuna starih dinara.

Nakon treće — i četvrta eksproprijacija

Po opsegu i po mogućim posljedicama ipak je najveća posljednja, četvrta eksproprijacija. Prema približnim procjenama riječ je o oko dva milijuna m² površine obalnog područja. Rješenjem Skupštine općine Šibenik

od 21. lipnja o. g. utvrđen je »opći interes« za izgradnju hotelskog kompleksa i jahting kluba na Primoštenском poluotoku Kremik. Naravno, vlasnici ekspropriiranog zemljišta uložili su žalbu, ali iako imovinsko-pravni spor nije riješen, već su se počeli u predjelu uvale Kremik kopati kanali. Velike površine ovog zemljišta zasadene su mladom vinovom lozom, pa ukoliko bi i ova eksproprijacija bila provedena, veliki broj mještana, osobito onih u poodmaklim godinama, koji se isključivo bave zemljoradnjom, ostao bi bez ikakvih sredstava za život.

Nije teško zaključiti da na osnovi ekspropriiranog zemljišta »Primošten« ima mogućnost da dobije nove kredite od »Genexa«; naravno, pod stariim, izrabljivačkim uvjetima. To potvrđuje i izjava koja se omakla Marku Skorinu: »Moramo oduzeti zemlju inače smo propali.« Obeshrabreni vlasnici ekspropriiranog zemljišta jadajuju: »Mi ćemo Skorinu dati toliko novaca koliko bismo trebali od njega dobiti za svoje zemljište, samo neka pusti na miru naše vinograde i maslinike.« Suočeni s mogućnosti da budu primorani seliti iz svoga kraja, Primošteni pružaju otpor politici neopravdane eksproprijacije. Svjestan toga, Marko Skorin izjavljuje: »Bio bih najsrđniji kad u Primoštenu ne bi bio nijedan Primoštenac.« Izgleda da to nije tek puka želja, jer »Primošten« sada gradi 32 stana za doseljenike iz unutrašnjosti.

Poslovni gubici, malverzacije i rasipnost

Uza svu »Genexovu« pomoć, znademo kakvu Privredno poduzeće »Primošten« nalazi se u teškoj finansijskoj krizi. Osobni dohoci i društveni doprinosi nisu obraćani od 1. ožujka o. g., a nisu isplaćeni ni dječji dodaci. Radnicima se daju akontacije na koje se ne plaćaju društveni doprinosi. Razumljivo, Primošteni dobivaju male akontacije, s kojima jedva sastavljaju kraj s krajem, ali zato »Genexovi« ljudi, ne mareći mnogo za interes poduzeća, a još manje Primoštena, podižu milijunske akontacije. Tako je Momčilo Dimitrijević u jednoj jedinoj godini primio u obliku akontacija 6.083.950 st. dinara, o čemu smo već pisali. Marko Skorin podiže gotovinu neposredno s recepcije hotela; njegov dug je do 25. kolovoza o. g. iznosio 11.615.820 st. dinara. Nepokrivene investicije »Primoštena« prestapaju rastu; sada iznose blizu dvije milijarde starih dinara. Obitelji savjetnika dobivaju besplatno stan i hrana, na narudžbenicu poduzeća pojedinci kupuju namještaj, grade se raskošne kuće i stanovi kojih je iskazana cijena mnogo ispod stvarne cijene koštanja; radnici štrajkaju, a devizna sredstva odlaze u sjedište »Genexa«. Ipak, Skupština općine Šibenik i dalje dobrohotno izlazi u susret zahtjevima Marka Skorina za novim eksproprijacijama. Zaboravlja se da ugostiteljski objekti, pa i oni s »najsvremenijim pratećim objektima«, a još manje auto-kampovi, nisu jedini oblik unapređenja turizma na obalnom pojasu Južne Hrvatske, to više što za sada SR Hrvatska još uvek ne raspolaže potrebnim finansijskim sredstvima da bi mogla ozbiljno poraditi na razvoju visoko komercijalnog turizma. Zapravo, postojećim deviznim i bankarskim sustavom ona je u tome onemogućena.

Hrvatska mora zaštititi svoj teritorijalni integritet

Na žalost, slučaj Primoštena nije osamljen, a sva je prilika da će biti ponovljen i u drugim mjestima. Uz neřešeni devizni i bankarski sustav često je uzaludno, pa i smješno, apelirati na svijest pojedinaca, osobito onih utjecajnijih; oni će prije ili poslije i protiv tejevolje upasti u mrežu finansijskog kapitala. Birokracija koja izrasta na tom finansijskom kapitalu nikada nije pokazivala mnogo razumijevanja za povijsne tekovine, a pogotovo ne za povijesne tekovine naroda koji se nalazi izvan njihova sjedišta. Poradi toga SR Hrvatska, u skladu s novim društveno-političkim promjenama, mora, a to je uostalom i njezina internacionalna obveza prema drugim republikama jugoslavenske socijalističke zajednice i prema svjetskom socijalističkom pokretu, ustavno zaštititi svoj teritorijalni integritet i poništiti sve ugovore i obveze koje narušavaju taj integritet, a tako i samoupravna, nikad otudiva prava njezinih državljana.

Bruno Bušić

8 gospodarstvo

Malo je koji dogadaj iz područja gospodarstva izazvao toliko uzbudjenja kao vijest da je Savezno izvršno vijeće formiralo Meduresorsku paritetnu grupu koja treba početi iz početka raditi na pripremi novog deviznog režima. Ta nova grupa, sastavljena od državnih činovnika, nije obvezna uzeti u obzir rezultate dvogodišnjeg rada Komisije za reviziju zakona iz oblasti deviznog i carinskog sistema Savezne skupštine. A posao te komisije bio je već pri kraju, dok je dokumentacija rezultata do kojih je došla ta komisija podnesena na rješavanje Saveznom izvršnom vijeću. Rad komisije materijaliziran je na preko dvije tisuće pisanih stranica.

Ovaj dogadaj »Večernje novosti« prokomentirale su vrlo indikativnim naslovom: »Devizni sistem — u koštu!«

Inače, poslanici koji su protestirali protiv ovakvog odnosa prema Komisiji za devizni režim nedvosmisleno su iznijeli svoje mišljenje da to znači produženje života postojećeg deviznog sustava za još dvije godine.

Ovo što se je dogodilo, bez obzira na ogorčenje, ipak nije neočekivano. Nešto slično »Politika« je već najavila svojom karikaturom boksackog ringa na kojem treba započeti »prvo međurepubliko usaglašavanje u deviznom režimu«, prema kojoj je zapravo sve sporno: od raspolažanja devizama, preko deviznog tržista, do podmirenja dosadašnjih obveza prema inozemstvu. »Politika« je sasvim jasno najavila još 28. rujna: »... kao puka realnost mora se primiti najava da glavni posao tek počinje i da će dosta dugo trajati. Politički nametnja u ekonomici i ovom prilikom neće imati mnogo izgleda na uspeh, osim što mogu da nameću ekonomsku krizu.«

Devizni režim, koji nam je naslagao i ove godine za svega devet mjeseci preko 1.700 milijardi starih dinara vanjskotrgovačkog deficitu i koji sam po sebi predstavlja izvor eksploatacije radničke klase, negiranje dohotka i samoupravljanja, — »Politika« brani u ime načela obrane ekonomike protiv »političkih nametnja«!

»Večernje novosti« tvrde, pozivajući se na Tanjug, da prijedlozi rješenja Komisije za devizni režim nisu prihvaćeni »zbog neusuglašenih ekonomskih interesa republika«. Poznato je da se za nov devizni režim osobito zalaže Republika Hrvatska. Hrvatska je jasno izrazila da njeni zahtjevi polaze od čistih

Kriza na krizu

računa i od toga da je SR Hrvatska devizno aktivna. No, to je samo jedan od razloga, i to manje važan za čitav problem. SR Hrvatska, naime, potpunije je okrenuta međunarodnoj podjeli rada, potpunije je uklapa u svjetske finansijske tokove zbog toga što se sve više izvozno orientira, što je pomorska i turistička republika i što ima najveći broj svojih stanovnika u inozemstvu. Hrvatska je, osim toga, reformom drastično prekinula s novim nerentabilnim investicijama i rješenje svoje budućnosti traži u restrukturiranju i modernizaciji svoga gospodarstva, koje će biti više izvozno orientirano, a neće zasnovati svoj razvoj na uvoznim sirovinama po nerealnom deviznom tečaju i eksploraciji jednih privrednih grana na račun drugih i podržavanju onih koji zaostaju na račun propulzivnih. Kad se govori o »neusuglašenim ekonomskim interesima republika«, potrebno je vidjeti čiji su sve interesi u igri i od čijih se interesu stvarno polazi. Da nije interes ni jedne republike, pa ni jednog našeg proizvođača, da podržavaju devizni režim koji će nam ove godine pribaviti vanjskotrgovački deficit od preko 2.000 milijardi — svakome je jasno. Pitajte je, dakle, čiji je to interes? Simptomično je da je prijedlog za rješenje deviznog režima pao kada su na red došle banke i kada se počelo povezivati jedno rješenje s drugim. Nedvosmisleno je da su protiv rješenja deviznog režima svi oni kojima novi devizni režim napada njihove interese. A ti su interesi vrlo raznovrsni, a jasno svatko čiji je interes narušen grčevito će se boriti da se zadrži režim koji mu omogućuje da dode do neke dnevnicu, stipendije za sina, nekoliko dana besplatnog letovanja ili besplatnog leta u London u reksporterskom avionu, ili do nekog mesta u bezbroj reksporterskih poduzeća i predstavnštava u inozemstvu u kojima kao mamac već sjede mnogi koji su prije toga potpisali, svjesno ili nesvesno, štetne ugovore za svoja poduzeća ili progurali neki propis ili rješenje, ili tek šapnuli kad se priprema devalvacija, rast cijena ili zabrana uvoza. Svi se ti sitni interesi spajaju sa životnim interesima finansijskih monopolista i reksportera, koji čitavu svoju do-

sadašnju ekspanziju zasnivaju upravo na takvom deviznom režimu i pravima činovniku u vanjskotrgovačkom režimu koji im omogućuje neograničenu eksploraciju radničke klase i vlastito bogaćenje. Postojeći devizni režim baza je za kršenje svih propisa, šverc, manipulacije i makinacije svjetskih razmijera, osnivanje lažnih poduzeća od Paname do Liberije, uvoz smrdljivih jaja, šverc brodova i jabuka. Devizama se šverca tako da ni jedan reksporter ne preza od stvaranja fiktivnih ugovora; razlika između službenog i deviznog tečaja doznačuje se nogometnom klubu ili građevinskom poduzeću koje gradi neki objekt za banku. Šverc devizama na temelju lažnih ugovora, baza je i za izrabljivanje siromašnih radnika u zagorskim ka-menolomima. A cijene rastu i rastu. Harač deviznih švercera mora biti plaćen!

I kada se to sve zna, i kada nikoga ne ubuduje izjava guvernera Narodne banke Jugoslavije Perišina da cijena kredita dostiže i 50 posto, formira se nova radna grupa da čitav problem počne izučavati ispočetka! Boljeg načina da ne dođemo do novog deviznog režima zaista nema!

A što sada treba učiniti SR Hrvatska? Da prihvati i podrži sve one svoje privredne strukture koje će krenuti u lov na devize? Da podrži stvaranje još većeg vanjskotrgovačkog deficitu čitave Jugoslavije, da bi ušicarla neku problematičnu kratkoročnu korist na štetu svih? Da stvara vlastite reksporterske s istom svrhom? Možda bi sve to bilo korisno, kad se takvim stavom ne bi dovela u pitanje gospodarska budućnost Hrvatske i umjesto suvremenog i reformiranog gospodarstva podržao razvitak neracionalnih koji ne mogu osigurati razvitak i napredak. Dakle? Treba iznositi račune o tome kolike štete nanosi postojeći devizni režim ne samo svim republikama nego i najvećoj većini stanovništva Jugoslavije (osim deviznim švercerima u poduzećima i bankama i izvan njih), te uporno inzistirati u svim političkim i društvenim tijelima, uz puno angažiranje sredstava javnog informiranja, na nedogodivom rješenju deviznog i vanjskotrgovačkog režima i ne prestati sa samoupravnim pritiscima dok se postojeći protusamoupravni, protuustavni, antiamandmanski devizni i vanjskotrgovački režim ne sruši.

Oeconomicus

OSOBNI DOHOCI I VIŠAK RADA

U nas je postao loš običaj da se stalno objavljaju podaci o osobnim dohodcima tako da se izračunava prosjek po jednom zaposlenom. Na taj se način stiče dojam da su one grane, djelatnosti, regije i republike koje imaju radnike viših kvalifikacija i koje postižu veće rezultate u radu bile šire ruke u podjeli novostvorene vrijednosti od onih koji imaju radnike nižih kvalifikacija ili postižu manje rezultate u radu. U svezi s tim vrlo su zanimljivi posljednji sredeni podaci u Statističkom godišnjaku Jugoslavije za 1971 godinu. U toj našoj službenoj publikaciji daje se pregled po pokrajinama i republikama o razdiobi narodnog dohotka za protekle godine a sada je kao posljednja objavljena 1969. godine. Te godine je novostvorena vrijednost ili narodni dohodak Jugoslavije iznosio 11.962 milijarde st. d. Podjela je izvršena tako da je za neto osobne dohotke isplaćeno 5.913 milijardi dok je višak rada iznosio 6.049 st. d. Dakle višak rada je u čitavoj Jugoslaviji bio veći za 2,3% od isplaćenih osobnih dohotaka iz narodnog dohotka. Po republikama i pokrajinama razdioba je izvršena ovako:

milljardi st. d.

Republika ili pokrajina	osobni dohodci	Višak rada
Bosna i Hercegovina	734	656
Crna Gora	109	99
Hrvatska	1517	1667

PRIČA SE — DA LI JE ISTINA?

»CRVENA ZASTAVA«

Da je naš najveći proizvođač automobila — Zavodi Crvena Zastava, Kragujevac 48 sati prije devalvacije dinara u siječnju ove godine dobio izvanredan kredit od 20 milijardi st. din i tim novcem po starim cijenama otkupio rezervne automobilske dijelove s inozemnih konzignacionih skladišta u našoj zemlji? I to u isto vrijeme dok su danima ranije od strane carine takve manipulacije mnogim drugim poduzećima bile one mogućene?

»GENEXOV DARWIL«

Da je zastupstvo švicarskog proizvođača satova »Darwil« u Trstu, koje se reklamira kao najveći ponuđač zlatnog nakita u Evropi, registrirano na jednu našu privatnu osobu, vlasništvo »Genexa« iz Beograda?

Makedonija	341	284
Slovenija	828	1047
Srbija svega	2385	2297
Srbija uže područje	1637	1553
Vojvodina	615	664
Kosovo	133	80

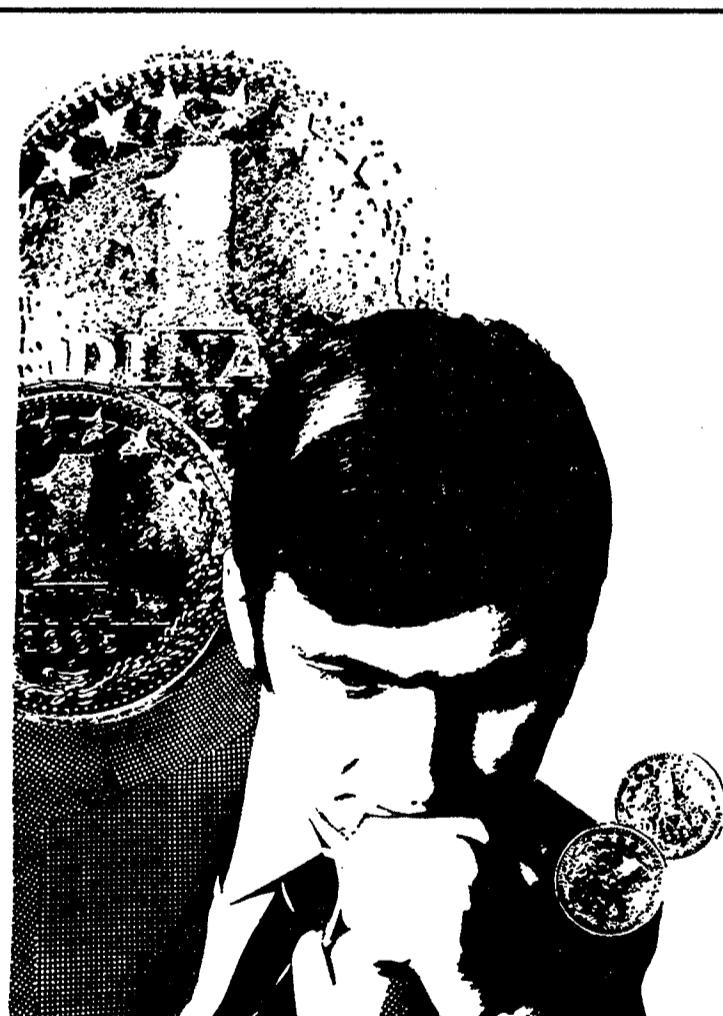
Premda je višak rada ostvaren u Jugoslaviji bio za 2,3% veći od isplaćenih osobnih dohodaka ipak su isplaćeni osobni dohoci manji od viška rada samo u dvije republike i jednoj pokrajini i to: Hrvatskoj za 10%, Sloveniji za 26%, Vojvodini za 8%. U svim drugim republikama i pokrajinama Kosovo isplaćni osobni dohoci su veći od viška rada i to: Bosni i Hercegovini za 12%, Crnoj Gori za 10%, Makedoniji za 20%, Srbiji za 4%, Srbiji — uže području za 5%, Kosovu za 67%. Zanimljiva je podudarnost u stvorenom nacionalnom dohotku u Hrvatskoj i uže području Srbije. U Hrvatskoj je ostvaren nacionalni dohodak od 3184 milijarde a u uže području Srbije 3190 milijardi st. d. No razdioba je različita: u Hrvatskoj je za osobne dohotke izdvojeno 1517 milijardi a u Srbiji 1637 milijardi dok je na višak rada otislo u Hrvatskoj 1667 milijardi a užem području Srbije 1553 milijarde.

NEOCENTRALIZAM

Drago Buvač piše u »Vjesniku« od 23. listopada:

»Kroz posljednje govore Dragutina Hararije — prošle nedjelje i na narodnom zboru u Dvoru na Uni — povučena je tanka nit aluzije na neocentralizam. Predsjednik Hrvatske vlade — iako optimistički gleda na to da se nakon amandmana stvari više ne mogu rješavati na stari način — nije sigurno bez razloga, iškustava i podataka javno upozorio kako se u ovom momentu ponovno javljaju tendencije za neocentralizmom, za stvaranjem novih fondova u federaciji, nešto slično novoj izvadbičetskoj bilanci.«

Zatim Buvač iznosi svoj komentar dvije nove obaveze koje se pokušavaju nametnuti iako su ranije već odbijene. Radi se o zahtjevima za zajedničko financiranje hidrosistema Ibar-Lepenac i novim saveznim budžetskim dotacijama za investicije i zdravstvo na Kosovu i piše: »Obje obaveze znače, npr. za hrvatsku privredu — koja još ni sama ne zna kako da pokrije svoj deficit od oko 1,8 milijardi dinara — oko 9 milijardi novih dinara za razdoblje od 1971—1975 godine. Ne bih želio da se iznošenje ovakvih brojki protumači kao predbacivanje, takvu polemiku neću prihvati. Tu je, između ostalog, solidarnost na kojoj se gradi kohezija ove zemlje. Ali kada se izvan onoga što je već jednom dogovoren — a nije tako ni malo za naše mogućnosti — traži još više, onda otvoreno valja kazati da ni mnogo jača privreda od Hrvatske ne bi mogla podnijeti nikakva dodatna opterećenja.«

OBVEZNICE KREDITNE BANKE ZAGREB ZAJMA ZA IZGRADNJU NOVE TVORNICE NAMJEŠTAJA »MARKO ŠAVRIĆ« DONOSE

10% KAMATA GODIŠNJE

PRODAJA I KUPNJA OBVEZNICA JE NEOGRANIČENA. PREDNOSTI OBVEZNICE:

- OMOGUĆUJE PODIZANJE GOTOVINSKOG KREDITA,
- KOD PODIZANJA DRUGIH KREDITA OBVEZNICE SLUŽE UMJESTO JAMACA,
- BIRANJE NAMJEŠTAJA »ŠAVRIĆ«,
- SUDJELOVANJE U ROBNOJ LUTRIJI.

SVE INFORMACIJE I OBVEZNICE DOBIJETE U SVIM POSLOVNICAMA KREDITNE BANKE ZAGREB

TAJNE »ZELENE KNJIGE« (5)

TI MENI - JA OD TEBE!

Karakterističan put »savezne« karavane: Ono što je Jelsa predala SIV-u, SIV je prenio na SR Srbiju, SR Srbija na Upravu Beograda, a Uprava je isto PRODALA Jelsi!

Velika sredstva koja je »Generalexport« iz Beograda izravno ili posredstvom banaka uložio u investicije u turizam vrlo često uvjetuje ustupanje dijela izgradenih kapaciteta na prodaju preko njegove agencije »Yugotours« koja ima svoje poslovne u svim većim zemljama zapadne Evrope, kao i dobivanje isključivog prava snabdjevanja inozemnim cigaretama i žestokim pićima a ponekad i suvenirima. U nekim ugovorima »Genex« je pokraj prava da njegova agencija »Yugotours« vrši prodaju dijela hotelskih kapaciteta u inozemstvu dobio još i pravo davanja suglasnosti na prodaju ostalog dijela kapaciteta u kreditiranom objektu drugim agencijama (na primjer s poduzećima »Ilirija« iz Biograda na moru, »Jelsa« iz Jelse, »Primošten« iz Primoštene, »Cavtat« iz Cavtata, »Kvarner« iz Opatije, »Orebić« iz Orebića (Zanimljiv je slučaj poduzeća »Orebić« koje pri završetku nije imalo dovoljno sredstava za pokriće prekoračenja troškova izgradnje jednog hotela pa je od »Genex« dobio kredit koji u ukupnoj vrijednosti objekta sudjeluje samo sa 7% dok je »Yugotours« dobio pravo prodaje 14,6% kapaciteta u tom objektu. Da snabdjevanje na koje je »Genex« dobio isključivo pravo nije uvijek najracionalnije pokazuje primjer poduzeća »Jelsa« iz Hvara koje je posredstvom »Genex« kupilo 1969. godine suvenira u vrijednosti od 21 tisuću dinara (ikone, medaljoni, narukvice, broševi) od 11 raznih privatnih osoba između kojih se ističe isporuka jednog privatnika u vrijednosti od 5,5 tisuća dinara. Od nabavljenog suvenira u pune dvije sezone prodano je samo u vrijednosti od 4.141 dinar tako da ostaje još zalihe u vrijednosti od 16,6 tisuća dinara koja će se moći prodavati iduće četiri godine.

Prinudan »izbor« poslovnih partnera

Poduzeće »Interexport« iz Beograda osnovalo je 1967. godine samostalnu organizaciju udruženog rada bez svojstva pravne osobe »Inex-Duijlo« kod Splita koja je do polovine 1970. godine nabavljala potrebnu robu za ugostiteljsku djelatnost iz raznih izvora, pretežno lokalnih u 1970. godini. »Interexport« prisiljava sve svoje jedinice da se snabdjevaju centralizirano preko sektora za unutrašnju trgovinu »Inex-turista«. Na poslovnom dogovoru u Banji Koviljači zaključeno je da se svaki pokušaj otpora u sprovođenju jedinstvenog sistema energetično odstrani a radnike koji to spriječavaju treba premjestiti na drugo radno mjesto s tim da taj sistem mora funkcionirati od 1. VIII 1970. godine u cijelini. U vezi s tim su radne jedinice morale dostaviti u Beograd spiskove radnika koji rade na poslovima snabdjevanja. Do sada su, međutim, preko centralnog snabdjevanja nabavljeni samo neki proizvodi (rakija, klekovača, vino »župska ružica« i neke inozemne cigarete). Treba napomenuti da je u skladu s usklađenjem oko 6.000 litara žestokih alkoholnih pića nabavljenih od Sektora za unutrašnju trgovinu »Inex« iz Beograda, među njima pretežno klekovače, koja se na ovom području slabo prodaje. Početkom drugog polugodišta 1970. godine počela je u sistemu centralnog snabdjevanja isporuka piva Vršačke pivovare (Inex-pivo) dok ostale proizvode taj sistem još nije obuhvatilo.

Pojedine banke prisiljavaju poduzeće na izbor određenih poslovnih partnera s poduzećima financijskih odnosa. Tako se, na primjer, u nekim ugovorima o kreditu zahtijeva da se osiguranje kreditiranog objekta povjeri osiguravajućem zavodu uz suglasnost i dogovor s bankom. Naročito je to čest slučaj u ugovorima Jugoslavenske poljoprivredne banke iz Beograda na primjer s poduzećima »Vodnjanka« iz Šibenika, Ugostiteljska škola iz Dubrovnika, »Dubrovnik« iz Dubrovnika, »Rabac« iz Rapsa.

4. Ostali uvjeti i problemi

U ugovorima o kreditu koji su davaoci kredita sklapali s pojedinim poduzećima pojavljuju se i slijedeći uvjeti koji smanjuju nezavisnost poduzeća i povećavaju zavisnost od kreditora.

Vrlo često se susreće zabrana daljnog zaduživanja poduzeća za investicije i stvaranje novih obveza, koje su s tim u vezi, bez suglasnosti kreditora dok traju obveze po kreditima.

U ugovorima se vrlo često susreće pravo kreditora da bez posebnog naloga primaoca kredita i bez posredstva suda napišti svoja potraživanja od primaoca kredita, koja nisu podmirena u roku, iz svih njegovih raspoloživih novčanih sredstava kod službe DK.

Od ostalih problema treba istaći slučaj poduzeća »Jelsa« iz Jelse koje je kupovalo prostorije i zemljište od korisnika koji su ih prije dobili bez naknade. Na taj način se poduzeće povećavaju troškovi izgradnje što utječe na visinu potrebnih finansijskih sredstava. U mjestu Jelsa predat je izrata kompleks zgrada na upotrebu Saveznom izvršnom vijeću koje je te zgrade predalo na korištenje SR Srbiji i konačno Upravi grada Beograda za dječje odmaralište. Dio spomenutih zgrada bio je adaptiran za stanove koje je Uprava grada Beograda ustupila na korištenje Osnovnoj školi iz Jelse za neke prostorije poduzeća »Vinarija« iz Jelse. Za dobivanje tih prostorija i pripadajućeg zemljišta poduzeće »Jelsa« se ugovorom obvezala da će Osnovnoj školi uplatiti u fond zajedničke potrošnje 300 disuća dinara i omogućiti dobivanje 150 tisuća dinara kredita kod Investiciono-komercijalne banke iz Splita uz 6% kamata na 20 godina. U ugovoru s Upravom grada Beograda od 1970. godine za dobivanje istih prostorija i zemljišta »Jelsa« se obvezala, da će o svom trošku i na svoj teret regulirati pitanje eventualnog iseljenja. Nadalje se »Jelsa« obavezuje da će Upravi grada Beograda predati u posjed 20.000 m² površine bez naknade, a 5.602 m² uz naknadu od 30 dinara po 1 m², zatim da će o svom trošku provesti struju i izgraditi dalekovod do zemljišta, montirati trafostanicu, sprovести i montirati vodovod te izgraditi asfaltni put širine 5 m kao spoj s magistralnim putem. Od poduzeća »Jelsa« nije predviđeno Odluka Radničkog savjeta iz koje bi se vidjelo da je taj organ raspravlja i odlučiva o spomenutim ugovorima.

5. Ostali oblici finansijskih aranžmana

Pokraj sklapanja ugovora o kreditu investitori su se i na neke druge načine povezivali s davaocima finansijskih sredstava ili kupcima deviznih sredstava. Iako su uvjeti koji proizlaze iz tih aranžmana slični onima iz ugovora o kreditu ipak ima i nekih suštinskih razlika naročito kod pojedinih oblika udruživanja sredstava.

a) Poslovno — tehnička suradnja

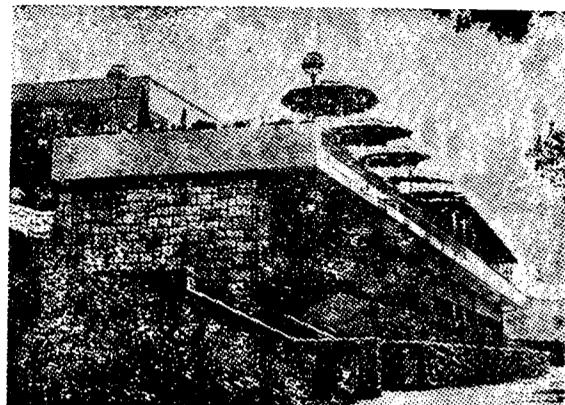
Ugovori o toj suradnji mogu se podijeliti na dvije vrste.

Prva vrsta ugovora sadrži uglavnom okvirne odredbe o vršenju međusobnih usluga i općenitom unapredivanju turističke djelatnosti najčešće bez definativne konkretizacije. Osnovna svrha takovog ugovaranja bila je kupoprodaja deviza jer zakonski propisi o deviznom poslovanju predviđaju da radne organizacije mogu devize prodavati samo ovlaštenoj banci ili ih preko ovlaštene banke prodavati drugim radnim organizacijama s kojima imaju ugovore o dugoročnoj poslovno-tehničkoj suradnji.

Drugom grupom ugovora o poslovno-tehničkoj suradnji, osim što se precizira kupoprodaja deviza ugovara se i davanje kredita što ima za posljedicu i dobivanje određenih prednosti u odnosu na ostale moguće poslovne partnerne.

Najčešće je takve ugovore sklapalo poduzeće »Generalexport« iz Beograda na primjer s poduzećem »Hvar« iz Hvara, »Riviera« iz Poreča, »Jelsa« iz Jelse, »Primošten« iz Primoštene i »Dubrovnik« (bivši »Lapad«) iz Dubrovnika. Takvim tipiziranim ugovorima »Genex« dobiva isključivo pravo prodaje određenog dijela kapaciteta preko svoje agencije »Yugotours«, devizna sredstva po zvaničnom tečaju i snabdjevanje poduzeća inozemnim cigaretama i pićima. Poduzeća dobivaju mogućnost ugovaranja kredita samo ukoliko »Yugotours« bude zainteresiran za nove kapacitete, reklamiranje preko »Yugotours« i stručno usavršavanje radnika koji rade u onim objektima u kojima boravi veći broj gostiju koje je doveo »Yugotours«.

Ugovore o poslovno-tehničkoj suradnji sklopila su poduzeća »Progres«, »David Pajić« i »Union« iz Beograda s poduzećem »Dubrovnik« koje je dobilo

po tim ugovorima kredit a drugoj ugovornoj strani prodalo devize po zvaničnom tečaju i ugovorio usluge i prodaju opreme kako je to već opisano u problematici izbora poslovnih partnera.

Poduzeće »Rapid« iz Beograda je u ugovoru o poslovno-tehničkoj suradnji obećalo poduzeću »Dubrovnik« dobivanje kredita koji su i ugovoreni s Beogradskom udruženom bankom i Jugoslavenskom bankom za vanjsku trgovinu. »Dubrovnik« je preuzeo obvezu da osim vraćanja kredita proda devize po zvaničnom tečaju spomenutim bankama i »Rapidu« koji je u ovim odnosima bio samo posrednik.

b) Zajednička ulaganja finansijskih sredstava Ovaj oblik finansijskih aranžmana je još uвijek relativno rijedak jer dolazi do izražaja rizik poslovnog uspjeha koji snose ulagači. Ugostiteljske privredne organizacije s područja SR Hrvatske imale su krajem 1968. godine uloženo u zajedničko poslovanje 1,1 milijuna dinara a krajem 1969. godine 3,7 milijuna dinara što predstavlja porast za 172%. Pretežno se ti iznosi odnose na ugostiteljske privredne organizacije za smještaj gdje su ta sredstva porasla za 180%. Stanje sredstava koje su u ugostiteljske privredne organizacije uložile druge privredne organizacije poraslo je u 1969. u odnosu na 1968. samo za 2% a za isti postotak porasla su i ta sredstva u ugostiteljskim privrednim organizacijama za smještaj. Za ovu vrstu finansijskih aranžmana značajno je da ulagači sudjeluju u dohotku i pokriju eventualnog gubitka što ima za posljedicu i zahtjev ulagača da imaju nadzor nad korištenjem sredstava i načinom obračuna. Ugovori o zajedničkom ulaganju se u nekim važnim detaljima razlikuju što će se vidjeti iz navedenih primjera.

I pozitivni primjeri

Poduzeće »Plava laguna« iz Poreča zaključilo je ugovore o zajedničkom ulaganju s lokalnim poduzećima i to trgovackim poduzećem »Jedinstvo« i poljoprivrednim kombinatom »Poreč«. Cilj je osnivanje samostalnih radnih jedinica djelatnosti trgovine u cilju zadovoljavanja potreba poduzeća i gostiju u naseljima »Plave lagune«. Ulagači su se obvezali uložiti sredstva u jednakim iznosima a buduća ulaganja u to radna jedinica vršit će u istom omjeru. Razmjerno uloženim sredstvima dijeleći se i ostatak dohotka nakon podmirenja zakonskih i ugovornih obveza i osobnih dohotaka. U pogledu obračuna troškova nisu ugovorene nikakve granice (npr. osobni dohotci, amortizacija). Zanimljivo je napomenuti da 50% amortizacije doznačuju te radne jedinice poduzeću »Plava laguna« kao povrat uloženih sredstava budući da nisu u sastavu »Plave lagune«. Spomenuta obveza ulagača da u svakoj investiciji podjednako sudjeluju, osigurava sredstva za zajedničko ulaganje i u zamjenu osnovnih sredstava. U ugovoru s PK »Poreč« ulagači su se obvezali da će 10% sredstava koja im pripadaju iz dohotka ponovno ujediniti. Prema tom ugovoru radna jedinica ima poslovni odbor od 16 članova koje delegiraju radnički savjeti poduzeća-ulagača. U nadležnost tog poslovog odbora spadaju poslovi koje obično u drugim radnim organizacijama obavljaju upravni odbori (donosi pravilnik o raspodjeli dohotka, odlučuje o nabavci i korištenju sredstava, o razvoju i stopama amortizacije itd.). Treća istaći, da je republičkim savjetima poduzeća omogućena djelotvorna kontrola rada poslovog odbora budući da je za svaku odluku potrebna suglasnost radničkih savjeta u skladu s pravilnicima poduzeća, a osim toga radnički savjeti mogu svakog trenutka smjenjivati članove poslovnog odbora. Sredstva su zajednički uložena na 5 godina s tim što se može ugovor produljiti a u slučaju raskida ugovora drugo poduzeće ima pravo prvočupka.

Na temelju iznesenih podataka može se zaključiti da je ujedinjavanje sredstava »Plave lagune« i spomenutih poduzeća vršeno jedino s ciljem bolje organizacije snabdjevanja na što ukazuje i činjenica da nije ugovorenilo bilo kakva kupoprodaja deviza, a poduzeća se obvezuju da cijene proizvoda neće biti veće od cijena takvim proizvodima na istarskom tržištu.

Poduzeće »Veruda« iz Pule je zajedno s »Astrom« iz Zagreba uložilo sredstva u izgradnju autokampa u Premanturi u jednakom omjeru s tim što je »Astra« dala »Verudi« kredit za njezin udio. Poduzeća ravnateljstvo sudjeluju u ostatku dohotka i ostvarenim deviznim sredstvima a u svim dalnjim ulaganjima poduzeća će jednakomjerno sudjelovati. »Astra« je dobila pravo kontrole cijelokupne organizacije rada i poslovanja kao i davanje suglasnosti na izbor rukovodioča.

(Nastavljaja se)

Josip Tomc

Već nekoliko mjeseci nema mira u ŽTP Zagreb. Još je 30. lipnja o.g. Centralni radnički savjet formirao komisiju od trinaest članova »radi razrješavanja uočenih nedostataka, negativnih momenata u kreiranju politike poduzeća«. Rečeno je da će komisija »utvrditi stupanj odgovornosti glavnog direktora, pomoćnika glavnog direktora i ostalih direktora u zajedničkim službama poduzeća i pogona«.

1. rujna o.g. ta komisija je završila rad i dostavila Centralnom radničkom savjetu opširan izvještaj. Utvrđujući stupanj odgovornosti za uočene propuste u poslovanju poduzeća, komisija je ustvrdila da su odgovorni ponajprije: Josip Tomc, glavni direktor ŽTP; Petar Segvić, dipl. ing., pomoćnik glavnog direktora za tehničke poslove; Petar Valentić, dipl. oec., pomoćnik glavnog direktora za operativne poslove; Veljko Vučković, dipl. oec., pomoćnik glavnog direktora za ekonomski poslove; Joakim Crnošija, dipl. oec. i dipl. pravnik, komercijalni direktor.

U uvodu izvještaja govorit će o anonimnim pismima i prijetnjama koje su stizale komisiji. »Izražavana je sumnja u objektivnost i stručnost rada Komisije i od najodgovornijih ličnosti poduzeća. Na pojedinim skupovima u dijelovima poduzeća lansirane su informacije o aspiraciji pojedinih članova komisije na radna mješta okravljenih rukovodilaca, a cijeli rad Komisije je okarakteriziran od pojedinača kada borba za položaj. Međutim, smatramo za potrebljeno naglasiti da su članovi komisije već na prvoj sjednici preuzeli moralnu obvezu da se neće natjecati u koliko dođe do razrješenja sa dužnosti bilo kojeg rukovodioca.«

U toku rujna održani su sastanci pogonskih radničkih savjeta koji su proučavali izvještaje komisije Centralnog radničkog savjeta. Rezultat tih izjašnjavanja bio je za glavnog direktora i njegovu pomoćnicu negativan. Izvještaj komisije podržali su i zatražili da se povede postupak za smjenjivanje glavnog direktora ovi pogoni: Saobraćajno-transportni pogon, Pogon za pruge i građevinska postrojenja, Pogon za održavanje i gradnju ss i tt-postrojenja, Pogon elektrotehničkih postrojenja jake struje (dakle četiri od pet matičnih pogona poduzeća), zatim Savjet zajedničkih službi poduzeća, Savjet Centra za odmor i rekreaciju, Savjet Putničke agencije »Croatia Tours«, Savjet Servisa za gospodarenje stambenim zgradama i Radnički savjet POSIT-a. Ti radnički savjeti predstavljaju 26.000 zaposlenih radnika, a u doношењu tih odluka sudjelovalo je nekoliko stotina članova pogonskih radničkih savjeta.

Nakon gotovo jednomjesečne rasprave u pogonima Centralni je radnički savjet na svojoj sjednici od 29. rujna osnovao novu komisiju od pet članova, koja je zadužena da ocijeni zahtjeve za razrješenje glavnog direktora.

8. listopada i ta je komisija završila rad i potvrdila optužbe protiv glavnog direktora, Josipa Tomca.

Optužbe

Pokušat ćemo sažeti optužbe protiv glavnog direktora i njegovih pomoćnika. Prema nalazu obiju komisija oni su okravljeni za: nazadovanje, stagnaciju i kočenje daljnog razvoja samoupravljanja u poduzeću, pogonima i radnim jedinica. Komercijalni i glavni direktor okravljeni su, među ostalim, za devizni prekršaj koji je utvrdila Devizna inspekcija 27. travnja 1971. godine; o tom prekršaju organi samoupravljanja niti su znali niti su kasnije o njemu obaviješteni. Glavni je direktor, navodi se, odgovoran također za to što je potpisao ugovor kojim je dao dotaciju Zavodu za novinsko-izdavačku i propagandnu delatnost u Beogradu, u iznosu od 391.960 novih dinara, bez suglasnosti Centralnog RS.

Glavni direktor i njegovi pomoćnici okravljeni su, nadalje, zbog zapostavljanja ekonomskih interesa poduzeća. Glavni direktor da je dao, bez prethodnih konzultacija, suglasnost da se izmijeni sustav razdvajanja prihoda iz međunarodnog prometa, čime je ŽTP Zagreb izgubilo 10,5 milijuna novih dinara. Također, glavni direktor i njegovi pomoćnici da su odgovorni što su, unatoč protivljenju Pogona za vuču vlakova, dali suglasnost da ŽTP Ljubljana vozi svojim motor-

nim vlakovima na prugama ŽTP Zagreb u smjeru do Beograda i Splita. Time je ŽTP-u Ljubljana omogućena velika zarada, a ŽTP-u Zagreb — gubitak.

Osi toga, tvrdi se da je glavni direktor odgovoran što nije pokrenuto pitanje revizije odluke o prijevozu robe iz Rijeke za Čehoslovačku preko ŽTP-a Ljubljana; naime, po postojećoj odluci ŽTP Zagreb gubi znatan dio prihoda. Komercijalni direktor i glavni direktor okravljeni su, nadalje, što nisu pokrenuli, na razini Zajednice JZ, pitanje prelivovanja transportnih prihoda iz ŽTP Zagreb na ostala ŽTP u iznosu od oko 34 milijuna novih dinara. Glavni direktor da je, osim toga, u dva navrata davao u ime ŽTP Zagreb suglasnost za povećanje tarifa drugim ŽTP-ima, da se nije zalagao da se takva suglasnost osigura i za ŽTP Zagreb.

Osim toga, Josipu Tomcu i njegovim pomoćnicima predbačeno je: da su nisu suradivali s predstavnicima društveno-političkih organizacija i samoupravnih organa poduzeća, da su donosili pravilnike koji nisu u skladu s pozitivnim propisima, itd. Glavnom direktoru predbačene su također pasivnost i nezainteresiranost u pogledu društveno-političkih gibanja i događaja u Hrvatskoj. Zamjereno mu je što se nije angažirao u tumačenju stavova X. sjednice CK SKH, ustavnih amandmana, II. kongresa samoupravljača. Posebno mu je predbačeno da nije postupio protiv onih koji su uzlonamjerno širili lažne glasine o nacionalnom prebjavanju u poduzeću i time htjeli potaknuti nacionalne razmirice u poduzeću.

Nekorektan odnos prema suradnicima i radnicima

Komisija je također ustvrdila da Josip Tomc nije korektno postupao prema suradnicima i radnicima. Tako predsjednik konferencije SK Pogona za pruge i građevinska postrojenja, Nikola Mihaljević, piše u »Željezničaru« 11. listopada o.g. »da je postupak glavnog direktora Josipa Tomca prema predsjedniku Centralnog radničkog savjeta Oti Jakopčeviću nedopušten, provokativan i krajnje politički štetan. Dana 3. 8. 1971. glavni direktor Josip Tomc pozvao je k sebi u ured predsjednika Centralnog radničkog savjeta druga Oti Jakopčević i kazao mu da se u njemu razočara, a naročito poslije održanog Općeg sabora ŽTP Zagreb, i postavio mu direktno pitanje: »Je li istina da ste za vrijeme rata bili ustaški bojnik?« Drug Jakopčević je pokušao objasniti drugu Tomcu da je to neistina, a onda mu je glavni direktor Tomc rekao da će to morati, ako bude potrebno, ponovno dokazivati... Međutim, glavni direktor Josip Tomc ne samo što je

Jure Bilić

uvrijedio i oklevetao predsjednika najvišeg samoupravnog organa našeg poduzeća, već je u zadnje vrijeme počeo dijeliti etikete i drugim našim radnicima. Tako je rekao da je čuo, kako je otac direktora Pogona slabe struje, dipl. inž. Rožmana, bio ustaški tabornik; direktoru Pogona jake struje, dipl. inž. Mudriniću, rekao je da je za njega čuo da je informirao, pomoćniku direktora Saobraćajno-transportnog pogona, Martinjaku, da je čuo za njega da je za vrijeme rata nosio ustašku kapu... Konferencija SK Pogona uputila je svoju predstavku Predsjedništvu Konferencije SK ŽTP Zagreb da se Josip Tomc za svoj postupak pozove na odgovornost kao član Saveza komunista. Međutim, partijska organizacija Zajedničkih službi ŽTP, kod koje je imenovan Josip Tomc član, bila je dužna da u vezi s tim zauzme svoj stav, ali to do danas nije učinjeno s motivacijom da je glavni direktor na bolovanju. Iznenadjuje nas da drug Tome nije bolestan kad je u pitanju primanje nagrada i odlikovanja na javnim mjestima...«

Josip Tomc izabran je za direktora na temelju izvještaja nadležne komisije, 21. XII 1966. godine. U izvještaju se navodi da je J. Tomc nakon završene osnovne škole završio gimnaziju, dvogodišnju partijsku školu »Đuro Đaković u Beogradu i apsolvirao Pravni fakultet. J. Tomc nije priložio originalne dokumente, nego potvrdio Izvršnog vijeća Hrvatske broj 07/4-7875-1 od 12. prosinca 1966. godine o priznatoj visokoj stručnoj spremi. Naknadno je, međutim, utvrđeno da je J. Tomc završio šest razreda gimnazije, dvogodišnju partijsku školu, te polozio na Pravnom fakultetu neke ispite. Kako je za mjesto glavnog direktora bila propisana visoka stručna spremica, izbor J. Tomca bio je neispravan već iz formalnih razloga. Komisije su utvrdile i nekorektnosti pri dodjeli Privredne nagrade grada Zagreba J. Tomcu. Naime, radnički savjet je predložio da ta nagrada bude dodijeljena Pogonu elektrotehničkim postrojenja jake struje. No, kadrovska je služba poduzeća zadržala taj prijedlog RS i umjesto toga predložila da se Privredna nagrada dodijeli J. Tomcu, na temelju izmišljenih dokumenata — navodi »Željezničar« i ističe da je prijedlog za nagradu potpisala osoba koja više nije bila predsjednik RS-a pa nije imala pravo potpisati prijedlog.

Odgovor Josipa Tomca i njegovih pomoćnika

U rujnu su J. Tomc i njegovi pomoćnici izdali »Bijelu knjigu« (štampanu o trošku ŽTP-a) u kojoj su pokušali dati odgovor prvoj komisiji Centralnog RS. »Bijela knjiga« proglašava izvještaj komisije Centralnog RS neobjektivnim i tendencioznim, a za komisiju (pa onda posebno i za cilj Radničkih savjeta) kaže da se »svrstala među one snage u Jugoslaviji, a o kojima često govoriti drug Tito, koje sve dosad postignuto negiraju. Zar sve to (valjda postupak oko smjenjivanja, op. p.) ne vodi jednoj deozorientaciji radnika u poduzeću pa i političkih organizacija, razbijanju jedinstva kolektiva i stvara povoljne uslove za rad ne samo kritizera nego i otvorenih neprijatelja ove zemlje?« Anonimni pisac predgovora »Bijela knjiga« piše: »Rad komisije bio je popraćen akcijama na terenu od strane određenih ljudi poznatih u poduzeću pod nazivom 'emisari' na račun poduzeća kako bi se još u toku rada Komisije iznošenjem neistina, polustina i neprovjerjenih stvari što više uprljalo rukovodstvo poduzeća a u čemu je učestvovao i predsjednik Komisije Domazet Vjekoslav u Osijeku i Vinkovcima.«

Na sličan su način etikirani i svi pogonski RS, zatim Centralni RS, te napokon i organizacija SK i sindikata u poduzeću, a sve zbog toga što su zahtijevali smjenjivanje rukovodstva poduzeća. Inače se odgovor glavnog direktora i njegovih pomoćnika ne osniva na činjenicama, i oni ne uspijevaju osporiti ni jednu tvrdnju dviju komisija Centralnog RS. Etiketiranju su se pridružile i »Večernje novosti«, koje 2. listopada pišu: »Kao kuriozitet u ovom slučaju, svakako nije neinteresantno navesti da je Tomc prvorobac i partizanski diverzant, čovjek koji je rušio neprijateljske vlakove, a da mu sada neki pokušavaju prigoriti da 'ruši i naše'. Dvostruki kuriozitet predstavljaju — ako su tačne — neke tvrdnje da su među najgoričenijim kritičarima Tomca neki ljudi koji su za vrijeme rata vozili vlakove koje je Tomc rušio, a neki idu čak tako daleko da pričaju da su ih branili od Tomca u sastavu bivše domobranske željezničke pukovnije.«

J. Tomc bio je nekoliko puta pozivan da se javi pred komisiju koja je ispitivala pitanje njegove odgovornosti, i da odgovori na optužbe. No on tu mogućnost nije iskoristio, ispričavajući se, u više navrata, bolesču. Komisija je međutim ustanovila da se glavni direktor u isto vrijeme pojavljivao u javnosti, i to:

1. listopada primio je odlikovanje od predsjednika Skupštine grada Zagreba, a u trinaest sati bio je na sastanku u IK CK SKH, kod dr. Dušana Dragosavca;
5. listopada bio je na sastanku u IK CK SKH kod druga Pere Pirkera.

Politika i samoupravljanje

Uzbivanjima u ŽTP-u Zagreb intervenirali su i neki članovi CK SKH. Tako je 9. kolovoza o.g. održan sastanak u CK SKH pod predsjedavanjem Jure Bilića. Na sastanku su bili članovi Predsjedništva Konferencije SK ŽTP, sekretari čvornih komiteta, neki sekretari Općinskih komiteta SK, glavni direktor J. Tomc i još neki drugovi. Na tom sastanku apelirano je da se u pogonima ŽTP-a odgodji raspravljanje o ovom slučaju.

1. listopada o.g. uputio je zamjenik sekretara IK CK SKH dr. Dušan Dragosavac »depešu broj 98/71« na adresu Rajonske konferencije SKH »Centar« u kojoj stoji: »Ranijim dogovorom u IK CK SKH sa predstvincima ŽTP-a Zagreb zaključeno je da se održi zajednički sastanak Izvršnog komiteta CK SKH i ŽTP

Teško je povjerovati da je sada, odjednom, moguća suradnja između direktora i onih koji su ga željeli smijeniti, a riječ je o više od 26.000 radnika!?

Zagreb na kojem bi se razmotrila situacija u tom poduzeću. Kako bi se moglo mirno i realno razmotriti stanje i donijeti odgovarajuće odluke, Izvršni komitet CK SKH u najskorije će vrijeme održati dogovoren sastanak. Potrebno je stoga da se do tog termina obustave akcije bilo kojeg oblika u društveno-političkim organizacijama i samoupravnim forumima ŽTP-u, a koje se sada vode. Molimo vas da u skladu sa ovom depešom povežene se sa područnim organizacijama ŽTP Zagreb i zatražite da se pridržavaju ranijeg dogovora. Kako radnici ŽTP-a nisu bili skloni odgoditi razmatranje ovog slučaja, predstavnici ŽTP-a pozvani su na ponovni sastanak u Izvršni komitet. Sastanak je održan 13. listopada o.g., a trajao je preko 10 sati. Predstavnici su ŽTP-a na tom sastanku napadnuti od članova CK SKH Jure Bilića i Josipa Vrhovca, koji su podržali glavnog direktora. Na tom je sastanku također oštro napadnuta druga točka Zaključaka Općeg sabora ŽTP-a Zagreb, koji je održan 17. lipnja ove godine. Ustvrdeno je, naime, da točka 2 govorio o nacionalnom prebrojavanju.

Nacionalno prebrojavanje

Da bi se lakše shvatilo o čemu je riječ, citirat ćemo točku 2 Zaključaka Općeg sabora ŽTP-a Zagreb:

»Kadrovske službe i društveno-političke organizacije poduzeća i svih njegovih djelova trebaju u roku od 3 mjeseca izraditi akcione programe za rješavanje nacionalne zastupljenosti naroda i narodnosti prema proporcijama stanovništva područja na kojem se nalazi i djeluje dio poduzeća, odnosno osnovna organizaciona jedinica. Pri tome treba voditi računa o značenju radnog mesta i kvalifikacionoj strukturi, s time da se na radna mesta ne postavljaju radnici koji nemaju odgovarajuću stručnu spremu.« Ova pomalo nezgrapna formulacija može se objasniti citatom iz izlaganja dipl. ing. Ante Karadole, predsjednika Konferencije SK ŽTP Zagreb.

Dušan Dragosavac

On je rekao: »Po mom mišljenju, u poduzeću nije dovoljno i na vrijeme shvaćena potreba detaljne razrade materijala X. srednje, iako su se neki potezi koji su se činili u prošlosti i sada se čine na razini poduzeća, uklapali u stavove X. srednje. I u tome upravo treba tražiti korijenje mnogim neželenim pojavama i problemima, posebno u vezi s nacionalnim prebrojavanjem. O ovom pitanju i kadrovske politici koja je vođena i koju mislimo voditi u našem poduzeću bilo je govora na sastancima koji su vodeni uz prisustvo drugova Šibla i Pirkera. O tome je raspravljanje i na srednjici Predsjedništva Konferencije SK našega poduzeća. O ovome je nužno da danas zauzmem određeni stav kako nas polemike i česte diskusije oko toga ne bi i suviše angažirale i skrenule s puta, ne vodeći brigu oko niza isto tako teških i gorućih problema u vezi s poslovanjem našega poduzeća. No, ne želim time reći da i ubuduće nećemo o tome

raspravljati. Sve dotle dok se stvari ne postave na svoje pravo mjesto. Stalno se spominje i dokumentira da su pri vođenju kadrovske politike učinjene ponekad i grube greške. Na prvom mjestu se ističe politika postavljanja rukovodećeg kadra u vezi s nacionalnom strukturom, na primjer na ličkoj pruzi i u Zajedničkim službama poduzeća, pa se smatra da su tu učinjeni propusti. Teško je danas reći a još teže dokazati da li je do toga došlo slučajno ili namjerno. Imajući pred sobom određene pokazatelje kadrovske strukture po nacionalnoj zastupljenosti, mi kao odgovorni predstavnici moramo otvoreno reći da li je u tome vođena ispravna politika ili nije, i da li je potrebno nešto u vezi s time mijenjati, i ako jest, onda reći kako i kada. Ako konstatiramo da je situacija zadovoljavajuća, onda po mom mišljenju naše zajedničke snage moramo usmjeravati na rješavanje ostalih problema. Kod razmatranja tog pitanja također su prisutna sasvim suprotna mišljenja, od onog da nije baš ništa u redu, pa do stavova da o nacionalnoj zastupljenosti ne treba raspravljati, da je to glupost, i da je glavno da se kotač okreće.«

Problem »ličke pruge« što ga je spomenuo Karadole sastoji se u tome što su na toj magistralnoj pruzi bili postavljeni na sve rukovodeće položaje, bez iznimke, radnici nehrvatske nacionalnosti.

Iz izlaganja druga Karadole, kao i drugih radnika koji su na Saboru govorili o nacionalnim proporcijama, proizlazi da su svi oni mislili na rukovodeća radna mjesta.

Dramatična sjednica

Nakon svega ovoga održana je 15. listopada sjednica Centralnog radničkog savjeta. Prva točka na dnevnom redu bila je: razmatranje prijedloga komisije za ocjenjivanje zahtjeva za razrješenje glavnog direktora J. Tomca s dužnosti. Na sjednici je rečeno da su iz Izvršnog komiteta zatražili da se ta točka odgoditi dok IK ne doneše odluku. Potom se razvila dramatična rasprava, nakon koje je uslijedilo glasanje. Za skidanje te točke s dnevnog reda bilo je dvadeset devet članova RS, protiv toga bila su dvadesetica, a devetoro se uzdržalo od glasanja. Sjednica je time dospjela u »pat-poziciju. Nakon kraćeg odmora, Karadole je dramatičnom tonom pozvao komuniste da poslušaju sugestije članova IK CK SKH. Bilo je i prijetnji izbacivanjem iz SK. Tada je predloženo da se sjednica RS odgodi, što je i prihvaćeno. Na samom početku sjednice nekoliko je članova RS protestiralo zbog prisutnosti »Vjesnikova« novinara Gugića. Tražeći da se Gugić ukloni iz dvorane zbog neobjektivnog prikazivanja događaja u ŽTP-u, oni su izrekli nekoliko zaista uvredljivih riječi na njegov račun. Osim toga, Radnički savjet je odlučio izbaciti točku 2 iz Zaključaka Općeg sabora ŽTP-a Zagreba.

Tako je, nakon nekoliko mjeseci rasprava, sve opet vraćeno na polaznu točku.

Odluka IK CK SKH

20. listopada obavještava Vjesnik javnost o tome da je IK CK CKH »do punu podršku sadašnjem rukovodstvu ŽTP-a Zagreb« na svojoj sjednici održanoj 19. listopada.

»Vjesnikova novinar Gugić piše:

»Svrha je sjednice bila — kako smo u utorak informirani na sastanku u Izvršnom komitetu — koji je održao član IK CK SKH Jure Bilić — da se sa odgovornim komunistima u ŽTP-u Zagreb i svim ostalim sudionicima razmotri politička situacija u tom najvećem radnom kolektivu naše republike. Pri tom je istaknuto da su djelatnosti tog kolektiva i njegovi unutrašnji odnosi od izuzetne važnosti za SR Hrvatsku, iz čega proizlaze vrlo odgovorni zadaci i položaj komunista u tom poduzeću.«

Nakon objavljinjanja viesti da je Izvršni komitet CK SKH dao punu podršku sadašnjem rukovodstvu ŽTP-a Zagreb, radnici ŽTP-a bili su revoltirani. Obaviješteni smo da je bilo čak govora o generalnoj obustavi rada. Međutim, u »Vjesniku« od 23. listopada o.g. objavljeno je »iz Kabineta sekretara IK CK SKH« slijedeće: »Izvršni komitet nije raspravlja o radu rukovodstva ŽTP, pa o tome nije donosio ni svoje zaključke. Stoga se ne bi moglo reći da je Izvršni komitet CK SKH, dao punu podršku sadašnjem rukovodstvu ŽTP Zagreb.« U vezi s cijelim rukovodstvom bila je riječ samo o metodama i u vezi sa zahtjevom za smjenjivanje generalnog direktora druga Josipa Tomca, koji je Izvršni komitet, kao što se objavili, osudio i konstatirao da u materijalima komisije radničkog savjeta 'nema dovoljno argumenata za zaključke i prijedloge te komisije'. Izvršni komitet je konstatirao na osnovi objašnjenja i činjenica iznesenih od strane prisutnih drugova, članova SK i ŽTP Zagreb, da na osnovi te točke nije došlo do prebrojavanja u kolektivu' (rijec je o tzv. nacionalnom prebrojavanju radnika i službenika).«

Umjesto zaključka

Pokušali smo u najkraćim crtama iznijeti sve relevantne činjenice slučaja ŽTP-a Zagreb.

Nameće se nekoliko pitanja. Prije svega, zbog čega i u čijem je interesu »Vjesnikova« novinar Gugić falsificira zaključak IK CK SKH?

Zatim, budući da ovo nije prvi slučaj ograničavanja samoupravnih prava radnika intervencijom izvan radne organizacije, pojavljuje se i pitanje stvarnog dometa samoupravljanja. U svakom slučaju, teško je povjerovati da bi sad odjednom bila moguća suradnja između glavnog direktora i onih koji su ga željeli smijeniti, a riječ je o više od 26.000 radnika. Radnicima ŽTP-a treba omogućiti da doista odlučuju o svojoj sudbinici. Radnici ŽTP-a jedan su od najrevolucionarnijih dijelova radničke klase Hrvatske. Stoga ne vjerujemo da je u slučaju ŽTP-a Zagreb povučen zadnji potez.

Ivan Cerovac

U DUHU AMANDMANA

Sustav budžetskog financiranja opće i zajedničke potrošnje treba zamijeniti samoupravnim sustavom financiranja

Nastupilo je vrijeme provedbe odredaba ustavnih amandmana. Opća je značajka tih amandmana da predviđaju novu organizaciju čitavog društvenog života naše zemlje na potpuno novim temeljima. U tom pogledu izvanredno su značajna upravo one odredbe u kojima se utvrđuju opća načela organizacije i financiranja tzv. općih zajedničkih potreba društva. Kada se, naime, ispitaju položaj i zadaci društvenih službi i organizacija od opće značaja za čitavo društvo, nužno se mora razmatrat organizacija društvenog života. U tome se upravo ogleda posebna važnost rasprave koju ovim napisom želimo pokrenuti.

Značajke opće i zajedničke potrošnje

Cjelokupna društvena potrošnja može se dijeliti na dva temeljna oblika, na gospodarsku potrošnju, te opću zajedničku potrošnju. Gospodarska potrošnja ostvaruje se u okvirima gospodarskih organizacija, i to po načelu da je gospodarska organizacija, svoju djelatnost dužna tako obavljati da ostvaruje barem toliko prihoda koliki su potrebiti za pokriće njenih rashoda. Opću i zajedničku potrošnju ostvaruju svi ostali društveni subjekti koji nisu obuhvaćeni narodnim gospodarstvom. Njihovu djelatnost obavljaju službe i organizacije zdravstvenog osiguranja, naobrazbe, narodne obrane, javne rasprave i sl. Značajka je tog dijela društvene potrošnje u tome što se od takvih društvenih subjekata ne traži da svoje rashode pokriva iz vlastitih prihoda. To pokriće ostvaruje se pomoću budžeta ili na neki modifirani način iz raznih oblika doprinosa što ih plaćaju gospodarske organizacije. Ukolikо te službe i organizacije, ostvaruju svoje prihode pomoću budžeta (sudstvo, narodna obrana, javna uprava), takvo se financiranje društvene potrošnje naziva općom potrošnjom. Ukoliko se pak njihovo financiranje ostvaruje pomoću posebnih namjenskih fondova, tada se ono naziva zajedničkom potrošnjom (zdravstvena zaštita, način način).

Sustav protuslovan samoupravnim načelima

Kada se donosi sud o adekvatnosti sustava financiranja negospodarskih djelatnosti (jasno, promatrajući ih u užem smislu), nužno je prethodno utvrditi da je u samoupravnom društvu pogrešno vršiti strogo razgraničavanje gospodarske od negospodarske djelatnosti. Prirodne je, naime, sve društvene djelatnosti promotriti kao djelovitog društvenog sustava, koji se medusobno uvijaju i povezuju. Gospodarstvo ne može egzistirati bez zdravstva i naobrazbe, a jedni i drugi bez javne uprave i narodne obrane, itd. Na to se opet nužno nadovezuje pitanje čija je djelatnost gospodarska, a čija nije, ako jedni drugima stvaraju ovakve ili onakve uvjete djelovanja.

Ovakva globalna analiza dovodi nas do jedino ispravnog stajališta: da se između pojedinih društvenih subjekata trebaju stvoriti neposredni i čisti gospodarski odnosi, a napomenom da se pod narodnim gospodarstvom razumijevaju svi oblici društvene djelatnosti. Poznato je da se na našoj praksi redovito promatraju kroz globalni udio gospodarstva u narodnom dohotku, i da se odgovarajuće analize redovito svode na utvrđivanje kretanja udjela privrede i onda se donosi sud o novom »tererečenju« privrede.

Samoupravni koncept

U stvari, samoupravni koncept financiranja pojedinih društvenih djelatnosti trebalo bi graditi na činjenici međusobne povezanosti i uvjetovanosti društvenih službi i djelatnosti, a prema kriteriju vrste i prirode posla. Istraživanja kojih se radi može smatrati proizvodnim, a koja ne upućuju na umjetne odnose i financiranju te tzv. opće i zajedničke potrošnje ne dijele sterilno one koji stvaraju vrijednosti i one koji su, eto, upućeni na studi kazan.

To znači da se svaka društvena djelatnost treba organizirati na taj način da što uspješnije obavlja zadatke u okvirima globalnog društvenog života. Time si one stvaraju uvjete za utvrđivanje potrebitih prihoda kojima će pokriti rashode svoje djelatnosti, i to u doprinosa koji su zapravo cijena njenih usluga a koriste ih u društvenu djelatnosti. Potrošaci tih usluga moraju iznijeti svoje zahtjeve i time pridonijeti kvaliteti takve organizacije.

Tako bi, na primjer, trebalo zdravstvo osloboditi tutorstva zavoda za socijalno osiguranje i omogućiti mu izravan kontakt s neposrednim korisnicima njegovih usluga. Hoće li pojedine organizacije svoju zdravstvenu zaštitu ostvarivati izravno, preko svojih asocijacija ili na neki drugi način, odluku za to trebaju usmjeravati njihovu neposredni interes i interes zdravstva.

Analognu reorganizaciju trebalo bi provesti i na području naobrazbe. Kako potrebu za odgovarajućim kadrovima imaju sve društvene djelatnosti, neophodno je da utvrdi svoje tekuće buduće potrebe, a nakon toga da ugovaraju njihovu naobrazbu s odgovarajućim obrazovnim institucijama ili njihovim asocijacijama, i to u pogledu profila broja i rokova, a tako i u pogledu cijene naobrazbe. Teško je stvoriti gotovo i načinjivo predložiti o tome kakve bi sve pozitivne reperkusije takav odnos izazvao, kako i u pogledu sastava, broja i programa obrazovnih institucija, tako i u pogledu kvalitete kadrova i troškova naobrazbe.

I narodna obrana predstavlja jedan od uvjeta privreda su svi oblici društvenog života, trebaju plaćati cijenu vanja, pa zato svi oni koji privreduju, a zaključili smo da te specifične usluge. S obzirom na osobitosti te službe i na federalno ustrojstvo naše zemlje, samoupravnim dogovorom na nivou vrhovnog zapovjedništva trebalo bi utvrditi obveze za svaku pojedinu republiku o ustrojstvu narodne obrane, čime bi se ostvarila jedinstvenost takvog sustava.

Sve ostale društvene djelatnosti mogu se organizirati i financirati prema načelima i kriterijima koji su korišteni kod razmotrenih djelatnosti.

Amandmani omogućuju samoupravnu organizaciju

U 5. točki 21. ustavnog amandmana sadržane su odredbe koje upućuju na takvu organizaciju našeg društva za koju se u ovom prilogu zalažemo. Zato svoje pogledne u prvom redu upućujemo prema društvenim službama kojima je povjerenja provedba nove organizacije naše Republike. Međutim, trebalo bi preporučiti strukovnim organizacijama da gospodarska pitanja uređivateljima njihovih časopisa da tom izvanredno značajnom području pridaju nužnu pažnju. Ukoliko, naime, dopustimo name svojstveni činovnički pristup amandmanima i njihovoj provedbi, dogodit će nam se da i pored većeg broja zaista biti ugradjen dosljedno u ovaj društveni sustav. S obzirom na trenutak naše danasnice to bi zaista bio povijesni propust.

Ivan Vitez

12 obljetnica

Sredinom god. 1860. bilanca je Kvaternikovih nastojanja na Zapadu ova: sredstva i pomoć za ustanak u Hrvatskoj mogu se dobiti, samo uz uvjete. Uvjet Francuske jest: suradnja s Madarima, oslon na Sardiniju-Pijemont. Madari u emigraciji uvjeđaju svoju pomoć ugovorom o federaciji u biti neskloni ratovati s Hrvatskom kao ravnopravnim političkim saveznikom. U Italiji Istru i Dalmaciju osporavaju Hrvatima, pomišlja se i na tampon-državu, koja bi obuhvaćala Dalmaciju, Istru i Furlaniju. I Mađari (Kossuth) i Talijani (Tommaso) izdvajaju Dalmaciju iz narodnog tijela Hrvatske.

Rusija i pitanje Bosne

Kvaternik, jedini agitator za slobodu Hrvatske u Evropi u danima kad se ujedinjavala Italija, 1859/60., ujedno je i sveukupna diplomacija Hrvatske: s geografskom kartom u ruci argumentira svoje prijedloge, bori se za slobodu zemlje čije granice njeni susjedi i prirodni saveznici ne poznaju ili ne priznaju. Stoviše: Madari teže k Jadranu, Talijani hoće Istru i Dalmaciju; kako se to neposredno tiče i Beča, Kvaternik se vraća u Austriju, s programom za »austrijsko rješenje hrvatskog pitanja u tadašnjem času. Austriju i iznutra ugrožavaju Mađari: ustrajno se opiru bečkim pokušajima konsolidacije nakon »talijanske katastrofe« god. 1859. Kvaternik računa: ako se usklade napori mađarske emigracije i mađarske opozicije u zemlji te povede rat protiv Austrije unutar njenih granica, rješenje bi hrvatskog pitanja bilo »mađarsko!«

Ma da su Kvaternika, kad je potražio kontakt s Bečom, pri tome vodile i druge, nepolitičke nakane, bitan je pri tome njegov politički cilj: politički pokret u Hrvatskoj na protumađarskoj osnovi, a u skladu s načelom prava i ravnopravnosti naroda, i u Austriji i u Ugarskoj. Kako izvan Austrije sude da Hrvatska »miruje i šuti«, Kvaternik računa da Hrvatsku, ako joj se javno predoči težnje Mađara neće biti teško uzbuniti: a Beč bi morao to, u svom interesu, pomoći. Još iz Züricha je Kvaternik u podnesku austrijskom ministru vanjskih poslova Rechbegu (12. VII. 1860.) izložio svoj politički program. Pri tome dakako naglašava ono što misli da će mu koristiti. Zato piše: »Osvedočen sam na temelju iskustva i činjenica: da hrvatski narod od svake evropske vlade i svakog nacionalnog pokreta može očekivati

Dr. Ante Starčević – uz Kvaternika kreator i tumač pravaških načela

samo jaram što ga za nj pripremaju, i samo nesklonost; dotle habsburška kuća, ako uistinu hoće da se održi, ne samo da mora, prije ili kasnije, uzdoci hrvatski narod u svoj njegovoj slavi i historijskoj i narodnoj sili, suprostavljajući ga svojim neprijateljima; već se takoder mora na nj osloniti, kao na svoju jedinu podršku, koja joj ostaje od svega kompleksa, danas još slavnog.«

Neprijatelj Austrije i Hrvata, kaže Kvaternik, zajednički su. Jer Mađari uz pomoć Francuske žele srušiti Austriju, a Francuska pritom podržava Mađare na račun Hrvata; Stoviše, misli Kvaternik: »Rusija ugrožava hrvatsku narodnost pomoći fanatičnog srpskog srbizma u hrvatskim posjedima u Turskoj (...) Pokret turških kršćana, organiziranih po Rusiji, a protiv interesa habsburške kuće, oduzima hrvatskoj narodnosti ponajprije cijelu turšku Hrvatsku od Save do Neretve i Bune (nepravilno zvana Hercegovinom), zatim hrvatsku Bosnu između Bosne i Drine.«

Tu se vidi da Kvaternik pledira za isti teritorij kao i u knjizi »La Croatie«. U svojoj spomenici on ne skriva dvostruku lice – lojalnog »austrijanca« i buntovnika – a to izražava, na sebi svojstven način, ovako:

»Jednom riječju, iako posljedica svega toga, ako se danas neka grupa Mađara iskrca u Rijeci ili nekoj drugoj hrvatskoj luci, njihov prvi uspjeh biti će moralni uspjeh.

POLITIČKA

RAZMATRANJA

NA RAZKRIJU HRVATSKOGA NARODA.

POSVETIO

SVIM NISLEĆIM DOMOLJUBNIM HRVATOM

Krug. Kvaternik

sdj.

Sviežiće I.

U ZAGREBU 1860.

TIKOM DNE LJSUDEVITA GAJA.

Važna Kvaternikova politička brošura

Hrvati će ih frenetički pozdraviti, umjesto da se bore protiv začetnika svoga tisućgodišnjeg rođstva.«

No, optužiti Mađare u Hrvatskoj toga časa može uspješno samo onaj tko dolazi iz slobode i tko ima pisane dokaze u rukama. Pozivajući se na svoj utjecaj i veze u Hrvatskoj, Kvaternik predlaže da sam povedu tu borbu. Obećaje bolji uspjeh »austrijske politike u Hrvatskoj nego li je bio, kaže on, 1848. uz uvjet, i to bitni, da se bitka vodi za čitav hrvatski narod, za ujedinjenje svih hrvatskih zemalja pod Austrijom. Ponuda je, međutim, i teška optužba:

»Austrijska kuća može računati samo na Hrvate zadovoljene svojim udesom pod habsburškom vladavinom. Tražiti pristalice za Bečane pod znakom sramotne današnjice hrvatskog naroda, značilo bi izložiti se preziru čitavog jednog naroda; upravo sadanje okrujno i povrh svega nemoralno stanje i goni Hrvate, da željezni austrijski jaram žele zamjeniti sa zlatnim mađarskim.« Kralj mora poštovati ustav, »da se ne pojavi javna sablazan i ban ne prevjeri narodu u korist« — Beča. »Jelačićev žalosni primjer zastrašujući je za moral čitavog naroda.«

Caeterum censeo Croatiam restituendam esse

Hrvatska može raditi, misli Kvaternik, samo za liberalnu i nacionalnu Austriju, kao i drugi narodi Ugarske, jer ono što im treba, to su ustavne slobode. Precizira da monarhiju mogu spasiti »samo i jedino ustavne slobode. Što znači Hrvatu da ga stranac u njegovoj kući maltritira njegovim jezikom ili jezikom tlačitelja? Ekselencijo, u toj stvari više nitko nije slijep.«

Kvaternik dakle predlaže da se Austrija uredi na načelu narodnosti jer, ako i padne Napoleon III., ostaje — Rusija, koja smjera da osnuje bosansku srpsku državu. »Da bi postigli taj cilj, ti se hrvatski krajevi i u brošurama i u novinama stalno shvaćaju kao srpski, odatle je posve isključeno hrvatsko ime.« Nije teško zamisliti, da će oslobođeni turski Srbi postati privlačna točka za pravoslavne u Hrvatskoj i za ugarske Srbe, tumači on. Propaganda koja uvjera narod pod Turškom da ga samo Srbija može oslobođiti, uspijeva. No, ako Austrija bude tlačila Hrvate, svi će Hrvati, a ne samo pravoslavni u Hrvatskoj (Kvaternik i njih smatra Hrvatima), gravitirati Srbima koje će oslobođiti Rusi. Pravoslavni u Hrvatskoj iznevjerit će svoju »prirodnu hrvatsku domovinu, srbsizirajući se pod utjecajem strašnih sredstava Rusije.« Austrija tome sama pomaže organizacijom pravoslavne crkve na hrvatskom tlu, kaže Kvaternik, a dok ruski emisari putuju Dalmacijom radeći sred pravoslavnog naroda, Austrija nema pametnijeg posla, nego da hrvatski narod u Dalmaciji »nacionalno ubija upotrebot talijanskog jezika, koji je smrtni neprijatelj Austrije.«

Ako pak Austrija nastavi po starome, kaže dalje — izgubiti će i katoličke Hrvate: »Jer će se na kraju katolici sjetiti da su Slaveni pa će se priključiti srbizmu i s njime Rusiju, ako Austrija nije kada da ih brani protiv mađarizma. To je toliko prirođan proces, da će se Hrvati, ako ih Austrija ili ma tko drugi podvrgne Mađarima, svi — pravoslavni i pošteni u narodu, prikloniti preko srbizma Rusiji.«

No, iako bečki ministri nisu ni mogli ni htjeli prihvati Kvaternikov program, željeli su ga zadirati na oku. On će se slobodno vratiti u Hrvatsku, posebna sredstva neće dobiti na raspolaženje, ali će se neki njegovi protomadarski spisi tiskati na trošak Strossmayera. Kvaternik se uspio vratiti u Hrvatsku, jer su njegove opomene i argumenti imali težinu. To se jasno vidi i iz suda bečkih ministara o njemu, koji mu priznaju »štiri dar zapažanja« i »značni talent«, ali je i »opasan individuum« (Rechberg), a ministar policije Thierry smatra da je Kvaternik »prema svojoj načarenosti, iskuštvima i vezama pozvan da pod stanovitim okolnostima bude faktor od značenja u svojoj domovini i da bi u redovima protivnika c. vlade mogao biti opasan u visokom stupnju.«

Ustvari, nije bio opasan sam Kvaternik, već je opasnost bila u činjeničnom stanju stvari. Kvaternik se nije varao, pišući da Hrvate treba zadovoljiti, bilo u zajednici s Mađarima, bilo odvojeno od njih. Istinski, ma da nenačrani motto njegovih podnesaka Beču bio je: Caeterum censeo Croatiam restituendam esse. I to što brže, to bolje. Ukoliko vlast

1871.-1971.: O STOTOJ OBLJE

EUGEN KV
U BORBI ZA
HRVATS

PRAVAŠKI
NA »DIVLJE
ZVONIMIRO

18

ništa ne učini, od nje se ništa više i neće očekivati, a to će značiti, i to je njegov izraz, »moralnu revoluciju načać. To je ono na što se Kvaternik upravo spremi, i što će, do odredene, značajne mjere, i ostvariti — u Hrvatskom saboru god. 1861.

Hrvatski narod na raskrižju

Prije no što se, 15. IV. 1860. sastao Hrvatski sabor, Kvaternik je objavio dva važna spisa: »Politička razmatranja na raskriju hrvatskoga naroda,« prvi svezak, i »Das historisch-diplomatische Verhältniss des Königreich Croatiens zu den ungarischen St. — Stephans Krone,« da uz pomoć Strossmayera. U prvome spisu odbija svaku težnju vezivanje s Ugarskom, navodeći brojne razloge, početkom mađarski »Zug nach Süden« (nadiranje prema jugu). Hrvatska bi, razlaže on, jer se gotovo pretvorila u ugarsku stranku (zbog politike Beča), trebala voditi računa o prilikama van Ugarske i van Austrije. Budućnost se ne može predvidjeti sa sigurnošću, a zavisna zemlja kao što je Hrvatske, mora nastojati da njenja zavisnost bude što jednostavnija; nameće se obaveza da se vodi »narodna politika.« Jer, ako Austria propadne, a Hrvati ne bi vodili narodnu politiku »jedinjenje ili samostalnost naša zavisiće od conveniencie političke pobjeditelja, nipošto pak od naše volje ili želje.« (Politička razmatranja I).

Tome služi i zanimljiva Kvaternikova deklaracija o »snovnom zakonu politike: »ono, što danas u zvijezde kuje, koristi narodne radi sutra će morati po blatu valjati, i obratno.« Bilo je to Kvaternikovo upozorenje bivšim, sadašnjim i budućim saveznicima. Smatra zato da je Evropa u pokretu »jer smo mi Hrvati u posjedu sve istočne strane Jadranskog mora, koje je grana sredozemnog, onog mora, koje je povodom svim sadašnjim rasprama... Jadransko

Današnji Trg Republike prije podizanja spome-

ČLNICI RAKOVIČKE BUNE VATERNIK SLOBODNU SKU (2) PROGRAM M SABORU VE KRUNE», 61.

dakle more čini nas predstražom evropskih gibanja.« (isto)

Spis »Das Verhältniss...« pobija teze mađarskih političara, historičara i pravnika o zavisnosti Hrvatske do Ugarske. Kvaternik se u dokazivanju služi historijom Hrvata, zatim političko-pravnim tezama Mađara kad oni pobiju bečku političku centralizaciju, dok sami ništa drugo ne rade, jer žele pomadarići Hrvatsku, koja se svoje državnosti nikad nije odrekla i koje se nisu ticali i ne tiču je se jednostrani i samovoljni akti mađarske strane, koji niječu njen suverenitet.

»Das Verhältniss«, namijenjen prvenstveno evropskoj javnosti, zaštrio je do maksimuma Kvaternikovo antimadarsstvo, najavljivajući protumadarski savez na Savi, Dunavu i Jadranskom moru; računa na »naš srpski bratski narod, s kojim imademo isti jezik, istu literaturu — istu zadaću; istu budućnost«, a čija prava u Ugarskoj, kao i prava drugih narodnosti, Mađari moraju priznati. Kvaternik očito obnavlja »slavenske« i »južnoslavenske« argumente, jer mu je Strossmayer poručivao da mu se Srbi približavaju i da bi trebalo da Kvaternik i o njima nešto napiše.

Kvaternikov nacrt ustava

No, bečka je vlada u svojim »reformnim« nastojanjima postupila nedosljedno: federalistički je i historijski program listopadske diplome (1860.) zamijenila centralističkim većkim patentom (1861); ukinula je srpsku Vojvodinu te je s hrvatskim Međimurjem priključila Ugarskoj, no zadрžala je odvojeni status Hrvatske prema Ugarskoj osnivanjem hrvatskog ureda u Beču (Dikasterij), i dopustila da zastupnici Krajine uđu u Sabor; stavljen je u izgled i ujedinjenje Hrvatske s Dalmacijom. To je birokracija u Dalmaciji međutim de facto onemogućila, pa se Saboru kao najvažniji

ika Jelačiću, oko 1860.

neposredni zadatak postavljalo pitanje razmeđašenja prema Ugarskoj, pošto je bečka vlada, kraj sviju teritorijalnih koncesija Mađarima, odvojila upravu Hrvatske od Ugarske. Tu je stečevina valjalo po mogućnosti očuvati i taj smisao i imade u Saboru predloženi čl. 42/1861; u biti, on je — dvosmislen: naglašava državnost Hrvatske u odnosu na Ugarsku, ali u isto vrijeme izražava spremnost da se, uz postavljene uvjete, Hrvatska uže poveže s Ugarskom. Po sudu Starčevića i Kvaternika, zastupnika na Saboru god. 1861., članak 42. nije dosljedno zastupao državnost Hrvatske, nije se osvrtao na evropsku javnost pa stoga obojica nisu za nj glasali. Kvaternik je iznio u svom govoru 18. VI. poseban prijedlog o odnosima Hrvatske i prema Ugarskoj i prema Beču, utvrđivši ga ustavnim načrtom, a Starčević je glasovao za nj. Taj program bio je saboru namijenjen kao demonstracija i upozorenje, ali je na prvome mjestu bio namijenjen javnome mišljenju Evrope i narodu.

U svom načrtu ustava Kvaternik kao predmet dogovora s kraljem traži Dalmaciju, otoke, Kotor, Dubrovnik, kvarner-ske otote, Istru i hrvatske krajeve u Kranjskoj i Stajerskoj. Ako bi se raspao Njemački savez, zamišlja i ujedinjenje Gorice, Gradiške, Koruške, Kranjske i »vindičke marke« s Hrvatskom, ako bi to spomenute pokrajine zaželjele. Traži hrvatsko ministarstvo (državno vijeće) u Zagrebu za vanjske, unutarnje, vojne, novčarske, trgovinske i prometne poslove te, nauku s time, da kod kralja ovo vijeće zastupa njegov prvni predsjednik, ravan po dostojanstvu austrijskim ministrima rata, vanjske politike, financija i trgovine. O ratu i miru radiće s hrvatske strane posebno izaslanstvo Hrvatskog sabora ad hoc; hrvatska vojska ne može sudjelovati u razmircama Njemačkog saveza, niti se hrvatski vojnici smiju miješati s drugima. Kao potpuno autonomni poslovi označuju se u načrtu: unutarnja uprava, sudstvo, vjera i nauke, promet, policija i domaća vojska. Posebno se obrađuje savez s Ugarskom ako njen sabor to prihvati, pa se i ustanovljuju oblici za tijesnu političku hrvatsko-ugarsku suradnju (u pitanju kršenja ustava sa strane bečke vlade). Osim toga, vrhovni bi se komandant narodne vojske birao u Saboru, i ne bi mogao nositi austrijski vojni čin, baš kao što narodna vojska ne može ratovati van granica Hrvatske. Starčević je podržao Kvaternikov program zaključivši da će Austrija potvrditi ili ono što se od nje traži — ili svoju propast.

Na saboru god. 1861. madaroni su zabacivali čl. 42., a većina sabora je, glasujući za nj nastojala održati postojeći hrvatsko-mađarski odnos; Sabor se jednoglasno izjasnio protiv sudjelovanja Hrvatske u bečkom državnom vijeću (Reichsrat) izrazivši tako duboko nepovjerenje prema bečkoj vladi. No, grupa »realnih« političara, sigurno i u želji da postigne kraljevu potvrdu za čl. 42. (koji i jest sankcioniran), nastojala je produljiti debatu o zajedničkom interesu Hrvatske i Austrije. U tome su se smislu izjasnili Strossmayer, Rakki, Mažuranić, Kukuljević, Šokčević, Haulik, ali su ostali u manjini prema mađarima, kojima su se kod glasanja od 5. kolovoza pridružili Starčević i Kvaternik i s njima krajški poslanici, i to, kako je pisao »Pozor«, biskupov list, po zasluzi baš Starčević i Kvaternik. Glasovanjem 5. kolovoza, koje, u duhu manjine, nije valjda znacišlo ništa drugo nego li nastojanje da se stavovi prema Beču i Pešti izjednače, sabor je potvrdio nepovjerenje prema Beču i prema istome Beču učinio ono što je rečeno Mađarima u prvome dijelu čl. 42: treba priznati državnost Hrvatske i u Pešti i u Beču.

Nezadovoljstvo Hrvata — najdovoljnija vojska

Većina zastupnika, iako se nije izjasnila za Kvaternikov smioni prijedlog, znala je ocijeniti njegovu slobodarsku notu, dala je velik broj glasova upravo Starčeviću i Kvaterniku, kada se birao odbor za izradu saborske adrese, koja nosi pečat mnogih rezoniranja u Saboru, koji je zato i dobio u bečkoj štampi naziv »divlji sabor Zvonimirove krune«. S tim su više saborovanje god 1861. cijenili Kvaternik i Starčević, koji su i nastojali da se njegova pobunjenička negativa razglasiti po Evropi. Godine 1861. Kvaternik je branio suverenitet Hrvatske protiv presizanja »ugarske krune« i u polemičkom spisu: »Was ist die Wahrheit?«, problemom zajedničkih interesa Hrvatske s Austrijom bavio se posebno u značajnije političke spisu »Politička razmatranja na raskriju hrvatskoga naroda«, sv. II, koji je izšao početkom god. 1862. Kvaternik se suprotstavlja mišljenjima Strossmayera, Mažuranića te mađarona, i zalaže se za stav pravaške jezgre, pozivajući i protivnike i raznosištenike da se pridruže »Kvaternik-Starčevićevu« stranci, odnosno da je

svojim pristupom stvore. Stoga on negativni stav Sabora, u prvoj rednici prema Beču, njegovo raspolaženje i saborskog adresu ističe kao jedini ispravni stav hrvatske politike u datim okolnostima. Njegovo je mišljenje (i Starčevićev): Austrija je tako ugrožena evropskom (francuskom i ruskom) politikom, da ili mora zadovoljiti Hrvate i tako zaštiti jadransku obalu, koja je najugroženija dio njezinih posjeda, ili će zbog hrvatskog pitanja prije ili kasnije propasti, jer se čvrsta država na Jadranu podudara s interesom bilo Evrope bilo Rusije. Bez ustručavanja ističe da su njegova upozorenja ne samo patriotska nego i podanika dužnost, izloživši u potpunosti neminovnost da se hrvatsko pitanje riješi ili u Austriji, ili izvan nje. Želi to i čini ne samo da bi odbio optužbe u štampi (Pozor, Srpski dnevnik, Ost und West) da je šarlatan i neodgovoran čovjek, nego i zato, jer braneći sebe osobno, želi obraniti i afirmirati svoju i Starčevićevu opozicionarsku i buntovnu politiku na Saboru god. 1861. U »Razmatranjima« II. više nema ni traga »austrijsko« politici, osim »lojalnih« upozorenja — kao što je npr. ovo:

»Ne zadovolji li pak Austria narod hrvatski, nije li naravno da će Francuska u srijedi našeg naroda a kroz ovaj Dunavom i na sve strane s koristima svojim slavodobice slaviti? Treba li tu još kakve bune hrvatske? Oslobođi Bože te ludosti! niti jednog bodeža nije nam potrebno u tu svrhу; jer nezadovoljstvo Hrvata, to je najdovoljnija vojska naša spram zapadnog pokreta. A nije to šala što tvrdimo; ta i praksu za nas govorit: Dvije hiljade Garibalдовih vojnika bijaše dostatno za srušiti kraljevstvo od deset milijuna, protiv 180.000 dobro plaćenih bodeža kralja napolitanskog!« (Kvaternik, Politička razmatranja II, 1862).

U »Razmatranjima« je Kvaternik, situiravši Austriju i Hrvatsku u međunarodne odnose, ocijenio i odnos Talijana, Nijemaca, Madara i Srbu prema Hrvatskoj; žalio se na neprijateljske namjere sviju susjeda bez razlike, a o Srbima je, uz ostalo, rekao i ovo: »...sloga med Srbima i Hrvatima, srpskom i hrvatskom državom onda (je) jedino moguća, ako unutar naravnih i historijskih granica oviju ostane svatko ono što je po povijesti, etnografiji i vječnoj istini; da se jedino tim putem može sloboda tih plemena uzdržati; te će se uvjeriti svatko da je onaj, koji pod maskom vjerozakona proti tim načelima postupa, izdajica slogs, slobode i bolje budućnosti Hrvata i Srbija; jer ćemo dokazati da se tim postupanjem i srbizam Srbije ubija.«

Ivan Mažuranić, hrvatski kancelar i kasniji ban

Vidjelo se šta su bečki ministri mislili o Kvaternikovim sposobnostima i o pothvatima koje bi mogao zametnuti. Zato je bila prirodna, prvo ataka u štampi na oba pravaša i uz pomoć »ruske tajne«, a zatim i politički progon. Vlasti su pod banom J. Sokčevićem i kancelarom I. Mažuranićem »pronašle« u veljači 1862. da je Kvaternik ruski podanik, zaplijenile mu drugi svezak »Političkih razmatranja«, i najposlje ga u parnicu zbog »smetanja javnog mira« osudile na mjesec dana zatvora i osam dana samice. Na sudu se Kvaternik sam branio, ne održući se svojih glavnih načela, ističući da je kao lojalni podanik bio dužan da vladu upozorava na činjenice; rekao je: Tko bi bio rekao 1859. god., kad se nije smjelo govoriti, kad je ustav obustavljen bio, da će za godinu dana Lombardija propasti, ako to i to Austria ne učini: bio bi buntovnik, a Lombardija je ipak propala! (Pozor, 13. IX. 1862).

Sudska parnica nije bila jedina nevolja koja se oborila na Kvaternika, teškoće i progoni će se i nastaviti, ali on već ima podršku javnog mišljenja: njihovim djelovanjem »Zapad upoznaš bolje naš narod«. Zato Kvaternik i nastavlja javnim radom, pa poslije izlaska iz zatvora izdaje knjigu »Hrvatski glavnici«, o narodnome gospodarstvu i socijalno-ekonomskim prilikama u Hrvatskoj (stanje plemićkog posjeda i dr.).

Budući da je još uvek bio ruski podanik, Kvaternik je početkom srpnja 1863. morao napustiti monarhiju. Putovao je preko Beča u Pariz naoružan, u strahu da ga Austria usput »ne smakne« — da bi u Parizu i zatim u Italiji, kao agent poljske narodne vlade, ponovo ušao u urotu naroda protiv Austrije. O tome u slijedećem broju.

Ljerka Kuntić

M. S. LALEVIC

u članku »Značajni jezični savetnik«, tiskanom u »Politici« od 16. listopada

1971. ima pravo kad pišeće toj knjizi, jer je u njoj »vrlo malo odredaba i tumačenja, reči i izraza koji ne bi mogli biti prihvaćeni na čitavom području srpsko-hrvatskog ili hrvatskosrpskog, hrvatskog ili srpskog književnog jezika«. Nešto je, ipak, mnogo »nejasan« prof. M. S. Lalević: on hoće kazati da postoji samo jedan književni jezik s četiri razna imena, što je besmislica, a takvu besmislicu ne podržava čak ni taj nevoljni jezični savjetnik, koliko god ide na ruku onomu što bi prof. Lalević želio. A po svemu se čini da bi prof. Lalević želio da svi govorimo jednim jezikom, i ne bi trebalo mnogo pogadati kojim. Hrvatski književni jezik prof. Lalević zove »zapadnom varijantom«. I to je već nešto. Njegove kolege u Novom Sadu i Beogradu štoviše, u poznatoj izjavi, ime toga jezika stavljaju među navodnike, ime književnoga jezika naroda čiju književnost nisu jednom prisvajale njihove kolege na fakultetima na kojima rade. Ne želim reći da se prof. Lalević s time slaže. Ali on iz jednoga zbrkanoga jezičnog savjetnika, u kojem su pomiješana barem tri proturječna kriterija, i u kojem se savjetodavci ne slažu s vlastitim savjetima, izvlači dokaze za svoju tezu o jednome književnome jeziku, tezu za koju smo vjerovali da ju je davno odnio isti vjetar koji je sklopio i stanovite knjige sa sličnim i još dalekosežnjim tezama.

Koliko nas god ovaj jezični savjetnik kuša vratiti za pedesetak godina, u ona krasna vremena kad su se pisale gramatike i rječnici hrvatskoga jezika mimo hrvatske književnosti, toliko nas, premda ga u tome sasvim ne podržava čak ni taj savjetnik, prof. Lalević opet želi vratiti vremenima stanovitih privatnih dogovora, koje su njegovi sunarodnjaci, s pravom, prvi bacili u koš. A koš imaju i drugi.

R.

NOBELOVA NAGRADA: PABLO NERUDA

Prije nekoliko dana Švedska akademija znanosti uvela je među »svoje« besmrtnike jednoga koji je već postao svojim djelom: Nobelovu nagradu za književnost dobio je čileanski književnik **Pablo Neruda**, tvorac dviju knjiga koje su odavna ušle u fundus velikoga svjetskog pjesništva »Crepuscularia« (1923) i *Canta general* (Sveopći spjev) (1950).

Njegov je život protekao dramatično. Rodeno mu je ime bilo Neftali Ricardo Reyes Basualto, ali je, nakon studentskih nemira u Čileu 1920., u kojima je sudjelovao kao mlad pjesnik, promjenio ime u čast velikoga češkog pjesnika Jana Nerude (1834–1891). Bio je revolucionar i diplomat. God. 1943. izabran je za senatora u parlamentu Čilea. Poslije državnoga udara 1948. bio je osuđen na smrt, nakon čega živi u ilegalnosti, u domovini i u inozemstvu. Njegovo je najznačajnije djelo, po ocjeni kritike, »Canto general«, koje je prvi put tiskano u Meksiku, kamo se pjesnik sklonio pred policijom Gonzalesa Videle. Po vokaciji je epsko, simbolično i lirsko istodobno, i ubraja se među najznačajnije tvorevine »političkoga imaginiranja« stvarnosti. Njime se Neruda svrstao u malu skupinu modernih epičara, Fréderija Mistrala, Ezre

Pounda i još nekolicine, koji su pokušali vratiti pjesništvu staro dostojanstvo, i učiniti i ljudsku povijest njegovim predmetom. Taj pothvat zavreduje pozornost danas, u vrijeme kad je pjesništvo toliko specijaliziralo područja svojega istraživanja da je počelo, malo-pomalo, zaboravljati svoju društvenu funkciju.

Djelo Pabla Nerude rijetko je i veliko upravo po tome što ujedinjuje najraznovrsnija iskustva pojedinca i društva, što u živ organizam pretvara čak i onu iskustvenu tvar koja kao da prestaje zanimati pjesnike danas. A nema nijednoga odista velikoga pjesništva koje nije rođeno i iz povijesne imaginacije, iz potrebe da se pojme varljive morfološke kultura, zločina i civilizacija, da se pojmi ono iz čega izvire ljudska povijest, kao i ono što sama ta povijest u sebi rađa. Pablo Neruda postavio je svojoj osobnosti najteži stvaralački zadatak: da sama sebe pobijedi tako što će imaginaciji naći povijesni ekvivalent, da pobijedi sama sebe kako bi iskušala svoje krhko i tako nestalno dostojanstvo.

Smrt

Mnogo puta sam se ponovno rodio, iz dubine zvijezda poraženih, obnavljajući niti onih vječnosti što sam ih napuštoj svojim rukama, i sad ču umrijeti, ništa više, a zemlja će

pokriti moje tijelo, određeno da bude zemlja. Nisam kupio česticu neba što ga prodavahu svećenici, niti sam prihvatio tmine što ih je metafizičar proizvodio za bezbržne mogućnike.

Hoću da u smrti budem sa siromasima koji nisu imali vremena da je proučavaju dok su ih batinali oni koji su podijelili i uredili nebo.

Imam svoju smrt spremnu, kao odjeću koja me čeka, u boji kakva mi se svida, po mjeri koju sam uzalud tražio, s dubinom kakva mi je potrebna.

Kad je ljubav potrošila svoj jasni sadržaj, a borba ljušti svoje čekiće u drugim rukama koje su sabrale snagu, dolazi smrt da izbriše znakove koji su podizali tvoje granice.

(Preveo: Nikola Milićević)

Nekoliko me događaja potaklo na ovu temu.

Jedan od prvih su — požari.

Kad sam u Istri gledao prvi požar, mislio sam da je posrijedi neki spektakl; bilo je vrijeme filmskog festivala. Atmosfera je bila mirna, ljudi su u krčmi kartali, mi smo pili vino, daleka vatra je budila radoznalost. Slijedećg dana novi je požar pobudio poneku sumnju, ali još uvjek nitko nije slatio zlo. A onda smo počeli pažljivo čitati vijesti i pratiti snimke. Odjednom nismo ni o čemu drugom ni razgovarali. Kad sam kasnije, na zemljopisnoj karti svoje domovine, viđao grafički prikaz požara, počeo sam polako bolovati.

Znali smo, mi Istrani, u šali reći (ako nismo poznati po duhovitosti): da su Talijani još malo ostali u Istri, bila bi čitava pošumljena.

Cijenili su je i zato su je pošumljavali.

Zeljeli su je, i zato su se grčevito borili da je zadrže. Nisu dozvoljavali ni jednu hrvatsku riječ. Mijenjali su nam imena i prezimena. Čak i na grobovima. Htjeli su je pošto-poto pretvoriti u integralni dio svoje zemlje.

A nisu uspjeli.

Tri stotine staraca u mome mjestancu i danas govoru svojim jezikom. Mladi govore ponajviše engleski, manje njemački, talijanski...

Otišli su u nepovrat. Nađu tu i tamo — kao turisti. Zato danas u Puli, kažu, nema ni pedeset posto hrvatskog stanovništva.

Ostali smo u manjini. Takvu igru započeli su Talijani; mi smo je temeljito nastavili i doveli do finala.

Znam raspolaženje mnogih Istrana. Teško im je dokazati da Zagreb nije tako daleko, kada što se njima čini;

još teže ih je uvjeriti da se za Istru netko brine.

Nije ni čudo.

Najprije emigracije zbog sistematskog romaniziranja.

Onda emigracije zbog nezaposlenosti.

Kasnije: gradnje hotela koji drugima stvaraju devize.

Usto, nemilosrdna i otvorena protuhrvatska politika.

Drugi, podjednako važan faktor — moj bezuspješni pokušaj otvaranja diskusije s odgovornim rukovodicima Saveza arhitekata Hrvatske. I moram priznati, u jednom času učinila se i meni takva eventualna diskusija suvišnom. Konačno, zar je tako važno i presudno što je netko rekao na nekakvom arhitektonskom skupu?

A onda sam dobio u ruke prvi broj TELEGRAMA i pročitao članak o izgradnji hotela »Ciparis«.

To je postalo odlučujuće za ovu — ranije zamišljenu — temu i zato usredotočujem svoju pažnju isključivo na problem zaposlenosti hrvatskih arhitekata, na njihovu neprekidnu emigraciju, privremen ili stalni boravak u inozemstvu, stanje mladih, tek školovanih kadrova iđ. Dakako, problem odlaska nekoliko stotina hrvatskih arhitekata u inozemstvo nije presudan za iseljavanje stanovništva. Presudnije je pitanje zašto ti ljudi nisu mogli naći zaposlenje u vlastitoj domovini. No, podimo redom.

Puške i bodljikava žica

Na teritoriju SR Hrvatske pojavljuju se drugi arhitekti. Nastupaju druge projektne organizacije. Cesto su povezane s kapitalom (kojega mi nemamo) i nude kompleksne inženjerinske usluge: gradi se veliki hotel Ciparis, pokraj arheološkog nalazišta; bodljikavom žicom i puškama (da, puškama) brani se pristup gravđevinskoj inspekciji grada Dubrovnika, organu na rodne vlasti.

Počinje se nazrijevati odgovor (doduze djelomičan) na generacije mladih koja svake godine napušta klupu pitanje o zaposlenosti hrvatskih arhitekata, o kretanju Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu. Kažu da takvih ima oko osamdeset na godinu.

Nisu svi genijalni; neće svi postati veliki i poznati projektanti.

Ali, nešto je neprijeporno: ako ništa drugo, oni imaju bar pravo da svoju domovinu upropastavaju sami, bez ičije pomoći.

Da sagrade preveliki volumen u odnosu na pejzaž, da izruju pola brijege zajedno s vegetacijom, da postave parkirališta automobila i hotelsku garažu u zaštićenoj zoni ili usred arheološkog nalazišta — za to im i ne treba veliko i skupo školovanje niči dugotrajna naučnabrazba. Dovoljno je nepoštivanje vlastite povijesti i tradicije, nedostatak ljubavi za vlastito tlo i pomanjanje osjećaja za svoj ambijent. A to je sve vrlo jeftino.

Upropastiti — možemo i sami!

Što se zbiva u hrvatskoj arhitekturi?

Pa kad bi tako stvarno i bilo, mi, hrvatski arhitekti, želimo graditi svoju domovinu sami, uljepšavati je ili upropastavati bez ičije »nesobične« pomoći.

To je, dakle, bit ove teme.

Za nezin daljnji razvoj neophodno je postaviti opet neka pitanja.

Kad će Savez arhitekata Hrvatske iznijeti izvještaj o tome tko gradi po SR Hrvatskoj objekte, tko ih projektira i na koji način?

Kada će, konačno, Savez arhitekata Hrvatske progovoriti o temi »besplatnog« nuđenja projektnih dokumentacija u paketu »inženjeringu« usluga? Kada će se Savez arhitekata Hrvatske pobrinuti da na teritoriju SR Hrvatske imaju pravo projektiranja samo one projektni organizacije kojima je sjedište u SR Hrvatskoj?

I tako smo se približili biti stvari.

Licitacija i diskriminacija

Izlažući ovu temu u jednom društvu, bio sam dobro-namjerno upozoren da bi ovakav tretman doveo u pitanje jedinstvenost tržišta, da bi ovakav prijedlog povrijedio ustavne odluke.

Zato su potrebna neka objašnjenja.

Projektantski rad pripada grupaciji intelektualnog rada. Po davnom, ali i danas važećem dogovoru svih projektantskih organizacija, usvojeni su kriteriji za utvrđivanje prodajne cijene projektnih dokumentacija. Svi su objekti svrstani u određene kategorije, precizno su fiksirani procenti kojima se (na investicionu svotu) obraćunavaju projektantske usluge za izradu tehničke dokumentacije. Prema tome, držeci se usvojenog cijenika, koji bi na temelju moralnog kodeksa arhitekata Jugoslavije morao biti obvezatan za sve članove Zajednice Saveza arhitekata Jugoslavije, tvrdim da bi za isti investicioni objekt u svim projektivnim organizacijama Jugoslavije cijena projektnih dokumentacija morala biti podjednaka, ako ne i potpuno ista.

Ovo je imalo, a ima i danas, svoj jasni smisao.

Željelo se time izbjegići licitaciju intelektualne usluge, željelo se time, uz iste cijene, osigurati investitorima izbor projektnih dokumentacija prema referencama, renomu i uspjesima projektnih organizacija, prema njenoj specijalističkoj opredijeljenosti, a ne prema kriteriju jeftinije (licitacije).

Takvo je načelo i danas na snazi: ono je temeljna odrednica svih statuta projektnih organizacija i stručnih saveza; na osnovi ovakvog stava razvijaju se samoupravni odnosi i dogovori udrženoga rada neposrednih proizvođača.

Praktički — nazovimo to i ovim terminom — to je »ustavna« odredba arhitektonske i ostale projektantske djelatnosti.

Interes kapitala i »sentimentalni« faktori

Tko dakle ruši utvrđenu cijenu intelektualnih usluga ili nudi »besplatnu« projektnu dokumentaciju u okviru inženjeringu ili u okviru neke druge kombinacije vrši očitu destrukciju prema cijeloj struci?

I zašto?

Prvo, zato što negira zajednički dogovor projektantskih organizacija i institucija, star najmanje dvadesetak godina.

Dруго, zato što pobija osnovne principe moralnog kodeksa arhitekata Jugoslavije.

Treće, zato što u zajednici s kapitalom, makar u prvom kontaktu s investitorom, može odigrati ulogu »dobrohotnog i besplatnog« ustupanja tehničke dokumentacije (koju će, kasnije, na bilo koji način dobro iobilno naplatiti) dovodeći na taj način u diskriminatorski položaj većinu projektnih organizacija koje redovito nastupaju bez ikakvih poslovnih veza s nosiocima kapitala i mogućnostima kreditiranja.

Cetvrti, zato što, nastupajući zajedno s kapitalom, projektna organizacija — željela to ona ili ne željela — mora voditi računa o njegovom interesu, a taj interes nije nikada, ni u jednoj sredini, ni u jednom vremenu, bio organski vezan ma i za najmanju komponentu intelektualne djelatnosti, a ponajmanje projektantske. Interes kapitala bio je uvek iznad nekih »sentimentalnih« faktora, kao što su ambijentalne vrijednosti, prirodni uvjeti, slikovitost pejzaža, arheološka nalazišta i sl. Ilustrirajmo ovo istim primjerom: hotel Ciparis, kod kojega je došlo ne samo do ignoriranja »sentimentalnih« faktora nego i do otvorenog, oružanog suprotstavljanja organima narodne vlasti.

No, vratimo se našoj temi, jer takvin primjera ima dovoljno.

Sve projektantovo nastojanje dugo se vremena odvijalo u neprekidnoj borbi za odjeljivanje intelektualnog rada od interesa kapitala, da bi se proizvod duha oslobođio diktata profita. To, dakako, nije isključivo značajka projektantskih krugova, nego osnovna pozicija intelektualaca čitavog svijeta.

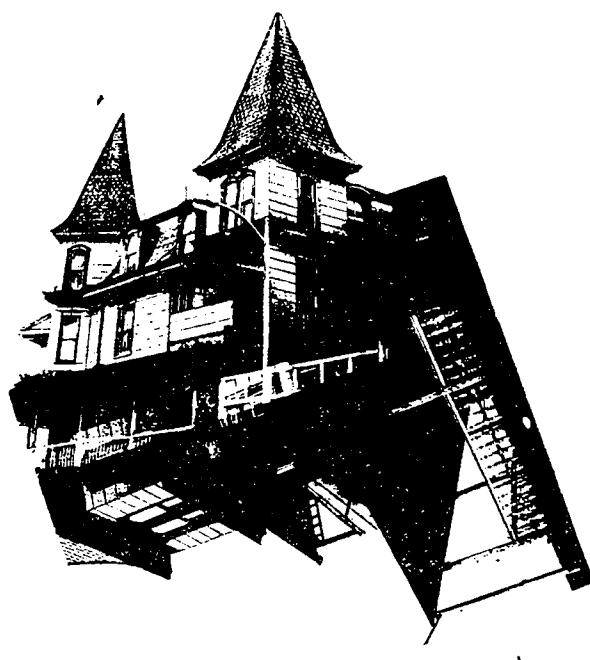
Ako u SR Hrvatskoj ima sve manje organizacija koje mogu ponuditi pakete inženjeringske usluge, i to zbog očitog i sve kritičnijeg pomanjkanja kapitala, onda je jasno da će se zanimanje investitora okretati prema onim sredinama gdje mogućnosti financiranja i kreditiranja ne predstavljaju osobit problem.

I zato se mi sada, upravo sada, nalazimo u potpuno zatvorenoj tržišnoj sferi, jer ne postoje iste mogućnosti nastupa na tržištu za srodne privredne grane.

To je, za mene, nejedinstveno tržište.

To je, za mene, nepoštivanje ustavnih odredbi.

Jasno je, nadam se, da mi ne bi imponirala ni

Tako radi čitav svijet

Hrvatska arhitektura mora tražiti vlastite putove, putove istinske, samostalne izraze temeljenog na sintetiziranim stoljetnim iskustvima nacionalnog građiteljstva, kako bi suvremenim jezikom i ona dala svoj doprinos poporu svjetskoj likovnoj i arhitektonskoj situaciji. To je zadatak ne samo arhitekture nego i nacionalne kulture. Kako dakle — u vrijeme dok se nekoliko stotina hrvatskih arhitekata nalazi u raznim evropskim projektivnim biroima, obavljajući često i poslove za koje diploma Arhitektonskog fakulteta nije ni potrebna — može netko drugi, drugačijeg odgoja, različitog nasljeđa, suprotnog stava prema vrijednostima nepoznatog podneblja, osjetiti pravi afinitet i istinsku ljubav za oblikovanje i formiranje prostora?

I zašto?

U ime čega?

Po kojih bi to logici bilo normalno da slovensku nacionalnu arhitekturu oblikuju hrvatski arhitekti?

Jedino po unitarističkoj logici! logici koja negira ne samo pravo na vlastiti nacionalni arhitektonski izraz nego i pravo na vlastitu kulturu, pa čak i jezik!

Po toj logici svejedno je tko projektira, recimo, hotele po jadranskoj obali; po toj logici — a tome smo svjedoci — irrelevantno je čak tko ih i eksplorira!

Po toj logici bilo bi mnogo logičnije pozvati talijanske arhitekte na jadransku obalu, jer Italija ima ipak nešto više turističkog i hotelijerskog iskustva nego mi!

Nije to, izrazito ističem, pitanje zatvaranja tržišta.

Nije ovdje riječ o kretanju robe i kapitala.

Ovo je nešto komplikirana sfera.

Ovo je tema oblikovanja vlastitog arhitektonskog izraza, tema vlastite kulture, zaposljavanja vlastitih intelektualnih snaga, za to školovanje; to je smisao egzistencije vlastitih sveučilišta i metoda školovanja; briga je za to za vlastite kadrove.

Ne znam tko će pročitati ovaj članak i hoće li uspjeti pokrenuti neku raspravu. Situacija nije povoljna za ovakve diskusije.

Nije potrebno mnogo da se ovakvo rezoniranje proglaši neprihvataljivim ili ček i »nacionalističkim«.

Spreman sam i na to.

Jer, željeli da hrvatski arhitekti sami oblikuju svoju arhitekturu, planiraju svoje prostore, traže plastički izraz i time afirmiraju vlastitu kulturu — čista je i nepotorna. Samo se onda kad se osjeti i ustanovi da je pojedini zadatak opsežan, osjetljiv, komplikiran, dalekožešan po mogućim posljedicama pozivaju općim natječajima arhitekti, ali ne samo iz ostalih republika, nego iz čitave Europe.

Tako radi čitav svijet.

Tako je stvorena japanska arhitektonска škola.

Tako je stvorena finska arhitektonска kultura.

Tako se stvaraju nacionalne vrijednosti.

A mi?

Mi čak javno i ne razgovaramo.

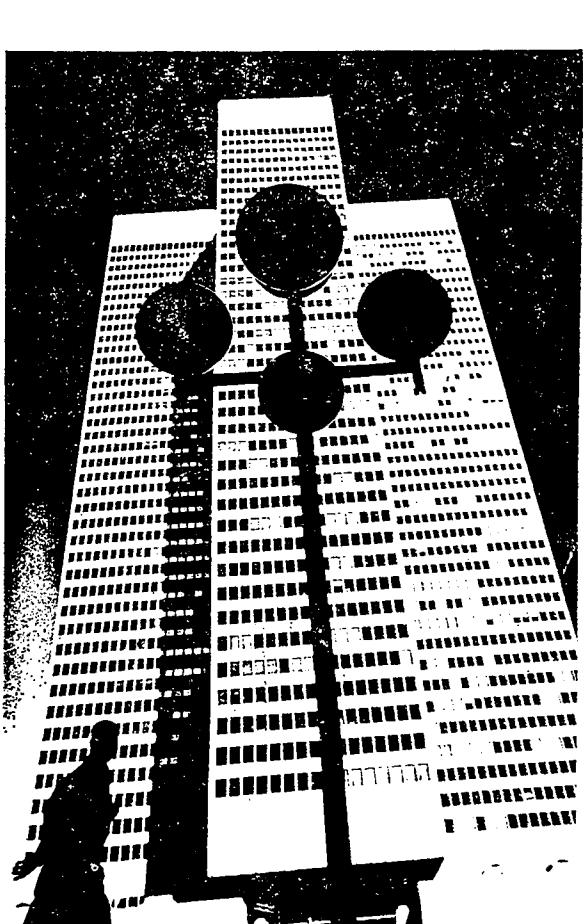
Intimno se, ponekad, užasavamo nad tisućama viken-dicida koje su bez ritma i smisla, bez proporcije volumena i osjećaja za materijal niknule preko noći i unije na našu obalu utjecaje čitavog svijeta.

Da nastavimo s tom praksom?

Da to proglašimo »nacionalnim« izrazom u arhitekturi?

Samo — čijim?

Duško Rakić

16 jezik i književnost

JEZIK

VERBICID ILI DEVALVACIJA OZBIJNIH RIJEĆI

Svaka strogo zatvorena, dakle apsolutistička, politička ili vjerska ideologija, svaki potpuno dogmatski politički sustav ima hijerarhiju vrijednosti, kojoj se najniža točka može označiti kao »negativno«, a najviša kao »pozitivno«, dakle hijerarhiju u kojoj i tzv. ključne riječi imaju svoje strogo određeno mjesto, određeno do najtanjanije nijanse. Svaka apsolutistička ideologija nedvosmisleno dijeli ključne pojmove na dvije posve ma oprečne vrste, na pojmove **erne** i na pojmove **bijele**. U svakoj apsolutističkoj ideologiji koja uz to ima na raspolaganju sredstva prisile, svrstavanje ljudi i pojava na takvoj hijerarhiji ima ne samo akademiske nego i vrlo praktične posljedice.

Stalinistička hijerarhija političkih mana i vrlina svima nam je dobro poznata: ljudi s političkim »manama« slagani su i u lijesove: smrt je, demokratski, izjednačava na tisuće i tisuće ljudi s donjega dijela hijerarhije ljestvice. Teški pojmovi, dakle, imali su vrlo stvaran, upravo sablasno stvaran smisao. Biti optužen za **kontrarevoluciju**, za **pokopavanje temelja socijalističkoga društvenog uredenja** ili za neki sličan grijeh samo je sobom značilo — zna se što. Dakle, u jednemu strogo zatvorenome sustavu shvaćanja realnosti nije bilo mesta dvosmislenosti što se tiče ključnih političkih pojmoveva, dakle i ključnih političkih riječi. Upravo se ta stroga hijerarhija značenja mogla najstrašnije zloupotrebljavati, jer su značenja bila nedvosmisleno **unaprijed** određena u sustavu političkoga jezika, i ako realnost tome sustavu nije odgovarala, to gore po nju — trebalo ju je preudesiti ili toliko izopačiti da se s tim sustavom što bolje poklopi.

I sad, kakve to veze ima s nama koji smo odavno raskrstili sa staljinizmom, koji izgrađujemo samoupravno društvo, praveći jedinstven povijesni pothvat? Onomu tko ponovo čita naše političke govore i članke, past će u oči jedna pojava koju bih nazvao **istrošenošću jezika, istrošenošću ključnih političkih pojmoveva**. Naša je terminologija djelomično potekla i iz jednoga sistema koji se već odavno raspao, iz jednoga dogmatskoga shvaćanja realnosti koje je u nas odavno napušteno i

prevladano: zamjenio ga je **stvaralački** odnos prema pojavama i ljudima. I javio se odjedanput čudnovat raskorak: riječi više nemaju **unaprijed** zadana značenja, nego one, tako reći, upravo traže svoj smisao. A kako ga ne mogu crpsti iz unaprijed zadane, skamenjene hijerarhije pojmoveva, nego iz stvarnosti, koju, međutim, treba istraživati, one se, ako **izostane** stvaralačka misao, troše i više u zrakopraznom prostoru; i da ne bi sasvim poblijedjele, i nestale, ispoznau se najstrašnijim sredstvima **samoga jezika** da bi se održale na životu. Očito je da je tu posrijedi posljednji otpor dogmatskih ostanaka u samome političkom jeziku. Zna se da jezik i realnost nisu **nužno** uvijek povezani, jer je jezik katkada, a pogotovo kad je riječ o politici, tako **autonoman** da sa stvarnošću ne mora imati nikakve veze. A tko napušta dogmu i teži da odista spozna stvarnost, on će, samim tim, mijenjati i odnos jezika prema stvarnosti, dakle i samu prirodu političkoga jezika.

Svjedoci smo da se danas često, i olako, izgovaraju riječi kao što su **genocid, kontrarevolucija, protivnici bratstva i jedinstva, ljudi s druge strane barikade, šovinisti, unitaristi, neprijatelji samoupravljanja, itd.** Biti optužen i za jedan od tih teških grijeha, to znači, aко se optužbe i dokažu, biti zreo i za teške sankcije koje su zakonima predviđene u našem socijalističkom i samoupravnom društvu. Izricati, dakle, onako odoka, takve strašne optužbe, izricati ih bez suda i bez argumenata, znači raditi izravno **protiv jasnoće vlastite ideološke platforme**, jer ako se za takve optužbe ne nađu dokazi i ako optuženi na osnovi dokaza ne snose nikakve sankcije, onda te optužbe obezvreduju svoj vlastiti smisao, a time pomučuju i najglobalniji smisao naših samoupravnih nastojanja.

Jer, ako **kontrarevolucijskom** zovemo svašta i svakoga, kakvo ćemo ime dati pravoj, dokazanoj kontrarevolucijskoj?

M. G.

PODLISTAK S PREUDMIŠLJANJEM (6)

JEZIK ILI UMJEĆE POHRVACIVANJA

Uz
prijevod odabranih djela
Alberta Camusa

Prevodioci... Pokadšto se pričinjavaju mrvima iz svima dobro znane basne. Takav jedan, što traži tegobu da se s njim ogleda, da se ukoštac uhvati s nemogućim, što sav žigara u nastojanju da ostvari hrvatsko jezično savršenstvo, a da ipak ostane dosljedno vjeran izvorniku, takav jedan književni prevodilac, mrvav je stvarnosti, možda nikada neće dočekati zimu da uživa u plodovima mukotrpnoga pabirčenja. Ostat će samo malobrojnima znan (Hajte, molim Vas! Tko bi zagledao sva ona sitna slova raznih tehničkih objašnjenja o knjizi i tražio prevodiočevu ime!), svjestan mrvljive svoje anominosti i beskrajno, zahvalan znancu ili znalcu što mu usput, u prolazu, dobacuje poneku lijepu riječ o njegovu dugotrajnom trudu, i najmanji njegov — nehotični dakako — grijeh pamti se i nerijetko preuveća. U mah smo spremni nazvati ga izdajnikom (baš su to Talijani zgodno smislili, fakini jedni!), optužiti za nehat i neznanje i okriviti za sva ovostoljetna zla što nam jezik snadose. O dobru prijevodu jedva i riječ promrmljam. A starci su naši nekada i izrijekom više cijenili odgovornost i značaj prevodiočeva djela. Kazivatu: pohrvatio je!

Druge su cvrči. Oni i kad cvrče na čvoru crne smrče, ali i kad napravno zrikaju, napinjući se u nemocnom htijenju da njihov zrik potraje ma i tren dulje od zvuka, oni djeju. »Bave se odgovornim i ozbiljnim poslom i neće za njih biti zime ni ponizna traženja utocišta u domu marna mrvava. Osobnošću svojom, potpisom punim imenom i prezimenom, i kad nisu obasjani svjetlima ugleda i značaja, razlikuju se oni od bezimenih mrvava, prezrenih sakupljača jezičnih osobitosti. U mrvanjiku kao u opoku. Opsjednuti neprijateljima i nazlobnicima sa svih strana, a niotkuda ni pomoći ni ohrabrenja. Niš imaju valjana priručnika, niš dobra rječnika (A i što će im, čovječe! Ta valjda znaaju jezik materinski!) — tek potoci znoja ostaju na njihovu putu. I trudom skupljano znanje, noći probjeđene nad starim tekstovima što rječnik obogaćuju i sretni trenutak nadahnula da se ozvuči mrtvo slovo, a sve da bi se sročila jedna u stranom jeziku smišljeno oblikovana rečenica! Trudno su i dugotčasno slagana zrna crne prijevodne književnosti u nas. Zrno do zrna, zrno do zrna. Narasla pogača da bi joj mnogi pozavidjeli. Cehov, Joyce, Proust, Kafka i sad nedavno Camus srčika su toga nastojanja, najukusniji dio pogače. A najnovije zrno, Camusova odabranata djela, izravni je poticaj za ovih nekoliko redaka o prevodilaštva. Petnaestak imena (četrnaest, da budem točan) pohrvatiло je cijelokupno djelo Alberta Camusa i žao mi je tek što će ih sada i izrijekom spomenuti, ili već i jesu — više zato što su sudjelovali u nakladničkom pothvatu (koji i jest), nego zato što su u to djelo uložili trud,

umijeće i dobru volju da nam približe i da nas upoznaju s djelom jednoga od najznačajnijih pisaca i misilaca dvadesetoga stoljeća. Ima prevodilaštvo u nas dvije značajke koje je nemoguće zamerniti čak i u povođnom časniku. Svako je prevedeno djelo, naime, svojevrsni ogled o suvremenom hrvatskom jeziku, rasudba prevođača o »pravoj riječi«, o onoj što u duhu i smislu suvremena govorenja najvjernije pretače jezik tudinca. Ali istodobno je i ukus i sukus procijepa u kojem se između pastirskega govora što su nam ga darovali, najprije Vuk, a kasnije i svi njegovi sljedbenici, i pomodnosti izmisljena novih riječi i nova ruha za već znane nude Vukovim oporbenjacima — našao suvremeni hrvatski jezik. Nema u prevodioča (a ne smije ni biti) one smionosti da se poigrava riječju, dajući joj i oduzimajući iskonski smisao, kao što će to učiniti neki suvremeni prozaik ili esejist. Njegovo je da poznaće i izabire. Da u svoj rječnik prevedena djela uvrsti i onu jezičnu novost o kojoj misli da će se održati u govoru, ali i da se odrekne druge, što je nastalo iz novatorskoga hira. I nitko mu u tome neće pomoći. Na prevodioča je, i samo na njemu, da odluči. A odlukom i drugima nameće svoj sud! Uzavrela je u nas u posljednje vrijeme riječ o jeziku. Saznasmot tako, sasvim nedavno (i to od učenih jezikoslovnaca, hej, čovječe, a ne od nekih neodgovornih lupetala), da se dolaskom u grad »kvare« prirodni terinski govor malog seljačića. Reći će to, »po narodski«, PLETI KOTAC K'O I OTAC i sve će biti u redu. Srećom, reći ćemo, jer osim sreće drugoga pomagača i nije moguće naći, danas su to sve osmaljenja mudrovanja. Nadahnjuće ih politikanom, zle primisli i još mnogi drugi nejezični poticaji. Srećom, ponavljam. Jer još prije desetak godina i najvršnji naši suvremenici pisci misili su otrprilike isto tako, vučkovski. Sjećam se još jedne takve ocjene za osobnu uporabu u kojoj je o jeziku mladoga prozaika rečeno da je skupljen zbrda-zdola, iz Zagreba i Beograda i da je to zapravo »pkvaren« narodni govor. Ali eto: jezik nije sir, pa da ga takva »pkvarena« ljube samo istinski sirolupci. U suvremenim raspravama o jeziku, a pogotovo o rječniku ili savjetniku, rijetko ćemo pronaći da se neka riječ tumači primjerom iz prijevodne književnosti. Za »našu« proglašat ćemo samo onu riječ što je »svjetlost dana« ugledala u djelu domaća pisca. Ne znam, možda je to sasvim u redu, pa ipak, čini mi se da se vrsni prevodilac češće nađe u prilici da pohrvajujući misao i izreku suvremena mislioca mora tražiti i tražiti dugo i mukotrpljivo, ona jedini i pravu hrvatsku riječ. Ponaša se tada poput vrsna vrtlara: bira između cvijeta i korova. I što se umješnjim iskaže u izboru, to će nam vrt biti ljepeš!

Duško Car

TRI SLOVENSKA PJESENKA

IVAN MINATTI:

PREDVEČERJE

Lepet krila u oblaci.
Stabla i cvjetovi drhte.
Odaspud, nešto na prstima
ulazi u srce.

Teče tiho minuta za minutom.
Svijet je sazrio, čisti, zlačani sjaj.
Ljubičasti dim nad mjestom,
trak zore..., ah, odsjaj

svega, što već bi, što bit će.
Ništa se više neće zbiti.
Sat u zvoniku bije.
Još malo i večer će biti.

KAJETAN KOVIĆ:

ZELENA PJEŠMA

List se naginje listu, trava travlji,
mjesecar jelen slijedi trag koštute u šumi,
gipko tijelo je lađa u zelenoj poplavi,
smaragdni vrutak krv i žilama šumi.

Strasan i sladak miris svježeg žilja,
kosovi i škvorići sriču sklad vrtnih glazbala,
grmlje su vodoskoci blistava bilja,
rike vriju med koljenima napetih obala.

Zrū bradavice šipka, rujne, nabreknuće.
U bukovim krošnjama zrak je svadbeno pjan.
Jelen slijedi svježi trag koštute
i po kopitim ga tuče zeleni dan.

TOMAZ ŠALAMUN:

BOŽE, KAKO RASTEM

bože, kako rastem
kako sam snažan, strašan i lukav
kako se svlačim, ljuštim i selim
to je tvoje djelo gospode, ubijam

u vrtu su ruže, zrak mi ide u usta
u pustinji su leptiri, u majci meso
ako dam uru oko zapešća vrištim
bubnjevi, bubnjevi, para teče, lije

blaženi snošaj, vladaru, naša je tvoja hrana
breskve, tijela, gore, dim
mrtvi, njihova koža, ogrlice
čupam zlatne zube, prodajem ih za kruh

andeli ustaju iz mora, kerubini lelujaju
moji su stihovi kao da bih sjekao klisurine
mrvio čeljusti i kričao
daj bože da se najedem, da budem tvoja slika do

dna

Preveo: RADOSLAV DABO

O Iloku i knezovima iločkim, o Juliju Benešiću i jeziku našem

Govoreno na književnoj večeri prigodom
slavlja berbe grožđa, rujna 1971.

Dok putujemo između prostranih orana, sjenokoša i kao olovo teških, tamnih i dubokih brazda ovog našeg slavon-srijemskog pejzaža, gdje između hrastika i bagremovih šumaraka izljeću šarenji fazani i prepelice, a na blagom jesenskom vjetru šuše sunce s zaliveni kukuruzi, pričini nam se da čujemo davnje arhajske zvukove iz lirske bukoličke fragmenata naših drevnih hrvatskih panonskih humanista, klasicista i pros-vjetitelja: Česmičkog, Katančića i Relkovića. I taj drevni idilični, satirski, anakreontski glas ostat će u panonskom krugu hrvatskog književnog nasljeđa i lirskog stvaranja, počevši od hrvatskog humanista Jana Panonija Česmičkog, koji je »prije doveo lovrom ovjenčane muze na Dunav sa Helikona«, do Mađera i Tomičića — neprestano prisutan i dominantan.

Zaustavljamo se u pitomom gradiću na sjevernom podnožju Fruške gore na Dunavu — u Iloku, na nekadajšnjem vlastelinstvu čuvenih knezova Iločkih, u srednjovjekovnoj tvrđavi i kaštelu hrvatsko-slavonskog bana i bosanskog kralja Nikole Iločkog, kojega *Enciklopedija Jugoslavije* pretenciozno iskrivljajući oslovjavaju i omalovažava, nazivajući ga »ugarsko-slavonskim feudalcem«, a njegov kraljevski naslov stavljaju među navodnike. Zašto bi taj hrvatski vlastelin bio primarno ugarski i samo slavonski, kad u Šišićevu *Pregledu povijesti hrvatskoga naroda* izričito stoji da je obitelj Iločki bez ikakve sumnje hrvatskog, a ne mađarskog podrijetla? I zašto bi se njegovo povjesno i stvarno imenovanje za kralja Bosne stavljalo u navodnike kao neka sporna historijska legenda ili beznačajna formalna feudalna povlastica, kad Šišić u svojoj povijesti bez ikakvih navodnika i ograda tvrdi: kako ugarski i hrvatski kralj Matijaš Korvin »uskrsi dostoanstvo bosanskoga kralja imenovši i okrunivši (istakao F. S.) bosanskim kraljem Nikolau Iločkoga« (1472—1477), a zatim ga učini još i banom hrvatskim i slavonskim, i nastavlja: »Taj primjer, da su Hrvatska, Slavonija, Dalmacija i Bosna činile jednu cjelinu, nije osamlijen u to doba, što je zacijelo veoma poučna činjenica iz vremena najmoćnijega ugarskog kralja« (Ferdo Šišić: *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, str. 235. Zagreb 1962.). Parafraze slične ovim u EJ i svjesne insuficijencije činjenica u hrvatskoj povijesti tako su bezocene, a nijihovi motivi tako prozirni, da ih je suvišno objašnjavati. Sapienti sat!

Mecenatski domovi ladanske aristokracije

Slijedeći naše povjesne reminiscenciјe ne možemo se oteti uspomeni na život naše ladanske aristokracije i drevnih domova, gostoljubivih i mecenatskih, kao što bila i dom ugledne iločke obitelji Benešića. S pjetetom se sjećamo one hrvatske pokrajinske gospoštije, koju je pored materijalnog obilja pratila i resila aristokracija duha i iskonosko zdravo hrvatsko rodoljublje. U Benešićevu su gostoljubivi i mecenatski dom zalazili i A. G. Matoš, i Vilim Korač, i Ilija Okruglić, i Nikola Andrić, te mnogi drugi hrvatski odiličnici koji su se kretali na ovoj povijesnoj savsko-dunavskoj fronti, braneći mačem i perom hrvatsku zemlju i hrvatsku kulturnu baštinu. Jer se i na ovom poprištu hrvatske zone stoljećima branila hrvatska kultura: antičko-latinska, katolička, humanistička, renesansna, zapadnoevropska; čuvali su se kontinuitet i čistoća kulturne tradicije i hrvatske narodne sveukupnosti.

Ovaj gradić i ovaj dionizijski krajolik među hrastovim goricama, među trnjem, zrelim grozdovima i vinjagama, u pitomim zlatnim voćnjacima i vrtovima, gdje blagi ladanski zrak titra u mirisnoj aromi mošta, voća i medovine, poticao je nadahnucu dvaju čuvenih Iločana: Ante i Juliju Benešića. U ovoj harmoniji nizine i pitomih rujnih bregova

Ljuba Polikarova-Dimitrova: JULIJE BENESIC

nastajale su anakreontске pjesme Ante Benešića i zavičajna prirodna lirika brata mu Julija. U ovom gradiću s obilježjima grada i ladanja, na ovim fruskih brožuljcima s divnim vidicima, u ovom vinskom kraju i idili momačke i djevojačke ljubavi, pjevao je Ante Benešić svoju naivnu ali iskrenu anakreontiku, a brat mu Julije primao svoje prve lirske dojmone koji će se razviti u njegove kasnije snažno izražene dionizijske sklonosti. U pravo je u ovom gradu i okolini ovaj naš svjetski čovjek i ataše hrvatske kulture najviše pronalazio sebe, i hodočasteći u svoj zavičaj i u svoj obiteljski tuskulum otkriva lirske svijet svoje mladosti, uspomena i iskonsku ljetoput ovog dunavskog hrvatskog pejzaža.

Benešićeva ars poetica

Iako je Julije Benešić literarno umijeće i svoju *ars poetica* tijerao više kao vlastitu razbibigu i umjetničku ekshibiciju dokonih časova, ostavio nam je nekoliko pjesama i pojedinačnih strofa što se doimljujaju svježinom čistih, samih opažanja. Njegove hrvatske dunavske ladanske sličice izražene su neposredno i živo kao slikarske minijature nježne i drage brodskih slike Franciske (Fantine) Brlić-Daubachy, supruge Andrije Torkvata-Brlića, književnika, osobnog tajnika i diplomatskog emisara bana Jelačića. Benešić je imao više duha i memorije nego osjećaja i fantazije. Bio je više erudit nego iskonska lirska nadarenost, pa su i njegov izražaj i impresije često nadahnuti i pod maskom našeg humanističkog, baroknog i klasicističkog gornjohrvatskog, panonskog pjesništva i na tragovima antičkih, motiva i pozanske inspiracije.

gat ministarstva prosvjete (1930.—1938.), gdje je kao izvrstan polonist, gramatik, diplomat i organizator davao artistički dokaz o hrvatskoj kulturi i njenim umjetničkim dostignućima.

Pod okriljem Krežine zaštite

Pored ovih neospornih zasluga za hrvatsku kulturu, redovito se šutke prelazi preko Benešićeve značajne djelatnosti na području hrvatske jezikoslovne znanosti. Rad na njegovu životnom djelu, na nedovršenom *Rječniku hrvatskoga književnog jezika*, ima za hrvatsko jezikoznanstvo golemo značenje. Kad se njegovi nekonformistički stavovi o posebnosti hrvatskog jezika i specifičnostima hrvatskog jezičnog osjećaja, nakon rata, a naročito u vrijeme lingvističko-političke igre i nagodbene smicalice Novosadskog sporazuma nisu mogli prihvati, Benešić je bio isključen iz javnih znanstvenih filoloških krugova.

Za Benešića je sveukupno politički smisljeno natezanje oko dokazivanja identiteta hrvatskog i srpskog književnog jezika predstavljalo neko znanost nedostojno, podvaljivačko sajamsko-kramarsko cjenjanje, dosadno kvazinačno, zlonamjerno dogovaranje, a pristanak na jezično unificiranje smatrao je za neku vrstu filološko-političkog ruganja s čitavom hrvatskom jezikoslovnom znanšću i s cijelom plejadom hrvatskih gramatika i filologa, počevši od Bartola Kašića i Mikalje do Stjepana Ivšića i Blaža Jurčića.

Kao duhovni zatočenik, u književno-publicističkoj izolaciji, on očajnički promatra iz svoga samičkog stana na Ilirskom trgu br. 8, u Zagrebu, kako se nametnutom političkom atmosferom stvara smisleni lingvistički eksperiment čiriličko-latinskih sinteze s fiktivnim integritetom i s megalomanskim planovima o jezičnom jedinstvu Balkana. Sa žalosnom ironijom promatrao je jalove osnove da se konstruira i izmisli nekakav srpsko-hrvatski jezični idiom koji bi bio savršeno artistički izražajno pogodan književniku-umjetniku i jednako razumljiv čobaninu, pometuču, policajcu i znanstveniku.

U pojavu totalne dekroatizacije sveukupne hrvatske prošlosti i kulturne baštine, gdje je centralistička ideja podredila autohtonji život i razvoj hrvatske kulture svome unitarističkom imperativu, njegovi su nemoćni prosvjedi poprimali izraz tužaljke nad mrtvom materinskog riječi. A kao bivši intendant i par excellence kazališni čovjek, s užasom je gledao kako se Hrvatska u njenom kazališnom životu s petstoljetnom scenskom tradicijom pretvara u provinciju.

Izopćen iz javnog kulturnog zbivanja, on se još jedino mogao baviti pod okriljem Krežine moralne i materijalne zaštite, radom na ostvarenju svoje velike zamisli, na izradi rječnika hrvatskog jezika. U gornjogradskoj tišini i samoći starog Zagreba ustrajno sastavlja i izrađuje svoj *Rječnik hrvatskoga književnog jezika*, koji je narastao u 9 debelih svezaka strojno pisana rukopisa. Nenadana snrt 1957. sprječila je da to kaptalno djelo posve dovrši. No u novim procjenama njegova rada na hrvatskom jeziku i u sudovima oslobođenim unitarističkih predrasuda i opterećenja prošlosti koja su zapostavljala i potiskivala njegovu jezikoslovnu djelatnost, on će morati dobiti dostojunu rehabilitaciju i zasluženo znanstveno priznanje.

Svojom širokom kulturom, kritičkim duhom i estetskim osjećajem, koji se ogledavaju u svestranosti i temeljitošći umjetničkog djelovanja, ostavio je ovaj naš duhovni aristokrat, pjesnik i gramatik, kritičar i diplomat, kulturni organizator i kazališni čovjek, u povijesnoj panorami hrvatske kulture izrazit trag, jasan poput duboke srijemske brazde i plodan kao vinorodni fruškogorski zreli, zlatni rujan.

Nedjeljko Mihanović

18 kritika

KOMEDIJA KAO RADOŠT ŽIVLJENJA

William Shakespeare: »Na tri kralja«; prijevod: M. Bogdanović - J. Torbarina; redatelj: Vlado Habunek; scenografija: Edo Murtić - Goranka Vršn-Murtić; glazba: Igor Kuljerić; kostimi: Inga Kostinčer.

Komedija »Na tri kralja« jedna je od veselijih Shakespearovih komedija gdje punina životne radošti zasjenjuje sve sitne ljudske zloće. Štoviše, te male zloće u Shakespearove se očituju kao osobna tragedija njihovih nosilaca. Tako je zapravo komediju »Na tri kralja« shvatio i redatelj **Vlado Habunek**, kome je ovo bila već četvrta režija Shakespearove, što nam a priori prejudicira povjerenje bar u korektnost njegova posla. Habunek je svoju viziju komedije »Na tri kralja« zašnivaо na isticanju dviju suprotnosti: između puštanog, goropadnog i nadasne veselog Tobyja i suzdržanog, ledenog puritanca Malvolija. Sir Toby Podrig pokorava se životu, dopušta da ga on grabi u svoj svojoj kompletnosti, dok Malvolio upravo obrnut je: uništava mu radošti i kastrira svaku vrednu manifestaciju, pa zvala se ona ljubav ili sreća. Na toj oštroj dijagonalni Habunek je pokrenuo sudbine ostalih likova, u prvom redu Viole, Olivije i Orsini. Njihova čista i nevina ljubavna pregnuća postala su tako afirmacijom onog oblika življena za koji pledira Toby, dopustivši da ih život odvede na razigrani vrtuljak s kojeg će sići omamljeni i zbumjeni, ali sretni.

»Komedija« je ansambl bez »zvijezda«, ali — pokazalo se to sada — s izvanrednim dispozicijama za prave glumačke pothvate i otkrića ako se svi zajednički podrede redatelju koji je otpre znao što hoće komediju. Tu u prvom redu mislimo na **Vlada Krstulovića**. Nije to bila većer njegova iznimnog nadahnuta, već neizbjegjan rezultat postupnog rada i suradnje s redateljem. Krstulović nam nije pokazao samo hvalisavog, samoljubnog, pokondirenog i

izvještačenog Malvolija, već Malvolija koji je svoju očitu neiskrenost pretvorio u iskrenost u koju je samo on uspio povjerovati. Konačno, s Krstulovićevim Malvolijom, tim crnim čovjekom, Habunek je dao naslutiti i onaj prisutni fluid tragičnoga u ovoj komediji. Uloga Viole težak je glumački zadatak, čije otvarenje uvijek visi u zraku. Ali **Lea Margitić** dala nam je Violu sa svim kompleksima čuvstava. Ona je Violu, iako superiornu u cijeloj toj situaciji zabunjujući, uspjela uvući u igru, dočarati lik koji se lomi između prave, muške, prijateljske odanosti Orsinu i iskrene i čeznutljive ljubavi prema njemu. **Eugen Franjković**, kao jedno od bitnih ishodišta Habunekova određenja prema komediji, znao je prigušiti svoju goropadnost, a svoju komiku podesiti tako da ona ne zasjeni ostale protagoniste. Na istoj razini, s nešto konvencionalnijim interpretativnim rezerviranjem, gledali smo i **Martina Sagnera** kao Sir Andrew Blezgu. Koncipiran negdje na istim emocionalnim frekvencijama, **Boris Pavlenić** kao Orsini i **Nevenka Stipančić** kao Oliviju u svojim su interpretacijama posebnu pozornost oboznačili Shakespeareove poetičnosti, koja je osobito došla do izražaja nakon **Torbarinovih** intervencija u prijevodu M. Bogdanovića. Feste **Richard Simonelli** bio je suptilna i lucidna shakespearevska luda, ali ni u jednom trenutku površni lakrdijaš. Cjelovitost Simonelli-jeve uloge dala mu je interpretacija songova koje je skladao **Igor Kuljerić**, temeljenih na madrigalskoj melodici s vještom primjenom suvremenijeg ritma. U svakom trenutku, iznad prosjeka gledali smo senzibilnog Milu Rupčića, puknrvnu Branku Strmac, jednostavnog Branku Kubiku, uvjerljivog Vladu Kovaciću i druge.

Na jednom mjestu u komediji Viola će reći: »O preoblako, ti si opasna...«

Ne znamo li to rekao i Habunek kad je video skice za scenografiju što su mu ih predložili i kasnije izveli **Edo Murtić** i **Goranka Vršn-Murtić**. Izabravši formu tapiserije (tekstil-kolaž), Martičevi su napravili nekonvencionalnu scenografiju koja se svojom dinamičnošću i vizualnom afektivnošću apsolutno ne samo uklopila već i uvjetovala ugodaj same komedije, ugodaj na kojem je Habunek posebno inzistirao. Dematerijaliziravši svoju scenografiju, Martičevi su je poklopili s idejom same komedije. Ma koliko ona bila stilizirana, baš kao i raskošni kostimi **Inge Kostinčer**.

Franjo Marinković

REPREZENTATIVAN ČASOPIS

ŽIVOT UMJETNOSTI, Matloa hrvatska, Zagreb

»Život umjetnosti«, časopis za pitanja likovne kulture što ga izdaje Matica hrvatska u Zagrebu, ušao je u petu godinu svog djelovanja. Pripe pet godina u početku izlaženja časopisa »Život umjetnosti«, uredništvo je iznijelo svoj program i namjenu u »Riječi uredništva«. Pisali su: (...) Numa se čini da se ponegdje pokušava živjeti bez umjetnosti i kulture, da se umjetnost i kultura zaboravljuju ili idu do daljnega. I čini nam se da je posrijedi utopija ili religija: vjera u neko biće koje će neoplemenoj i neuljubljivano radom stvoriti sredstva i objekte svoje ljudskosti. Stoga je »Život umjetnosti« pitanje: kada je živa, kako živi, s kime i za koga živi umjetnost? Danas, nakon pet godina djelovanja toga časopisa, zadovoljstvo je konstatirati da uredništvo (Zarko Domilan, Eugen Franković, Tonko Maroević, Igor Zidić i Božidar Gagro) kao glavni i odgovorni urednik nije prosto uvelo svoj inicijalni credo, da se nisu poveli za trenutnim i efemernim strujanjima nebuloznog i ekstravagantnog estetiziranja. Za njih je umjetnost uvijek bila sveprisutan život, dakle trajna pojava što nikad ne iščezava bez vidljiva traga.

Tema dvojbroja 11/12 jest »Zemlja ili — da je nazovemo naslovom uvodnog članka Ivane Reberski — »Zemlja« u riječi i vremenu. To je tema nad sva vješto prezentirana, kolažirana mnoštvom navoda, istrgnutih citata kritičara likovnih umjetnosti, poredanih kronološkim redom, tako da stječemo cjelovit i zaokružen dojam o »zemljama« od njihovih programa, preko zabrana djelovanja od Ministarstva unutrašnjih poslova, te kritičara-suvremenika, pa sve do današnjih dana, tj. do današnjeg valoriziranja njihovog značenja. U ovom posljednjem svjetlu intoniran je i članak Božidara Gagre. Zemlja naspram evropske umjetnosti između dva rata. Na uvodnom mjestu dvojbroja stoji esej Grga Gamulina u ovom teoretskom trenutku. To je zapravo pokušaj locira-

nja naivne umjetnosti u sve češće prisutnom razgraničenju umjetnosti laika »napravljene profesionalnoj, ili akademskoj. Tonko Maroević i Zdenko Rus predstavili su nam stvaranje kipara Ante Jakića i slikara Ratka Janjića. O izložbama u rubrici Kronika pišu Z. Maković, I. Babić, J. Denegri, D. Kečkemet, G. Quien i S. Dimitrijević. O knjizi Đurđice Cvitanović piše T. Maroević, a o knjizi Duška Kečkemeta »Ivan Rendić, život i djelo« piše L. Reberski.

Dva posebno zanimljiva priloga jesu eseji Hansa Sedlayera Problemi interpretacije u prijevodu Snješke Knježević, s njenim kritičkim osvrtom na autora, te Eco-gen. Eca eseji Umberta Eca Tumačenje »Steve Canibala« (popularnog strip-junka) u prijevodu B. Gagre. Da svaka promjena ne znači prevarat i revoluciju, dokaz je i ovaj broj »Života umjetnosti«. Novo uredništvo, (Željka Corak, Eugen Franković, Tonko Maroević, Zdenko Rus, Mladenka Solman i Žarko Domilan, glavni i odgovorni urednik) zapravo su najbliže suradnici časopisa od prvih njegovih koraka, pa stoga i nije trebalo očekivati neku radikalniju promjenu. Možda ovaj broj nema »temu«, no zato raznolikost predstavlja nove urednike u svjetlu njihovih budućih interesa.

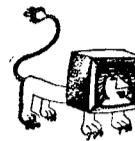
Eugen Franković piše o Regionalnom prostornom planu Istre.

Fedor Kritovac se pojavljuje kao autor članka »Cjia je okolina?...« To je zapravo teoretski pristup fenomenu »environmenta« ili »ambijenta« sve češće preokupacije likovnih djelatnika. Želimir Koščević znalački piše o problemu neposredne intervencije u prostoru, što u zadnje vrijeme zaokuplja i našu likovnu sredinu. Josip Vranić piše o Uzelcu, Vladimir Marković o Jesusu Rafaelu Sotu, a Zlatko Posavec eseistički pristupa slikarstvu i pojavi Josipa Bifela. Zdenko Rus neočekivano konvencionalno razgovara sa slikarom Ferdinandom Kulmerom. Žarko Domilan daje nekoliko ishodišnih orientira o Erwinu Panofskom, te prijevod njegova eseja Povijest umjetnosti kao humoristička disciplina. To je, po našoj slobodnoj ocjeni, i najbolji prilog ovog broja. U rubrici Kronika javljaju se G. Gamulin, J. Denegri, D. Kečkemet i M. Pejaković. O dvjema knjigama s područja likovnih umjetnosti pišu Z. Rus i Mirjana Petričević.

F. M.

PRAVE I LAZNE STVARI

• Hladan vjetar poljem piri... Belizar stvara gužvu

• Prava televizija treba uhvatiti ono što život priprema u nezaustavljivosti svoga traganja. Tako reče moj mnogoštovan i cijenjeni kolega Branislav Belan u »Telegrafu« prigovarači mi da sam emisiju »Jadranski susreti« istaknuo kao pravu televiziju. A ja — s dopuštenjem uzoritog čitateljstva — rekoh slijedeće (u HT od 3. IX. 1971.): »To je (mislim na bočarsko natjecanje, o. p.) izvrstan primjer kako je živ čovjek u stanju poremetiti i razglatiti sve učinjene konone televizijske ili bilo koje druge pristojnosti. I na kraju: »Ali bočarsku utakmicu ne mogu zaboraviti; to je prava televizija!« Eto tako. Kao što je vidljivo iz priloženoga, cijenjeni se kolega Belan i moja malenost u biti potpuno slážemo. Nit sam ja ikada tvrdio da je emisija »Jadranski susreti« prava televizija, niti sam ikada tvrdio da su bočarsko natjecanje prava televizija. Tvrđio sam jedino to da je baš to i to bočarsko natjecanje prava televizija. A ne da su sva bočarska natjecanja prava televizija. Cijenjeni je kolega Belan na temelju izdvojene pojedinstvenosti stvorio općeniti zaključak. A o svemu što sam prije toga osvrta pisao o »Jadranskim susretima« i kako sam pisao, štovani kolega može provjeriti u »Hrvatskom tjedniku« od 13. VIII. 1971. Prema tome, riječ je o malom nesporazumu, koji za jedan općenitet sud o »pravoj« ili »lažnoj« televiziji nije ni bitan ni presudan. Žao mi je što nisam gledao emisiju »Sevdah ode u 33 i 45«, koju kolega Belan proglašava pravom televizijom, pa ne mogu stvoriti nikakav zaključak. A što se tiče tvrdnje »da kriminal nije samo nož i krada, nego i otupljenje« (čime kolega Belan aludira na zabavnu glazbu), i s njom bih se mogao drage volje složiti. Pridometnu

bih toj tvrdnji još jedino to da otupljenje uz pomoć naše televizije ne stvaraju samo slabii šlageri nego i nazovi umjetnička »sočinenja« kojima se u obliku lažnih vrijednosti stvara iskrivljena slika ne samo o lažnoj umjetnosti nego i o lažnoj umjetnosti uopće.

• • •

Gledajući Martijev TV-magazin prošle subote, došao sam na žalosnu primisao da je od nekadašnje živosti, izvornosti i stanovite podrugljivosti Martijevih »Magazina« — ostala samo puka mehanika i bijedno nizanje pojedinih glazbeno-plešnih i pjevačkih točaka. Ništa više i ništa bolje nego u prosječnim sindikalnim priredbama za Novu godinu. Rutinski smjenjivanje plesačica i plesača s pjevačima i glazbenicima bilo je toliko prazno, beskrivo i jedno, da nikakva »reditelska nadogradnja« nije mogla baš ništa popraviti. Ni »zoomovi«, ni dvostruke ekspozicije, ni ostali tehnički potihvati nisu mogli spasiti tako siromašan scenarij, tako siromašan sadržaj i tako siromašnu viziju jednog TV-musicala. Gdje su one parodije, duhovite jednočinke i nadahnuto izrugivanje pjesama iz prošlosti? Ni Nela Eržišnik nije uspjela popraviti neugodan i praznikav dojam celine. Sve je to bilo brzopletno oponašanje sebe samoga i svega onoga što je tu emisiju nekada činilo dosta privlačnom novošću u svijetu TV-zabave. A što se tiče nekih starih pjesama otpjevanih u novim aranžmanima — kao što je to učinio Drago Diklić — mogu reći da je i taj pokušaj samo žalosna potvrda neinvintivnosti naših glazbenih zabavljača koji nisu u stanju smisliti nešto bolje i suvremenije od takvih preinačavanja starih melodiјa bez jačeg unutaršnjeg, subjektivnog odnosa prema nečemu što je bilo i što ponovno treba biti — ali ipak malo drukčije — od onoga što je bilo. TV-magazin ulazi u razdoblje najteže krize od početka svoga postojanja.

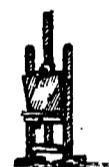
• • •

Ljepušasti Belizar (u četvrtoj epizodi »Diogenesa«) prilично je zamrlio ne samo igru sudsine nego i igru Janko Vičića, Klefelda i ambiciozne grofice. Sumnjam da će se sve rasplesti u svega još jednoj epizodi.

Vladimir Vuković

TRI SLIKARA IZ PORDENONA

Izložba u galeriji »Forum«, listopad 1971.

U povodu Tjedna Zagreba i Pordenona, gospodarskog i kulturnog središta talijanske pokrajine Friuli — Venezia Giulia (Furlanija i Julijška Venecija) Centar za kulturu i informacije Zagreba i galerije

• Forum, u suradnji s galerijom Sagittaria i djelatnim kulturnim žarištem Centro iniziative culturale iz Pordenona, priredili su izložbu trojice umjetnika koji žive i rade u Furlaniji, granicnom prostoru na kojem su se stoljećima susretala tri etnička i kulturna kruža, latinski, germanski i slavenski. Predstavljeni su slikari ANGELO GIANNELLI (rođen 1922), CLAUDIO GUERRA (rođen 1928) i MASSIMO BOTTECCHIA (rođen 1928). S obzirom na to da je udio Pordenona i Furlanije u suvremenoj nacionalnoj kulturi Italije u neprestanom porastu, ova je izložba korisno i pravodobno obavještenje o trojici poznatijih likovnih umjetnika koji u toj sredini danas djeluju.

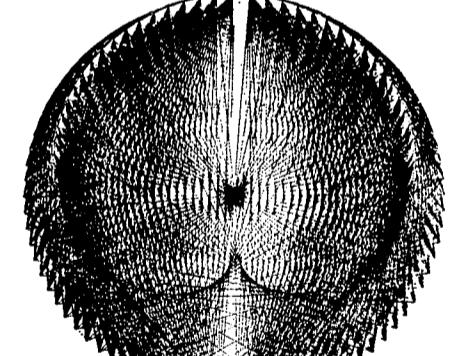
Pordenone je, kako znamo mali grad sjeverne talijanske pokrajine, ali u povijesti umjetnosti nije nepoznat. Ime mu se spominje u bogatim i plodnim razdobljima venecijanske umjetnosti, osobito slikarstva, od renesansi i baroka do nastojanja našeg stoljeća. Pordenone je lijep primjer kulturnog preobražaja talijanske »provincije« (koja izlazi iz ubičajenih »provincijskih okvira«), a za naše je prilike vrlo poučna usporedba između uvjeta njegova gospodarskog i kulturnog rasta. Ovdje nije riječ o nekim odvojenim područjima, već se zapaža da industrijski polet omogućuje (i pomaže) kulturni i umjetnički, a ovaj (na drugoj strani) pridonosi mnogostrukoj potvrdi, vrijednosti privlačnosti grada i pokrajine.

Likovni život Pordenona bogat je i dinamičan. U tom malom gradu djeluje više galerija (ima ih već desetak), živi i djeluje veći broj stvaralača raznovrsnih umjetnica. Ima ih koji nadrastaju granice svoje pokrajinske sredine i postaju ravnopravni čimbenici suvremene talijanske umjetnosti. Galerije Pordenona, među kojima je Sagittaria jedna od najaktivnijih, prihvataju i izlažu mnoge poznate umjetnike, ali istodobno predstavljaju, pomažu i promiču one vrijednosti koje se pojavljuju u njenoj vlastitoj sredini. Pordenone je grad koji umjetnike prima, ali ih i stvara, i na taj način živo sudjeluje u kulturnom životu svoga kraja i zemlje. Izložba u galeriji »Forum« značajna je prije svega kao neposredno obavještenje o trojici umjetnika koji danas dje-

luju u Pordenonu a osjećaju i prikazuju neko od aktualnih problema suvremenе plastike misli, istraživanja i oblikovanja.

GIANNELLI je slikar ljudskog lika, zbijanja i figurálnih kompozicija, naglašene osjećljivosti i stanovite ekspresionističkih pogleda i postupaka. Zapisuje svakidašnje trenutke života, a njegove profinjene kromatske površine protakane su izrazitim, nervoznim grafizmom. Svojedobno je u Milanu izložio ciklus pod naslovom »Dnevni iz provincije«. Tom su sadržaju sredna i djela prikazana u galeriji »Forum«. U najboljim trenucima to nisu samo dokumenti već i uvjerljivi slikarski domeni (Povjerenje).

GUERRA je još vrlo mlad. Prvu samostalnu izložbu imao je prošle godine.

Rabi jednostavna slikarska sredstva, izbjegava lakoću i dopadljivost. Svojedobno je pošao od eniformela, analize materije i površine. Na njegovim platnimima ima neke uzemirajuće tisine i tjeskobe, straha i znakova konačnog propadanja. Osnovno mu je rasploženje nostalgično i pesimističko. S obzirom na mladost autora teško je predvidjeti daljnji put njegove slikarstva.

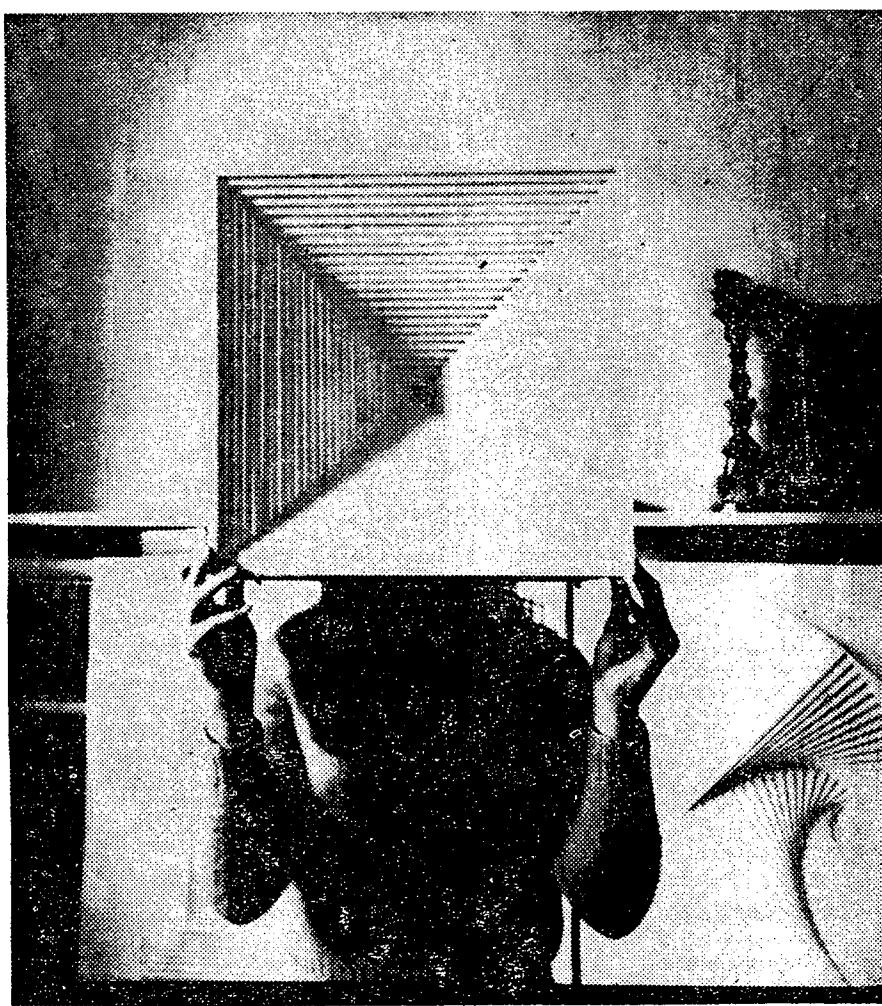
BOTTECCHIA je radoznni istraživač egzaktnih optičkih i vizualnih odnosa, disciplinirane i stroge mašte, racionalnog (ali i vizionarskog) načina izgradnje ritmova i prostora. Pripada obitelji Vasarelyja, Moreleteta, Drobrića... Njegovo je geslo: »STVORITI NOVE OBILJE UZ POМОĆ POZNATIH OPAŽAJNIH ZAKONA«.

POHVALA KVADRATU

Izložba Jurja Dobrovića u GSU
Zagreb, 19. X. – 14. XI. 1971.

Tradicija slikarstva reda (ili bolje: umjetnosti reda) duga je koliko i apstraktna umjetnost. U toj tradiciji kubizam, de Stijl, Bauhaus, apstrakcija-kreacija, konkretna umjetnost — bez sumnje su prošlost, ali djetovorna prošlost. Ta je djetovornost izbila svom snagom na vidjelo pred kraj šestog desetljeća (ne umanjujući se ni danas), pokazujući takvu snagu ekspanzije (i mogućnosti) koja je u svakom slučaju jednaka onoj umjetnosti nereda. To je činjenica. Upitamo li, međutim, nešto podrobnije o činjeničnosti te činjenice, mogli bismo to uraditi ovako: kako je

Kao što to redovito biva, i Dobrovićev se dio ponajprije ukazuje u sferi strogih vizualnih istraživanja u okviru poetike strukturalne geometrije. Klasična se geometrijska apstrakcija »dematerializira«, te umjesto čvrstih, statičkih, jednoznačnih geometrijskih oblika nastupaju odnosi, nizovi, sile, skupovi, polja. Takvo novo ustrojstvo geometrijske apstrakcije razvijao je Dobrović već u najranijim djelima — u »Poljima«. Ono što je važno izlučiti iz te »prve faze« jest kvadrat koji se kao osnovni model strukture neprestano provlači kroz čitav Dobrovićev opus. On je prisutan u »Poljima« i »Prostornim konstrukcijama«, a tako i u novim »Reljefima-kolažima« i »Reljefima«. Uz krug, kvadrat je svojom elementarnošću bio osnovnim modelom mnogih modernih umjetnika, nadalje Maljevića i Albersa. Mnogi slikari mladog naraštaja odali su »počast kvadratu« nadovezujući se izravno na Albersa, te bi se umjesto

Prostorna konstrukcija, 1968.

moguća umjetnost reda u našoj situaciji u kojoj vrla mnogostruktost i antagonizam? Biti geometričarom, to u Pascalevu smislu znači biti u vremenu u kojem je ljudska egzistencija i intelektualna stabilnost, u kojem nema uznenimirujućih etičkih pitanja i dubokih svjetala i tamne življena pred kojima sustaje svaki (razložni) prodor prema jasnosti i izvjesnosti. Prema tome: kakvu snagu istine može imati umjetnost koja se zasniva ili teži prema jasnosti i izvjesnosti? Nije li to čisti paradoks i, dakako, absurd? Moderna je (apstraktna) umjetnost osobito isticala autonomnost plastičke kreacije, njenu jednoznačnost. Djelo je paralelno samome sebi, jer se ne odnosi ni na što drugo do na samo sebe. Ono je čista plastička egzistencija. Ali, doista, kad bi djelo bilo samo to, kad bi se promatralo samo kao optički fenomen, bilo bi to vrlo malo. Takvo djelo reda, jasnoće i izvjesnosti, čvrsto određeno u svojoj jednoznačnosti, bilo bi u vremenu dubokih sjeni i antagonistica zaista absurdno. No ono nije samo optički nego i duhovni fenomen. Smisao geometrijskog u umjetnosti reda leži u odluci svijesti da se djeluje antiseptički. Reducirajući se na gola upotrebljiva sredstva, na geometrijske oblike i odnose, umjetnost reda — tamo gdje nije puki formalizam — navela je da se ukaze i progovori ono izgubljeno i svagda pretpostavljajuće: red kao metafora iscjeljenja raskomade i zebnjom ispunjene duše, kao moguće izbavljenje i spas u jednoj prijeteočoj i nemogućoj stvarnosti. Individualno izbavljenje, prije svega! U tom je svjetlu potrebno promatrati — u njegovim krajnjim konsekvenscama — i djelo Jurja Dobrovića.

Zdenko Rus

OSJEĆKA PUBLIKA – PRIVILEGIJANA

Izložba Jurja Dobrovića u GSU
B. Pergolesi: »Služavka gospodarica« prva premijera sezone
Operе HNK u Osijeku

Prva premijera u novoj sezoni potvrdila je glas Operе Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku kao umjetničke ustanove koja njeguje komorni stil (o čemu najbolje svjedoči Antale kratke opere i baleta u Osijeku) i često kao ustanove koja prva u Jugoslaviji postavlja neka djela koja nisu suviše čest gost na repertoarima naših opernih kuća. Tako se osjećka opera publika nerijetko nade u privilegiranom položaju jer može čuti i vidjeti dijela koja ni publika većih glazbeno-scenskih kuća još ne pozna; ujedno je to kompenzacija za činjenicu da manja kazališna kuća ne može postavljati djela koja zahtijevaju opsežan ansambl i znatnu scensku tehniku. Od spomenutih premijera dviju jednocički svakako je posebno vrijedno prvo djelo programa, monodrama »Ljudski glas« Francisa Poulenca, djelo koje samo idejom podsjeća na Menottijev »Telefon«, ali je u glazbenom smislu posve originalno, a usto nevjerojatno teško jer jedino interpretatorki postavlja znatne zahtjeve, počevši od čisto glazbeno-tehničkih do činjenice da je i glumački nevjerojatno teško, pogotovo zato što su oči gledališta gotovo tri četvrti sata neprekidno uperene u to jedino lice. Tu ulogu je u glazbenom pogledu, posve suvereno, s izvrsnim psihološkim nijansiranjem glazbenih fraza i dubokom muzikalnošću odigrala Branka Galić, uspješni ujedno da u glumačkom pogledu da sasvim uvjerljivu, ako ne i veliku ulogu.

Dragutin Savin, sada kao gost kuće u kojoj je dugo djelovao, ostvario je u ovom djelu čistu, zgušnutu režiju, a kao scenograf takođe je dao dokaza svojoj svestranosti. Posebno ističem izvrsne kolorističke efekte njegovih rješenja.

Na žalost, u drugom djelu, Pergolesijev »Služavci gospodarici« scena je bila također uspješna riješena, no s mnogo manje originalnosti, a režija je bila tek tradičioralno korektna. Nosioci glavnih uloga nisu bili kadri dati nešto dublje od površne lepršavosti rokoko-djelca, pa je Serpina Stefica Petrušić bila samo dražesna, bez veće originalno-

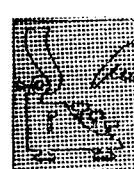
sti, a Uberto Petra Klocu ponekad pretieran u težnji za efektima. Dok je Stefica Petrušić glazbenu komponentu uloge ostvarila leđerno, ali bez dublike povezanosti s cijelom, Petru Klocu je težnja za komičkim efektima ponešto i smetala u građenju glazbene strane uloge.

Tako se dirigent Antun Petrušić nije našao u najzavidnijoj situaciji, to prije što orkestar osjećke Operе nije dovoljno popunjeno vrsnim glazbenicima. Uzvisti u obzir, »Služavka gospodarica« bila je, ako ne značajna glazbeno-scenska predstava, ipak na razini prosječnih ostvarenja osjećke Operе, a »Ljudski glas« Francisa Poulenca, tog najsentimentalnijeg i ujedno podrugljivog člana »francuske šestorice«, jedna od izvedbi koja će ostati u ljetopisu osjećkoga HNK kao istaknut primjer značajnog ostvarenja malim sredstvima.

Ivo Slaviček

U DUHU TRADICIJE

Rafo Bogišić: LEUT I TRUBLJA; antologija starije hrvatske poezije za učenike i studente; »Školska knjiga«, Zagreb 1971.

Zahvaljujući »Školskoj knjizi«, koja u posljednje doba pokazuje sve poduzetniju izdavačku politiku, pojavio se ovaj izbor iz našega drevnog pjesništva. Rekle bi se: u pravom trenutku, jer je od prethodnoga sličnog izbora (Slamnigova Antologija hrvatske poezije od najstarijih zapisa do kraja XIX stoljeća) prošlo čitavo desetljeće, a svjedoci smo jačeg zanimanja javnosti za hrvatsku kulturnu predaju i posebice za tzv. stariju književrost. Usto je u proteklom vremenu došlo do nekih važnih znanstvenih otkrića (autorstvo nekih pjesama iz Ranjinog zbornika te Jedupke) i novih kritičkih spoznaja koje se odnose upravo na poeziju zastupljenoj razdoblju. Doduše, 1968. u nakići beogradskog »Prosveće« objavljena je antologija Pesništvo renesanse i baroka, Dubrovnik, Boka Kotorska, ali u njoj priredivač Miroslav Pantić nigdje ni izravno nije ničim naznačio da se ta zbirka čudna naziva sastoji od tekstova koji pripadaju hrvatskoj literaturi.

Zbog svih tih okolnosti knjigu Leut i trublja uzimamo u ruke s posebnim zarimanjem. Sastavljač dr. RAFO BOGIŠIĆ, ugledni istraživač naše književne baštine minulih stoljeća, predstavio je dvadeset i tri poetska imena od začinjavaca do početka XIX. stoljeća, više anonimnih pjesama iz raznih zbornika i malih izboru iz pučkog stvarateljstva, a napisao je i kraće bilješke o autorima i uz svaki prilog tumačenja i napomenu. Naslov antologije, kako je objašnjeno u uvodu, upozorava na dvije ponajprihvatljive teme u hrvatskoj starijoj lirici: na njezina ljuvenija i domoljubna nadahnuta, a sastavljača je vodio kriterij da »izbor буде što bliže zahtjevima ljesteve i vrijednosti«. On pri tom očito nije želio prelaziti zadane okvire namjene ove edicije, pa je u nju ponajčešma uvrstio antologiski »provjereno« pjesme, paradigmatske ulomke iz većih cjelina, odlučujući se za pisce vrijednost kojih je općeprihvjeta i prepoznata. U tom smislu Bogišić je ispunio zadaču. Korisniku knjige pružena je mogućnost da se valjano upozna s najkarakterističnijim pjesnicima i pjesničkim dostignućima te mu je ola-

kšano praćenje razumijevanje i snalaženje u tekstovima. Neki izrazitiji osobni stav koji bi imao ambiciju da mijenja ili bitnije nadopuni sliku hrvatskog starijeg pjesništva ne nazire se ni u izboru ni u popratnim naznakama.

Ako i postujemo određenje ove antologije kao školsko-instruktivne knjige, nameće nam se ipak nekoliko pitanja. Zamjećuje se da je njezin sastavljač, općenito uvezši, bio odveć privržen osnovnoj matici poetske tradicije, poglavito spomenutoj tematskoj dvojnosti, pa se nije rado usmjeravao prema ostvarenjima što na stanovit način odudaraju od dominantnih tonova i obilježja, iako su ta ostvarenja, bilo neprivedljivo, u nekim slučajevima unosila nova iskustva i stilsko-izražajne elemente u naše pjesništvo, a neka od njih nedovjedno su umjetničke vrijednosti. K tomu, izabrani stvaratelji u težnji da budu prikazani cijelovito i zaokruženo, prezentirani su odreda s dosta priloga, što je zasigurno bilo na račun onih pjesnika koji su ostavili pojedinih vrijednih, zanimljivih stihova, no opus kojih nije dostatno definiran, bogat ili proučen.

Tako nisu uvršteni Sabo Bobaljević, Antun Sasin, Paskoje Primović, Marin Gazarović, Vladislav Menčetić, Vlaho Skadrovic predstavnici aljamiado književnosti. Dok je njihovo izostavljanje, barem sa stajališta antologičareve koncepte pristupa, donekle i razumljivo, za izostavljanje Kačića ne možemo naći opravdanja ni objašnjenja, kad to nije uvjetovalo vremenska omendovanost izbora. Naime, on obuhvaća neke Kačićeve suvremenike (Kanižić), a i znatno mlađeg Katančića.

Bogišićeve su pregnantne bilješke, za koje on tvrdi da su »samo jedan od mogućih informacija, navedena prva i bez osobito smišljenog reda«, u golemu broju primjerene svrsi. No, mjestimično u njima susrećemo počkoju nepreciznost i nategnutu formulaciju što se moglo izbjegći. Primjerice, u bilješci o Marijušu stoji: »Latinški je ispisivan i ep Davidias (Davidijada) i Epistola ad Adriananum (Poslanica papi Adrijanu VI) ...«, iz čega bi neupućeni mogao pogrešno zaključiti da je i potonje djelo napisano u stihovima. Teško je nadalje, bez dodatne argumentacije prihvati naznaku da komični spjев »Suze Marunkove« zbog obrata na završetku, na stavanovit način tipičnog za takvu vrstu spjeva, »dobiva jednu specifičnu dimenziju apsurda«.

Na kraju valja ponoviti i istaknuti da je Bogišićevu djelu, unatoč nekim praznimama i propustima, solidan i uporabiv priručnik, hrestomatija, te da zaslužuje pozornost kao antologija važnoga dijela hrvatskog pjesništva.

Mirko Tomasović

20 život umjetnosti

PUTOPIS

U RADIONICAMA VINKOVACKIH SLIKARA

Vinkovci, taj grad Kozaraca i Runjanina što se smjestio na hrvatskom sjeveroistoku, u srcu Šokadije, kako seljak naš srijemski i slavonski s ponosom kaže, grad je svakidašnji, štoviše i siv, kad nema nekih svečanosti, pa se namjernika i danas može učiniti »ni selom, ni varoši«, salata li u oblačan dan ili kad panonske magle pokriju sve te ravnice od Kijeva do Zagreba. I možda će takav namjernik projuriti i središtem Vinkovaca (»Gori lampa...«) ni ne zamjetiti taj naš graničarski, krajiski barok, i ne shvatiti koliko je velebno i lijepo to prezreno vojničko i seljačko graditeljstvo. A uoči li tih zdanja, možda će pomisliti kako je prošla baba s kolačima, i kako danas pustoš vlada, posvemšnja pustoš, barem što se likovnih izričaja tiče. Jer iko da ga, namjernika, odvede u radionice vinkovackih umjetnika, tko da ga upozori da je to uza Zagreb i Split možda najjače naše likovno središte. Naime, neće na ulici, dakako, naići na grafike ili kipove Antuna Babića, na tempere Jozu Matačoviću ili pak na platna Davora Runtića. Sve to treba otkrivati, možda čak i tragati za tim. Ove jeseni nisam tragao, jer sam već poznavao dva ateljea, te se nađoh opet, srećom, u njima. Namjeravah upoznati još jedan, ali me čari Iluka, pa i nezgode prometne zaustaviše, pa opet (nesrećom) ne vidjeh radionicu onoga svojevrsnog čarobnjaka, Antuna Babića, to mjesto gdje niču ti čudoviti kipovi i te grafike što zaslizu posebnu pozornost u jednoj budućoj antologiji hrvatskoga likovnog humora.

Kilometri se nižu od Vinkovaca prema Orliku (ne pobrake taj naziv ni slučajno s tvornicom pokušta sličnoga imena, što se meni dogodilo), odvija se ta asfaltna cesta kao filmska vrpca — i stižemo tako u jedan moderni stan usred tog sela u »panonskom blatu«, u jedan udogdan dom, u kojem nas domaćin slikar Davor Runtić-Sivi, podrijetlom Sinjanin, nude i pita nudlima i pitom, te odojkom srijemskim, a za užrat svemu tome, obilju našem domaćem i naravnom, na zidu više slike koje bi puritanci čak i morbidnima proglašili, prethodnu riječ pri tome rastavljači na slogove. Napokon, dopustite mi, ni markiz de Sade nije živio na selu, pa je ipak imao svoje mišljenje o puranima. A danas je svijet znatno manji negoli u njegovo doba, pa zašto onda ne bi Davor Runtić koji živi u selu Orliku imao pravo da slika — popartističku sliku! I sad bih ja mogao, kao svojedobno, ili kao neki moji kolege danas (a zašto se ja ne bih rugao njima, kad mogu i sebi?) raspredati i o toj suvremenoj civilizaciji, pa o kompjutorima i o kontejnerima, pa o svemu tome što inspirira Davora Runtića. Ali čutilo i čudljivo (da ne velim »hrovito«, kad je čitav tisak tu riječ zaboravio) ja sam pred tim slikama samo ustvrdio da je taj mladić ipak talentiran, i da mi se to prvi put nije samo pričinilo, i da je to dobro slikarstvo, i to upravo zbog onih razloga zbog kojih jedno slikarstvo može biti dobro. Koji su to razlozi, ne želim ponavljati po tisuću puta. U svakom slučaju, Runtić zna što je boja, linija, zna likovnu abecedu, a dalje djeluje njegov talent.

... tradicija ima vrijednost tek kada nalazi potvrdu u sadašnjosti. Kontinuitet udjela i značenja Slavonije u

našoj likovnoj umjetnosti nije prekinut. Na području Slavonije djeluje nekoliko slikara i kipara u čije smo se mogućnosti i domete imali prilike uvjeriti na samostalnim i skupnim izložbama... Svi ti umjetnici, odnosno njihova djela, svjedoče o značenju i uđelju Slavonije u suvremenoj hrvatskoj umjetnosti, svjedoče i o nastavljanju duge tradicije. Tako sam godine 1965. sročio jedan tekst što ga je Galerija likovnih umjetnika u Osijeku odasla zovući umjetnike iz tih krajeva na izložbu »najistaknutijih autora koji djeluju na ovom području. Bili su pozvani i oni što su u Slavoniji rođeni i oni što su nekim drugim čimbenikom uz nju vezani. Ali, pišući taj tekst, mislio sam prvenstveno na one što u Slavoniji djeluju, na te naslijednike Waldingera i Kraljevića, o Golu, Matačoviću i već spomenutom Babiću. Koju godinu kasnije, u jednom noćnom i veselom društvu, zatekoh se u Matačovićevu ateljeu, nakon izleta u Borince, nakon

posjeta toj najvećoj europskoj farmi jabuka. I zatekoh se opet neki dan, i opet me snebiše ta njegova nebesa i raskrižja, taj hrvatski duh njegove Panonije, ta ravica što se pokatkad biba kao more, i koja je tako plava, kao more, i tako zelena, i žuta, i koja poprima sve te boje koje i more poprima, a Jozo Matačović umije sve to izraziti. Vaupotić, Pulić, Mirjana Matic-Halle, Adriana Škunca, pa još nekoliko pisaca, svih su našli pregrše povrhvalnih riječi pred Matačovićevim slikama. Ja sam tada uspio šutjeti, ali zato sada mogu reći da je to dobro, zbilja pošteno slikarstvo. I kad to kažem, ne mislim na umijeće, nego na umjetnost. Dah i duh te naše Šokadije čutim kada gledam te slike, čutim to nepresušivo vrelo što je svojedobno nadahnjalo klasike hrvatske književnosti, i koje sada nadahnjuje plemenito Matačovićevu slikarstvo u ovom lijepom gradiću na Bosutu.

Dubravko Horvatić

JAZZ

NAKON MNOGO GODINA

Prošle srijede imali smo stvarno rijetku priliku da u dvorani Dom JNA u Zagrebu slušamo koncertno izvođenje jazz-plesnog orkestra RTV-Zagreb pod ravnateljstvom Miljenka Prohaske, glazbenika koji se na kormilu tog orkestra nalazi od konca 1955. g., znači punih 16 godina. Orkestar je sastavljen potkraj 1946. godine, pa mu je na izmaku jubilarna 25. obljetnica.

Da su jayni nastupi Plesnog orkestra RTV-Zagreb stvarno rijetki, posebno u obliku cijelovečernjih jazz-koncerata, potvrđuje i činjenica da je orkestar zadnji put nastupio pred zagrebačkim jazz-slušateljstvom prije punih pet godina (početkom 1967. g.) malo prije odlaska M. Prohaske u SAD na festival jazz-a u Monterey, gdje je vrlo uspješno ravnio i izvedbo svoje međunarodno priznate jazz-skladbe *Intime*. Tu nedvojbeno najbolju jazz-skladbu M. Prohaske, punu neke unutarnje ravnoteže, melodioznosti i ritmičnosti, orkestar je izveo i ovom prilikom, i to na svršetku svog vrlo uspjeleg nastupa, na dugotrajan pljesak koncertom zadovoljnog slušateljstva. Plesni orkestar RTV-Zagreb danas sačinjava dvadeset glazbenika, ne računajući voditelja i dirigenta M. Prohasku, od kojih se ističu solisti: Ozren Depola — alt i tenorsaksofon, Ladislav Fidry — truba i krilnica, Marijan Domić — truba, Boško Petrović — vibrafon, Silvije Glojnarica — bubnjevi, Krešimir Remeta — električni kontrabas, (ovaj put na koncertu električna bas-gitaru), Ivan Klemenc — ventil trombon te Boris Frančišković — altsaksofon, Zlatko Dvoržak — klavir i Marian Makar — električna jazz-gitaru. Na koncertu su izvođene samo vlastite jazz-skladbe članova orkestra. Istečem jazz-skladbe M. Prohaske *Sretna kuća*, Zbog jedne davnje melodijske i vrlo moderner skladbu u odličnom aranžmanu — »Ritmiko«, zatim I prošlo je puno godina S. Glojnarica (s vrlo inventivnim, raznovrsnim i bogatim solom samoga autora); *Povratak Rikija*, Stipe Kalodere (u ritmu bosa nova); *Formula 2* O. Depola, vrlo moderne jazz-skladbe, te izražajnu jazz-baladu B. Frančiškovića *Refleksije* u kojoj je autor i kada izvoditi pokazao svoje izrazite afinitete prema jazz-baladi. Osim skladbe *Budi spreman* koju je pjevala Zdenka Kovačić i skladbe *Don't Fight* koju je interpretirao Krinoslav Slabinac, a koje su djevoljale jazzistički i izazvale dugotrajni pljesak slušateljstva, sve ostale pjevačke točke što su ih izvodili spomenuti pjevači i Josipa Lisac, bile su iz područja zabavne glazbe. Jasno je da je ovaj kompromis sa zabavnom glazbom jazzu prije svega nepotrebni, čak i vrlo štetan. Osim toga, ovakva vrsta koncerata ne može potpuno zadovoljiti ni ljubitelje zabavne glazbe ni ljubitelje jazz-glazbe. Može ih čak samo irritirati i oneraspoložiti. Zbog toga i dalje očekujemo samostalni cijelovečernji jazz-koncert Plesnog orkestra RTV-Zagreb!

Zanimljivo je napomenuti, da je koncert bio vrlo dobro posjećen.

Ovih bi dana Plesni orkestar RTV-Zagreb trebao snimiti samostalnu long play ploču za Jugoton (sic!), koja će također biti kompromis između zabavne i jazz-glazbe (50:50). Šteta!

Draško Šorak

O himni još jednom

Odgovor Juliju Derossiju
na njegov odgovor
pod naslovom
»HIMNA NIJE PRĆIJA«

Da je u 25. broju »Hrvatskoga tjednika« objavljena samo prva polovica Derossijeva odgovora pod naslovom »Himna nije prćija«, prešao bih preko nekih mjesto koja su neopravdano stilizirana na moju štetu i ne bih se više javljao za riječ. Međutim, druga polovica Derossijeva odgovora upravo me prisiljava da se ponovno javim za riječ i pokažem kako kritičar ipak mora proučiti ono što želi kritizirati prije nego se prihvati pera. Jer, verba volant, scripta manent.

Lako je dokazati da su sve Derossijeve tvrdnje u drugom dijelu njegova odgovora — iako sročene vrlo uboito — pak promašene:

1. Pri kraju prvoga dijela Derossi ističe kako on neće priznati da »Lijepu našu« treba mijenjati ili dopunjavati, a osobito ne onako kako predlaže Alerić (zar sam se ja, zapravo, bavio mijenjanjem i čak dopunjavanjem »Lijepu našu«?) i da je u tome »bit problema«. Odmah nakon toga — u početku drugoga dijela — Derossi ističe da je »bit (...) problema i u odnosu između melodije i teksta u »Lijepoj našoj« i da »odavno znamo da se te dvije sastavnice umnogome ne slažu, ako tekst promatramo u skladu s današnjom književnom normom«. Derossi, dalje, kaže da bismo gotovo cijelu himnu moral i »dotjeravati« ako bismo htjeli postignuti sklad između izgovora kad pjevamo himnu i izgovorenih književnih normi koje danas vrijede, a kako bi to bila besmislica, onda je »besmislica (i) jašti na nekim ritamskim cijelinama, cenzurama i sl. u vezi s pridjevnom hitra (Sava hitra)«, jer, »kad nikome ne.

smeća što se pjeva domovina umjesto domovina, zašto onda toliko Aleriću smeta cenzura između imenice i njena atributa?«

Derossijev umovanje zasnovano je na pretpostavci da hrvatima samo pjeva (kao da se ona ne čita i ne uči napamet!) i na nepoznavanje osnovnih principa hrvatske metrike i odnosa između govornoga i pjevnoga akcenta (u obliku domovino pjevni akcent javlja se i na prvom i na trećem i na četvrtom slogu: *domovino*, ali to umovanje pada u vodu i zato što je melodiju za Mihanovićevu pjesmu »ishitri« godine 1846. Josip Runjanin, Srbin iz Vinkovaca, i to kao kader u glinskom garnizonu, u dobi od dvadeset i pet godina. Runjanin, Josip Runjanin, Srbin iz Vinkovaca, i to kao kader u glinskom garnizonu, u dobi od dvadeset i pet godina. Runjanin je nema sumnje, čitao tu pjesmu s istim akcentom koji se danas smatra književnim, pa se nikako ne može tvrditi da se tekstovna i melodijska sastavnica hrvatske himne »umnogome ne slažu, ako tekst promatramo u skladu s današnjom književnom normom«.

2. Derossi kaže: »Mogli bismo se natezati i s riječju marha (pase marha, rog se čuje) pa tražiti da se ona promišlja u marva ili u stoka po istoj logici po kojoj se traže i druge promjene.« Cudno je što Derossi ni nakon moga upozorenja da hrvatska himna nije isto što i Mihanovićeva pjesma »Hrvatska domovina« ne razlikuje ta dva pojma. Naime, spomenuti stih *Pase marha, rog se čuje* nalazi se u šestoj kitici Mihanovićeve pjesme. Ta kitica nije postala sastavni diojelom hrvatske himne, pa stoga nema nikakve potrebe da se raspravlja o zamjeni oblika *marha* oblikom *marva*. Da je ta kitica ušla u sastav hrvatske himne, oblik *marha* bio bi već odavno zamijenjen oblikom *marva*.

3. Najviše me je pogodila ova Derossijeva kategorična tvrdnja: »Priznajem da je on rekao kako se riječ dom rabiti u glavnom u značenju kuća, a da nije rekao kako se rabi samo u tom značenju. Zato mu sada odgovaram, sa se riječ dom danas uopće ne rabi u značenju kuća. (...) Alerić dobro poznaje hrvatski jezik pa se čudim što se zainteresirao da od doma i kuće načini sinonim po bilo to u glavnom. Tko način ovako stilizirane tvrdnje ne bi bio čvrsto uvjeren u to da je Derossi u pravu?

Međutim, kome padne na pamet da ipak provjeri tu Derossijevu tvrdnju u novijim rječnicima hrvatskoga jezika, brzo će se uvjeriti da je ona neistinita. U svom »Hrvatskosrpsko-francuskom rječniku« (II. izdanje, Zagreb, 1960.) Dayre, Deanović i Maixner poznaju riječ dom u značenju kuća (maison, habitation; fig. foyer), zatim u značenju obitelji (famille) i u značenju dinastija (maison, dynastie). U svom »Hrvatskosrpsko-talijanskom rječniku« (II. izdanje, Zagreb, 1963.) Deanović

i Jernej navode riječ dom također u značenju kuća (casa, abitazione; fig. focolare) obitelj (famiglia) i dinastija (casa, dinastia). U »Rječniku hrvatskosrpskoga književnog jezika« u izdanju Matice hrvatske i Matice srpske (Zagreb — Novi Sad, 1967.) na prvom je mjestu spomenuto ovo značenje riječi dom: »1. kuća, zgrada u kojoj se stanuje.« Od dvaju primjera koji su navedeni radi ilustracije toga značenja jedan je iz djela hrvatskog književnika Ivana Dončevića: Trebat će podići svjetle domove.

Zanimljivo je da se ni u jednome od tih rječnika, u kojima je sakupljeno rječničko blago suvremenoga hrvatskoga jezika, riječ dom ne spominje u značenju domovina. Međutim, iz tih rječnika jasno proizlazi da sam bio u pravu i kad sam rekao da se »u današnjem hrvatskom književnom jeziku riječ dom upotrebljava uglavnom u značenju kuća«, pogotovo ako se ima na umu da se i riječ kuća upotrebljava u značenju obitelji, dinastija... (vidi spomenuti rječnik dviju Matica).

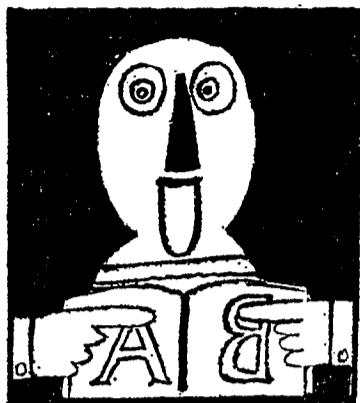
Može li se nakon svega što sam iznio vjerovati i Derossijevu kategoričnu tvrdnju u 21. broju »Hrvatskoga tjednika« da su »predložene promjene umjetnički daleko ispod izvornih Mihanovićevih stihova (ili riječi)? Corporis exigui vires contemne re noli!

Ipak, dalo bi se zaključivati da je ta tvrdnja proizašla iz Derossijeva strahovanja o kojem je bilo riječi u prvom dijelu njegova odgovora. Ali, to je strahovanje bilo posve suvišno. Ne treba strahovati zbog toga što će neki građani naše republike iskoristiti svoje pravo pa predložiti čak i to da se hrvatska himna dopuni (kao što su to već predložili građani iz Virginmosta). Druga je stvar da li se jedno pjesničko dijelo uopće može uspješno dopuniti sadržajem koji je mladi za više od stotinu godina i da li bi ta dopuna bila prihvaćena sve ako bi se i našao netko tko bi je pokušao »ishitriti«.

Danijel Alerić

P. S. Koji dan nakon što je ovaj članak predan uredništvu izšao je iz tiska 26. broj »Hrvatskoga tjednika«, a u njemu — u okviru jednoga pjesnički intoniranoga članka na 17. stranici — i ova rečenica: »Da ponovim: neka bude riječka, široka poput one kojoj nití Dunav silu gubi...« (istakao autor članka). Potrebno je, dakle, ponovno podsjetiti na to da drugi stih u trećoj kitici hrvatske himne znači: »Ni ti Dunave, ne gubi snagu (moć).« Prema tome, u himni nema ni govora o pozivu da ni Dunav ne oslabljuje snagu kojoj drugoj riječi!

IVANU RAOSU - DA SE ODLJUTI

Ivan Raos, ugledni hrvatski književnik, u prošlom je broju HT-a upozorio čitateljstvo na »mračne sile« kojima sam ja »porte-parole« (po Le Raos-Larousse »onaj koji govor u nečije ime«), na »tmine« zavjereničke koje tek čekaju priliku kako bi uništile domoljubna djela hrvatske knjige i glumišta učinio je to tonom za uglednika hrvatskog čudnem, a osim cijele bujice imena, citata, koječega, i

a) jednom izmišljotinom — dakle neistinom,

b) jednom gramatičkom bravurozom à la française, koja pokazuje kako moram jasnije reći ono što on o sebi nije htio pročitati, i

c) namjernim izvrštanjem smisla mojih riječi, izvršnjem koje nikakva gramatička bravuroza ne može spasiti od ocjene da su krivotvorina.

Tako, nakon *Tri ljubavi i Tri egzotične priče* (meni dragi njenjov komada) eto i *tri egzotične argumenta*. Moram reći: žao mi je što mu je poslanica ispalila u stilu »u boj, u boj, ton iz toka braća« — a da bih to potvrdio, neću prihvati taj ton, kojim me je počastio. Zbog sebe: prvo, jer sam osjetljiv na svoje riječi, drugo što stranice HT-a (ja osobno) ne smatram kavanskim stolom, te što pitanja (a to je najvažnije) koja potiče skupkomada »Navik on živi...« ne smatram nipošto kavanskom temom.

Stoga, pošto reknem nešto o tri njegova argumenta — budući da nisam, kao on, ni ljudit ni uvrijeđen ni zločest, predlažem mu radite, kad se već javio za javnu riječ, da razgovaramo o jednom **pravom** nesporazumu koji se s njegovim komadom mogao zbiti, o onomu do čega mi je i u mome kratkom napisu bilo najviše stalo: do pitanja osjetljivosti »domoljubnih tema« u suvremenom trenutku i Hrvatske i kulture; osjetljivosti stoga što doista mislim da takve teme, **samo domoljubje** ne oslobođa elementarnih estetskih kriterija. Stovise, takvi komadi nose na sebi **TERET SAME TEME**, težak teret. Eto, nije važno što je Ivan Raos napisao svoj komad »na narudžbu«; važnije je što se Žirinskog i Frankopana prihvatio ugledni književnik kojem se doista ne može odreći domoljubje. No, krivo prepostavili da snaga Raosova osjećanja može izdržati laki teret jednog mišljenja o literarnome neuspjehu te da njegov ugled, književni i javni, ima dovoljno široka pleća da na sebi ponese i težinu samoga pitanja o kojem je, bitno, u njegovu komadu riječ. Prevariti se; nerado priznajem, ali se kajem: Ivan Raos manje je sklon pravome pitanju a više tome da meni (pred kojom stotinom tisuća čitatelja HT-a) poruči: »**stmina je tvoje razbojništvo**.« Zbog mišljenja o jednom kazališnom komadu, molim vas! Dakako, Ivan Raos kao klasično naobražen uglednik ne samo poznaće nego i citira Tacita kako »nevaljala država obiluje zakonima«, no istodobno zaboravlja da, od Tacita naovamo, i u nevaljalim ali uljedujem državama nikome ne pada na pamet, jer to nije uglađeno, da nekog naziva razbojnikom (eksplisite ili ne) a da to istodobno i ne dokaže. Pa se pitam, čudeći se: koliko to o tonu i javnome istupu govor? No, neka je s mrim: shvatimo to kao metaforu u ljuntriji, kao omašku u bijesu. I uglednicima se to dogodi.

Kako mi nije do polemike zbog nje same, u bilo kakvu tonu, ostavljam historičarima Raosova književnog djela da dovedu u svezu Voltairea i Vjerana Zuppu, Tacita i Igoara Mandića, i još koješta drugo, a ja bih, istinitosti i ilustracije radi, pokazao što mislim pod abe **egzotikom**:

Tri egzotična dokumenta

a) Staro je pravilo: ako nema, valjana argumenta, a ti posegni za diskvalifikacijom! Tako, na žalost, i Raos: da bi čitateljima otkrio svu dubioznost jednog porte-parolea »tmine«, utvrđuje da sam »neospornu stručnost za svoju protu-ne-znam-sve-kaku, no svakako protuhrvatsku i protukazališnu rabotu stekao time što sam bio (zamislite, molim vas, kakve bijede od porte-parolea) »inspicijent u Studentskom eksperimentarnom kazalištu«, želeći reći da je zbilja neshvatljivo za hrvatsku kulturu »tko sve dijeli lekcije«. Na žalost po I. Raosa (i onog tko mu je tu obavijest dometnuo: nikada ne samo da to nisam u SEK-u radio, ni »upravljao statistima«, ni glumio, ni birao komade za izvođenje... pa ni u dcba kad je SEK, kao i neki drugi neprofesionalni ansambl, igrao komade Ivana Raosa, dok on, Ivan Raos, još nije bio kućni pisac HNK-a. Vidite, čudim se tom tonu prema SEK-u: amaterske kazališne skupine nemaju novaca za radna mjesta inspicijenta pa tu, inače nimalo nevažnu dužnost, kao što bi to Raos u svojoj ljutnji htio, obavljaju često i režiseri i glumci. Vjerujem da su to radili i oni koji su s veseljem igrali Raosove komade. Stoga sam siguran da Ivanu Raosu ni jedan inspicijent SEK-a ne bi nikad rekao ono što im je on — pogrešno preko mene — poručio. To je tako, što se može.

b) Ivan se Raos, odustavši od toga da se bavi pravim pitanjima, uhvatio riječi PORTE-PAROLE i, na prvi pogled, dokazao da rabim tudice kojih značenja — ne znam. Nije on, dakako, zabrinut za moj francuski; nakon vrlo uspjele diskvalifikacije s inspicijenturom trebala mu je i druga: da sam, naravno, neozbiljna

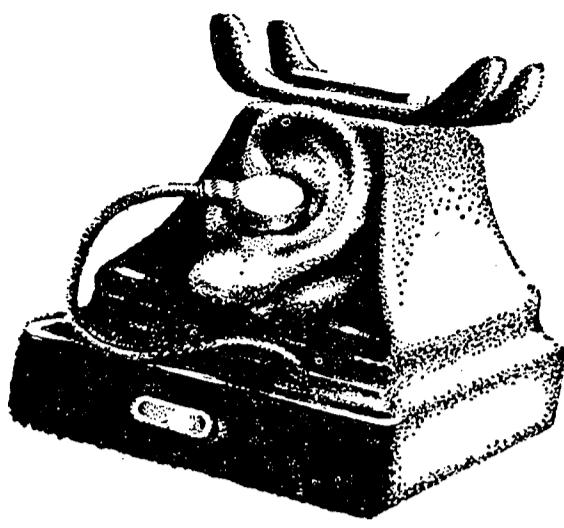
osoba. Pa da vidimo koliko to stoji s porte-paroleom, koliko s francuskim, a koliko s time da se Ivan Raos pravi Englezom. Citirajući rječnike, Raos nas je izvjestio da u njima piše da je porte-parole »onaj koji govor u ime drugih«, pa kako onda, pita on, pridjev i imenica »hrvatski« mogu biti »govornik u ime drugih?« Posve doslovno shvaćeno, ne mogu; i tu se s Raosom, što se gramatičke tiče, slažem. No kad sam napisao da su (te riječi) »funkcionirale samo kao porte-parole«, prvo sam sebi dopustio slobodu da ne kažem doslovno da su oni koji su izgovarali te riječi na sceni bili »govornici u nečije imenice«, i to baš po tomu što su tu riječ morali toliko puta izreći (jer je jasno da riječ u predstavi ne vise u »zraku«, nego ih netko govoriti). Čiji su dakle »glasnogovornici« bili? Ivana Raosa, kad baš inzistira na doslovnosti: da je smogao neki drugi iskaz da na sceni i ostvari svu dramatičnost teme, tolika mu učestala uporaba ne bi bila potrebna. Ne smogavši snage za pravu dramatičnost (za što, naravno, nije kriva sama tema, jer je ona, ali bez Raosa, dovoljno dramatična) on više: hrvatski, Hrvatska, hrvatski — i to unedogled. A kad to i ne bi bilo tako, još uviđek preostaju neke razlike na koje se Ivan Raos zaboravio osvrnuti: ja pred svima radite mogu priznati da sam pogriješio u upotrebi jedne tudice no da svoje osjećanje domoljublja, kao što to Ivan Raos bez ikakva razloga čini, stavljam na jednu jedinu kartu: na moguć uspjeh ili neuspjeh jednog kazališnog komada. To što Ivan Raos, a da ga nitko na to ne sili, svoje domoljublje nalazi ugroženim ako se nekom njegov komad nije svudio — komad s domoljubnjom temom! — to je meni nerazumljivo. Isto mi je tako nerazumljivo, moram priznati, što preko cijele stranice, počevši od naslova, više da je Hrvat! Zar netko u to sumnja i o tome govoriti? Za takvu viku ja, eto, nemam smisla ni volje.

c) napokon: bravuroza s porte-paroleom nije tek stilistička figura! Ivan Raos želi uvjeriti čitače kako riječ hrvatski, a zatim dakako i hrvatsvo samo istjerujem s pozornice. Da bi to »dokazao«, on se služi izvrštanjem moga teksta. Napisao sam da »ovakva herojska priredba nije ni od kakve koristi, već naprotiv štetni onoj riječi koja se kao pridjev i imenica bar tridesetak puta ponovila samo u prvom činu«, a Ivan Raos to bravurozno prevodi u nešto sasvim drugo, jer se pita: »Kako to da običan hrvatski čovjek odmah prihvati tu zločudnu riječ koja nije bila potrebna.« Na drugom mjestu me hladnokrvno krivo citira: »Te su riječi posve nepotrebne sadašnjoj Hrvatskoj«, a ja nisam govorio da su riječi hrvatski i Hrvatska nepotrebne sadašnjoj Hrvatskoj, nego »takva plačljiva prividenja«, to jest Raosov komad. Pa, eto, čudim se što mu nije do istine, nego do istjeravanja porte-parolea »tmine«, samo da bi nekome odrekao pravo da njegov komad proglaši slabim. Stoga je, učinivši ovaj mali, sitni falsifikat, na cijelom jednom stupcu citira ulomke iz jednog broja HT-a u kojima se govorio o raznovrsnim problemima hrvatske sadašnjice, jer bi to, vjerojatno, trebao biti argument protiv onoga što je on izmislio da sam ja mislio i napisao. Čudno, priznajem, neobično.

U rodoljubnjim temama — odgovornost višestruka

No, mislim da Ivan Raos ni neuspjelim komadom ni, očito, egzotičnim argumentima nije izgubio interes za prave stvari; pa kad se odljeti, evo nekih naznaka pitanja koja su, doduše, izvan onoga što je glavni smisao njegove poslanice. Naime, valjalo bi baš u ovom trenutku biti otvoren prema onome što je u obzoru hrvatske kulture problematično, i to bez obzira na sve političko-gospodarske kondicije, a kako i bez obzira na to tko o tome ima kakvo stajalište. Prvo, Ivan Raos zasigurno zna dobro da plemeniti polet i, kažimo, obnovu sveukupna života — ima i svoje naličje, opasnije po samu tu kulturu od bilo kakvih »leopolodovsko-khuuenovskih« smicalica i makinacija: da mnogo štošta, samim time što se zbilo pod okriljem hrvatskoga imena, automatski smatra da mu je to dovoljan zaštitni znak. Ili, nije li možda poplava »nacionalnog kića«, kojog je nedostatno da bude tek znak trenutka, već želi biti automatski priznatom vrijednošću, opasnija po sudbinu jedne (doista) kulture no bilo koji napad izvana? Između »zgražanja« nad nevinim nacionalnim simbolima — a zgrajuju se, dakako, oni koji nisu protiv simbola, nego protiv nacionalnoga — i, s druge strane, prihvaćanja simbola kao, samog po sebi, i za sebe dostatnog kao istinskog stvaralaštva (koji, dakako, na kvalitet agresivno pretendira, na primjer poplava rodoljubnih stihova koji nisu dovjbeni stoga jer su domoljubni, nego jer nisu stihovi) — između ta dva oblika čiste agresije traži se mjeru prave, a ne izmišljene kulture. A koja je to mjeru, kako je reći i što je bitno konstituiru — stvar, je dakako, diskusije u kojoj će nužno biti različitih stavova i oštrih neslaganja... To bolje! No, ignorirati taj problem može tek onaj kojemu do kulture, pa tako ni hrvatske, nije stalo, već mu je kultura tek ono što po zakonima trenutka »pokriva« ovaj ili onaj pragmatički iskaz. Naravno, u rodoljubnjim je temama odgovornost višestruka: puki iskaz historijskoga fakta zatvara se nužno, bez obzira na stupanj privatnog, osobnog iskrenog osjećanja pisca — često i protiv njega! — unutar granica koje je suvremeno osjećanje nadioši baš po tomu što nešto drugačije misli o pitanju herojskoga, života i smrti pa je i jezik tog mišljenja drugačiji: ne može više Šenoin jezik biti njegov izričaj. U tome se smislu otvara danas, kad domoljubni (iskazi nisu pod policajnom paskom kao u ono vrijeme kojega se Ivan Raos sjeća bolje od mene — pitanje toga iskaza kao drugačije: ne kao iskaz kojem je dovoljno da samo to bude (da bi praznina nelagode bila ispunjena)). A kritičnost koja jest doista nije povika protiv izvanjskoga (onog koje koči, prijeći — to je zadača posve druga), već strugost prema unutarnjem: to »unutarnje« pitanje je vlastite odgovornosti, kriterija koji je, dakako, mnogo teže ustanoviti nego činjenicu da se još uviđek i još danas u raznih strana svojata i presiže ili pak harač po prošlosti i sadašnjici hrvatskoj. Ivan Raos je zacijelo — bez obzira na to što ga negativno mišljenje o njegovu jednom djelu može razljetiti — jedan od onih ljudi koji ova, doista tek nabaćena pitanja zasigurno može tematizirati (i bez »prosudbi«) samo u korist kriterija do kojega je i njemu vjerujem, stalo, kriterija koji treba neprestano i svakodnevno iznova ispitivati. Na to ga, osim svega, obvezuje njegovo djelo. Stoga to od njega i očekujem, ne smatrajući puke polemike — bile one duhovite ili ne, bile fair ili ne bile — ničim važnim, ni za koga.

Srećko Lipovčan

Halo!
STJEPAN MIHALIĆ?

U studenom će se u Karlovcu održati premijera moje drame »Grbavica« u povodu mog 70. rođendana. Predstavu će režirati **Georgij Paro**, a izvest će je **ansambl Hrvatskog narodnog kazališta** iz Zagreba. »Grbavica« je napisana još 1929. Bio je to jedan eksperiment. Bili smo onda mladi ljudi koji su htjeli na sceni dati nešto novo. A »Grbavica« je bila s jedne strane napadana, s druge strane hvaljena, kako to već biva. Danas, nakon 42 godine, ja toj tekstu mirne duše ponovno potpisujem; ništa ga ne mijenjam, a Paro, razumije se, dajem slobodne ruke.

Halo!
TONE POTOKAR?

Prevodim na slovenski jezik za mariborska »Obzorja« roman »Proljeće Ivana Galeba« Vladana Desnice i »Tvrđavu« Meše Selimovića. Ne, to nisu naručeni prijevodi, već je to moj izbor i moj očititet za koji sam uspio zainteresirati izdavača. Još nikada nisam prevodio po narudžbi, a to je možda najbolje.

Halo!
ANGEL PALAŠEV?

»Sreća je sreća — jedna sreća; a dvije kao do je nije.« Nek se zna: bez kazališta čak ni mene nema!

Halo!
EDUARD GALIĆ?

Nalazim se u Beogradu, gdje sam započeo snimanje TV-serije »Iz opaljenog grma« prema pripovijetkama Veljka Petrovića. Bit će to sedam epizoda, a svaka pojedinačno činit će tematski zasebnu cjelinu. Sam sam napravio izbor i adaptaciju. Događa se 1914. u Srbiji, u vrijeme I. svjetskog rata, ali sâm rat nije uopće u prvom planu. Rat je samo okvir unutar kojega se kreću sudbine pojedinaca. Tko će sve igrati? To još ne znam definitivno. Pojavit će se mnogo glumaca, a vidjet ćemo i nekoliko zagrebačkih, s kojima som već načelno ugovorio suradnju.

Halo!
OTON GLIHA?

Radim dosta, a još više razmišljam, no baš zato potiskujem u sebi želju da to javno pokazujem dok kako-tako ne ostvarim ono što sam želio.

Halo!
RADE ŠERBEDŽIJA?

Uskoro će me gledaoci moći vidjeti u Majdakovoj TV-drami »Rodendar«, u kojoj igrat mladog profesora sa svim njegovim izvanprofesorskim problemima, koji se nalaze u prvom planu drame. Polovicom slijedećeg mjeseca nastupam zajedno s Ivicom Vidovićem u sklopu III. Kerempuhovih večeri. Igrat ćemo tekstove producentske grupe Kanižaj-Kušan-Majetić-Medimurc-Tenzer. Glazbu piše Nikica Kalogjera. Nešto o tome. Bit će to velika tajna s početkom u ponoć. Zašto baš u ponoć? Zato što se moj prijatelj Vidović ne uspijeva probuditi prije.

Iz ogranaka I na Braču?

Odnedavna i na našim otocima postoji veće zanimanje za Maticu hrvatsku. Među prvima se javila Korčula, gdje dječju ogranci Matice hrvatske u gradu Korčuli i u Blatu. Inicijative su se javile i na Hvaru, Malom Lošinju, Murteru, Pagu i konačno na Braču. Sredinom rujna u „Nedjeljnoj Dalmaciji“ objavljen je komentar Vladimira Caktaša „Brač nije zalažio vrata Matici, u kojem je potvrđeno da se vodstvo bračke općine jedinstveno i apriori suprotstavilo tobožnjem osnivanju ogranka Matice hrvatske zbog „načina“ — kako je rečeno — na koji se ogranak pokušao osnovati. Povod za takav stav službenog Brača, kako saznajemo iz spomenutog komentara, bio je razgovor što ga je Zvonimir Komarica, član Matične središnjice, u mjesecu srpnju vodio s predsjednikom Izvršnog odbora OK SSRNH na Braču. Taj je razgovor bračko općinsko vodstvo prokomentiralo na veoma samovoljan način, postavivši tezu o pojavi nekakvih „semisara koji navodno zaobilazi službene organizacije da bi i za njihovih leda osnovali Matične ogranake! A zapravo je riječ o razgovoru, i to zacijelo neformalnom, a ne počušaju osnivanja. Pogotovo se pak ne može razgovor s predsjednikom Izvršnog odbora OK SSRNH sa otok Brač okvalificirati kao nekakva „ilegalna“. Pomisili smo da je veoma objektivni i konstruktivni komentar „Nedjeljne Dalmacije“ zaključio taj „slučaj“ odredivši mu — u odnosu na predimenzionirane bračke službene ocjene — realne dimenzije.

No, prošlog sma tijedna u „Vjesniku“, „Borbici“ i „Politiku“ mogli čitati da je isti „slučaj“ bio ponovno na dnevnem redu sjednice Općinskog komiteta SKH što je tih dana održan. I da na kraju rasprave nije donesena realna politička ocjena „slučaja“, sada bismo imali posla s jednom krajine hipertrofiranom i neistinom slikom o svemu tome. Naime, kako pišu izvjestitelji spomenutih listova, tijekom rasprave bilo je rečeno da OK SKH ljetos nije dopustio formiranje ogranka Matice hrvatske s razlogom što su se inicijatori, navodno, služili ilegalnim metodama, ne prezaučujući ni od povezivanja s ostalim otocima reakcije! Po „Politikinoj“ verziji, bili su to neki stari članovi Hrvatske seljačke stranke i pojedini svećenici. Međutim, Pero Kristić, zamjenik predsjednika Međuopćinske konferencije SKH za Dalmaciju, utvrdio je da je aprioristički stav o zabrani osnutka ogranka Matice hrvatske, nego im, naprotiv, treba pomoći, obvezujuće članove SK da se uključe u njihov rad kako bi ga socijalistički orientirali i zasnovali na programu SK. Posebno je naglasio veliku korist Matice hrvatske kao kulturne organizacije pod tom pretpostavkom. Kako je skup bračkih komunista u cijelosti prihvatio ocjenu Pere Kristića, nadati se je da ovaj put „brački slučaj“ meritornom ocjenom Pere Kristića napokon zaključen.

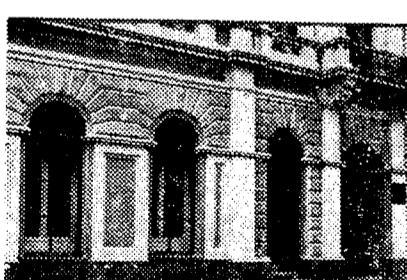
Uostalom, vidjet ćemo.

A onima koji doduše na riječima ne pořiđu da je rad Matice hrvatske koristan, no uistinu koće udruživanje hrvatskih kulturnih radnika — Matičnih članova u mjesne i područne ogranake, valja otvoriti reći da je pravo na osnivanje Matičnih ogranaka pravo njezinih članova na slobodno udruživanje i kulturni rad, a u krajnjoj crti pravo hrvatskih kulturnih radnika da razvijaju te oblike udruživanja unapreduju vitalne interese hrvatske kulture u svojim sredinama.

Tvrđko Šercar

SLAVONSKI BROD

Uređuje se dom MH

Budući dom MH u Slavonskom Brodu

Zahvaljujući razumijevanju društveno-političkih organizacija u Brodu, ogranak MH u tom gradu dobio je početkom rujna svoje prostorije, koje se nalaze u središtu grada u prizemlju kuće obitelji Brlić.

Ovim je riješen veliki problem za rad Ogranaka, jer su se sastanci UO održavali uvek na drugim mjestima u gradu, u prostorijama koje su dobrohotnošću usputili prijatelji MH.

Rad na uređenju prostorije je započeo. Trebat će temeljito izmijeniti prostorije pod poda do stropa, kako bi zaista postao dom svih prijatelja Matice i stjecište kulturnih radnika. Za uređenje prostorija potrebna su i pričišća financijska sredstva, no „matičari“ u Brodu vjeruju u svoje brojno članstvo, vjeruju da će prijatelji ove institucije nesobično sudjelovati da bi prostorije bile što prije ospozljene za rad.

S druge strane očekuje se da će i neka privredna poduzeća svojom pomoći u novcu ili materijalu ubrzati dovršenje onoga što Brodani željno očekuju.

Već u samom početku radova osjetilo se da to neće biti samo htjenje i želja, jer se većjavaju pojedini obrinici, po duzeća i pojedinci koji su voljni pružiti pomoći. Brod — kojem je Ogranak do sada pružio onoliko koliko je mogao u uvjetima u kojima je djelovan — svakako se ne bi smio oglušiti o poziv za ubrzanje ovog važnog pothvata. Brza pomoći prava je pomoći.

Bogati program MH u Brodu bit će u cijelosti ostvaren tek onda kada prostorije budu sposobljene za predavanja, gostovanja, književne večeri, čitaonicu i mjesto gdje će gradani biti tješnje povezani uz Maticu.

U prostorijama će, prema načrtu, biti smješten i Matični ured gdje će vršiti upis novih članova, zatim mjesto gdje će Brodani moći nabaviti sve ono što im pruža Nakladni zavod MH. Svi oni koji že na bilo koji način pomoći u ostvarenju ove velike stvari, neka se obrate članovima UO ili neka svoje priloge u novcu šalju na račun Ogranaka. Svojim radom entuzijasti u Matici stostruku će to vratiti svome gradu.

Joža PRUDEĆ

HKUD »Bunjevacko kolo« oduševilo Brođane

Objećanje na godišnjoj skupštini da će Matice biti pokretač kulturnog života u Brodu, kojim se taj grad ne može povrhiti, već je na samom početku dokazalo Brođanima da neće biti isprazno. U povodu proslave »U svjetu bajke I. B. Mažuranić, 9. listopada održana je večer folklora Bunjevačkih Hrvata, večer koja će svakome koji je prisustvovao priedbi dugo ostati u sjećanju. Ne zna se tko je te večeri bio sretniji: da li Bunjevci, kojima je onih tisuću Brođana svojim plijeskom široko otvorili svoje sreće, tražili od njih u nekoliko navrata da ponove neke dijelove programa ili sami izvođači.

U programu su nastupili i književnici Hrvati-Bunjevci, koji su svojim stilom dali slušateljima nazreti crtu nostalgijske tuge, ali i želje da budu shvaćeni od nas; pjevali su na divnoj ikavici ponesenoj iz starog ognjišta ispod Velebita, s hercegovačkog kamenjara i od drugud...

Pedeset i pet izvođača, mladića i djevojaka Hrvata iz Subotice, osjetilo je te večeri kako su dobrodošli „hrvatsku Slavoniju“, kako reče predsjednica društva. I neka ponovno dodu. Oni že da ojačaju lanac kulturnih veza koji će ih vezati s ognjištem djedova i otaca. Neka ih zove i Brod, Đakovo, Požega, Vinkovci, Našice, neka ih zovu odasvud — ići će svakako gdje su ih spremni primiti, jer je srce Bunjevačkih Hrvata tako široko. U programu je nastupio i ženski pjevački zbor pod ravnateljem Josipa Jerkovića. Ovaj zbor, prema riječima predsjednika MH u Slavonskom Brodu, trebao bi postati jezgra za obnovu nekada slavnog HDP »Davora«, koji je iz raznih razloga umro, tamo negdje poslije rata, a njegovi bivši članovi i mladi Brođani žarko že da se obnovi, da prenese diljem domovine ponovno zvuke lijepje pjesme. Usput »Davora« bi trebao sve godine proslaviti 100. obljetnicu postojanja, a njega nema. Kako slavit rodan dan pokojnika? Brođani, obnovimo »Davora«, postanimo »Davoraši«; MH je na sebe preuzela zadatak ponovnog skupljanja pjevača oko imena »Davora«. Večer Bunjevaca i budućih »davoraša« Brođani su dugotrajnim plijeskom odobravali i pozdravljali.

J. P.

VALPOVO

Krenulo je...

Mnogi se sjećaju 29. i 30. svibnja u Valpovu. U lijepom ambijentu drevnog dvorca održana je Osnivačka skupština ogranka Matice hrvatske. Mislim da Valpovci nadoknado tada nije imalo ljepše lice. Zaučkal je staro, dobro srce pitome Slavonije jače no ikad. Poslije toliko godina sutnje ponovno je zaorila pjesma društva »Matija Petar Katačić«.

Ogranak Matice hrvatske obnovio je tradiciju pjevačkog zabora i svestrano ga podržava pomažuci moralno i materijalno. Trebalо bi da Valpovčani budu ponosni na ime velikog pregaoca Matije Petra Katačića, kojemu je i Enciklopedija posvetila počasno mjesto. Međutim, spomenik ovog zasluznog velikana dug je čamio u korovu i travi, a mnogi mještani i stranci koji su čuli o njemu nisu imali prilike da ga vide, zbog periferijski položaja koji mu je dodijeljen. Stoga je prenesen u veliki park i postavljen na mjesto koje mu sigurno i dolikuje. Glumići osječkog kazališta izveli su uoči osnutka ogranka svečanu Zajčevu operu »Nikola Šubić Zrinski« na letnjoj pozornici starog dvorca. Mislim da ne bi trebalo posebno govoriti o uspjehu izvedbe. Dovoljno je spomenuti da su posljednji akordi opere jeknuli s prave kule, a ne kazališnih kulisa. Dokazali smo tako da Valpovčani imaju mnogo razumijevanja za operu, pa im stoga treba omogućiti i organizirati mnogo više sličnih priredbi.

Ovo su uglovnom najvažnije točke o kojima je povela računa Matica hrvatska u Valpovu. No, tijekom proteklog vremena doživo je Ogranak mnogo priznanja, ali i kušnji klevet. Ipak je najvažnije spomenuti kako članovi i dalje aktivno rade i zalažu se za svestrane napredak kulturne baštine bogate Valpovštine. Četvrta sjednica UO Ogranka održana je 5. listopada. Uglavnom se raspravljalo o programu budućeg rada.

Donesen je zaključak da će ogranka Matice hrvatske organizirati do kraja ove godine dva vrijedna predavanja. Prvo će biti posvećeno svečanoj 300. obljetnici tragične pogibije hrvatskih velikana Petra Zrinskog i Franje Krste Frankopana. Drugo predavanje održat će se u spomen 100. obljetnici rođenja Stjepana Radića. Predavači će održati predavanja

u Valpovu i većim mjestima Valpovštine. Nazočni članovi su, nadalje, zaključili da će mnogo pridonijeti u svečanom programu akademije uoči Dana Republike. Suradujući sa Socijalističkim Savezom, Ogranak će nastupiti prigodnim recitacijom. Nastupit će i pjevački zbor »Matija Petar Katačić«.

Budući da u Valpovu do sada nitko nije pokrenuo akciju prikupljanja sredstava za izgradnju auto-ceste Zagreb — Split, te prokopavanju tunela kroz Učku, učiniti će to ogranak Matice hrvatske. Krajnje je vrijeme da i Valpovčani (koji su uvek pokazivali solidarnost u sličnim situacijama) shvate riječ Hrvata Istrana: »Judi, homo Učku prekopati! Dakle, zaključići dosneseni na četvrtoj sjednici UO ogranka Matice hrvatske u Valpovu još jednom potvrdjuju kako Ogranak u svom radu teži stalnom podizanju i unapređenju svih kulturnih vrijednosti i manifestacija u Valpovu i Valpovštini, te mu treba pružiti punu podršku i povjerenje.

Neda Ramljak

Obljetnica

Bard hrvatstva

U povodu 110. obljetnice rođenja i 60. obljetnice smrti AUGUSTA HARAMBAŠIĆA

„Sa tebe su stigli kraljevsko odijelo, Izranili tvoje božanstveno tijelo, Robinja ti tužna, mučenica prava; Izdajom i zlobom svezali ti ruke, Stvorili te žrtvom sebičnosti puke, — Al te moje srce ipak obozava.“ (A. Harambašić: »Hrvatskoj«)

Premda značajnog hrvatskog pjesnika Augusta Harambašića (čija se 110. obljetnica rođenja i 60. obljetnica smrti ove godine navršava), usprkos njegovim izrazitim umjetničkim kvalitetama, ne možemo svrstati u red najvećih hrvatskih pjesnika, ipak smo u pravu kad ovog promocijelja hrvatske nacionalne i slobodarske misli stavljam u red iskrenih i najvećih hrvatskih domoljuba i onih naših pjesnika koji su ljudski humanost povezali s rodoljubljem, uzdižući je na razinu umjetničkog osjećaja i divotnog poetskog izraza. Izolirana estetska mjerila zasigurno otpadaju u procjeni vrijednog Harambašićeva djela: tako intenzivno, čvrsto, tako neraskidivo utkanog u starčevičku idealu slobodne, neovisne, samosvojne države i domovine Hrvatske, o kojoj od »Oca domovine« dr. Ante Starčevića nije nitko govorio pametnije, ljepeš i pravednije, o kojoj od Augusta Harambašića nije nitko propjevao dinamičnije, ljepeš, uzbudljive!

Citav svoj nedugi život i svoje stvaralaštvo vezao je ovaj neumorni i neumri hrvatski talent uz pravnički koncept hrvatske slobode i uz akcije koje su domovinske trebale donijeti neovisnost i slobodu u teškim časovima njene besprekativnosti i njene prijevare (Nagodba iz 1868. godine). Harambašić, ponijet oslobođilačkim idejama starčevicanac, već iz gimnazijalnih klupa dospjev u tamnicu, a dolaskom na studije (upisuje pravo u Zagrebu) ističe se kao najvatreniji govornik i nazdravčar i uskoro postaje najuglednija ličnost pravaške stranke. Mladi umjetnik i vatreći rodoljub, u času kad svi pošteli hrvatski putovi: politički, gospodarski, naučni, umjetnički — vode k istom cilju starčevičanski definirane nacionalne hrvatske nezavisnosti i slobode, Harambašić se ističe kao vrijedan suradnik almanaha »Hrvatska«, kao rednik umjetničkih i vatrećih hrvatskih umjetničkih kreatacija: Harambašić je svoju stvaralaštvo individualno podredio posve ciljevima i interesima svoje domovine. U ličnosti ovog hrvatskog pjesnika ostvario se zahtjev da se umjetnik u odlučujućim časovima nacije utopi u čovjeka, u borcu, u promocijelu nacionalne misli i slobode, koje umjetničkoj kreatiji stvaraaju neiscrpno velo nadahnuto i inspiracijske.

Od svojih prvih satiričnih žaoka, objavljenih u dačkom satiričkom listu »Lakrdjaku« — kad je Harambašić bio tek nepunih 15 godina — pa preko prve objavljene pjesme »Na što pjesnik u Smilju« 1877. godine, preko osječkog gimnazijalnog političkog lista »Hrvat«, koji je uredavao sam Harambašić 1878. godine, suradnjom u »Vijencu«, vodstvom književnog časopisa »Hrvatske vile«, »Balkanu« i »Preporoda«, te svojom rodoljubivom lirikom i političkom, revolucionarnom akcijom kao starčevicanac — Harambašić se do kraja založio za Hrvatsku, prema kojoj je gajio u sebi ljubav prenvestno kao moralni osjećaj, te mu ona bijaše objekt poštivanja i sučutljevidnost iznad svih etičkih zakona i relacija društvene konvencije, svetinja visoko iznad bilo kakvih drugih svetinja i aureola.

Zbog svega toga, u ocjeni i razmišljanju o ovom velikom hrvatskom domoljubu i pjesniku (do kog — usput rečeno — učenici hrvatskih gimnazija već godinama jedva mogu doprijeti, kao da je na najnjevijem indeksu) treba imati na umu sve spomenuto: onu složenu i vrlo tešku hrvatsku stvarnost i situaciju u vremenu kad je August Harambašić živio i djelovao. Treba imati na umu iznevjerenu Hrvatsku: tužnu mati koju srebro-ljubiva i častohleplja djeca zaboraviše (»Od rodene dejce podloženo ostavljenju«), Hrvatsku čija dobra tudinci oteže (»Nemaju svoje soli, kruhu, niti vode«), Hrvatsku koja će, ipak, kad-tad, dočekati svoju slobodu (»Budućnost je naša, ma se protivi«). Treba imati na umu Harambašića, pjesnika koji je vjerovao da će snagom svoga stiha osloboditi cijeli narod i raskinuti okove koje je Hrvatska nosila vjekovima. Treba imati na umu čovjeka koji je iznad svega volio svoju domovinu!

NIKOLA BICANIC

Vijesti

OSIJEK

Za Učku i Split-Zagreb

Željezničari ...

Radnici i službenici Sekcije za vuču vlakova JZ u Osijeku među prvima su se u Osijeku odazvali akciji prikupljanja sredstava za probijanje tunela kroz Učku, čime će se Istra prometno i na svim drugim područjima čvrše povezati s maticom Hrvatskom. Pri tome je značajno da su baš članovi Matice hrvatske prednjačili i u promicanju te ideje i davanju važnih dobrovoljnih priloga. U Sekciji za vuču prikupljeno je za Učku 34.937,00 dinara, od čega su samo članovi MH dall 15.136,40 n. d. Davanje dobrovoljnih priloga — Split počelo je kasnije, pa je za tu svrhu dosad prikupljeno manje: 2.314,40 n. d., od čega su samo članovi Matice hrvatske dali 1.286 dinara, ... i slikari pomoći a

PISMA O lopužiteljstvu (2)

Sjećas li se, vrli moj prijatelju Kroacije, zadnji sam ti put pisao o onom dijelu ljudskog roda koji ima lijepljive prste, koji krade. Ta vrsta čeljadi vrški je dobro zastupljena na svijetu. Zato, još nekoliko riječi o švercerima! Ne ma tog dimnjaka u kojem bi bilo toliko čadi, toliko gari i smrada koliko ga ima u duši jednog švercera.

Tu naravno ne mislim na šverceru koji trguju običnim prolaznim zemaljskim dobrima i plodinama. Naime, po narodu kruži jedna grupica nesavjesnih bezdušnih prostotkara preprodavača, nazovite ih umjetnosti narodne koji za neke sitne novce otkupljuju narodne nošnje, starinske kolovrate, starinski namještaj ili djebove namještaja, starinske svjetiljke, rukom vezane košulje, starinsko posude bilo od drveta, mramora ili terakote, satove, i to preprodaju, a nerijetko se događa da to sumnjivim nekim kanalima otputuje u inozemlje.

I to radi toga, vrli moj prijatelju, što nije zakonski baš točno određeno što se može iznositi, što se ne može, što taj dio umjetnosti nije dokraja naučno osvijetljen i valoriziran, pa ti domišljati postotkarski gavani koriste neku jarugu u zakonu i ishode dozvolu za eksport kao da izvoze hrenovke. Pa što je još najvažnije, te delije, kad stupaju u dodir s vlasnicima tih neprocjenjivih vrijednosti naše umjetnosti narodne — da bi lakše postigle svoj lopužiteljan cilj — nastupaju i otkupljuju to u ime nekog imaginarnog muzeja. Predstavljaju se kao poslanici muzeja, a svoj posao tobože rade za muzej, dakle službeno pa im se — misle si oni — ne može prigovarati.

Narod vjeruje iz dobre i nepokorenosti svoje, pa kad je za muzej, rado prodaje, pola za novac, pola zabadava. Razumije se, tim finterima i češljugarcima koji češljaju, švrljavaju i češljugarče zlatne česere nije teško postići svoj cilj i zaradi toga jer u narodu nije do kraja razvijen osjećaj i predodžba o velikoj, upravo neprocjenjivoj vrijednosti tih predmeta, već se to uzima više kao neka igračka.

Ako se u školama kao i na druge zgodne načine, ne prestanano ne govori o duhovnim vrijednostima, o umjetničkoj nadogradnji — onda se kao rezultat dobiva to, da ljudi smatraju vrijednošću samo štrukle, vino, rakiju i kobasicu.

I tako, dok ovlaštene ustanove ne mogu otkupiti ni sačuvati te naše istinske vrijednosti u kojima se zrealimo mi sami, dotle ovi otkupljuju, prekupljuju, postotkare, gule i struzu naše blago, nemilosrdno.

Iz ovoga, razumije se, izuzimam moj vrli prijatelju istinske ljubitelje narodne umjetnosti, istinske i iskrene kolekcionare, sakupljače našeg duhovnog narodnog polena, koji uključuju svoje vlastne novce u te vrijednosti da bi ih sami sačuvali, kad ih već društvo ili neće, ili ne može.

Bolje je najzad da se te velike naše vrijednosti nadu u privatnim zbirkama, nego li da odu pravo u ruke postotkara i duhovnih švercera, duhovnih mangolica, intelektualnih plastika i lopuža koji svoju smrdljivu šapu guraju ravno u dušu narodnu!

MIROSLAV DOLENC

MEĐUKONGRESNI ZAPISI (1)

počelo je
mislim počelo je s novom rubrikom
a što ste vi mislili znam
ali pustimo to
a sjecate se one zajedničke devize
tuđe nećemo svoje ne damo
a neki hoće tude
naročito devize
a neki moraju davati svoje
a neke nitko ne pita nego sam uzima
ako glasno primjetiš onda te ispituju
prepipavaju rebarca
pa onda trgujemo
mi njima devize a oni nama uopšte ovati mnogo lepo
a policijska palica nikad ne bi smjela služiti kao motka za zastavu
ni za barjak
mnogima bi trebalo oduzeti dozvolu za nošenje palice pendrečice
a nikome ne bismo smjeli dopustiti da tom palicom dirigira
najbolje bi zapravo bilo proizvoditi pendreke u obliku bumeranga
naročito kad se nacionalnom palicom dirigira zboru što pjeva
rodoljubne pjesme
a to s pjesmama je priča za sebe
čije ćeš dovraga na svojoj zemlji pjevati pjesme ako ne svoje
a ja ēu na primjer uvjek ustati kad se svira himna pa makar i tuda
ali ēu isto takto ustati i kad netko ustaje protiv sviranja himne naše
lijepo naše himne
koja nikoga ne vrijeda
a mnogi je vrijedaju
ne shvaćajući da zapravo vrijedaju sebe
dok šahovski problem na crveno-bijelim poljima postaje sve
zamršeniji što je jasniji
shvaćam da partija mislim šahovska može završiti matom patom
i remijem ali nije mi jasno zašto na remi mora pristati strana
koja je jača za čitavu kraljicu i mnogo pješaka

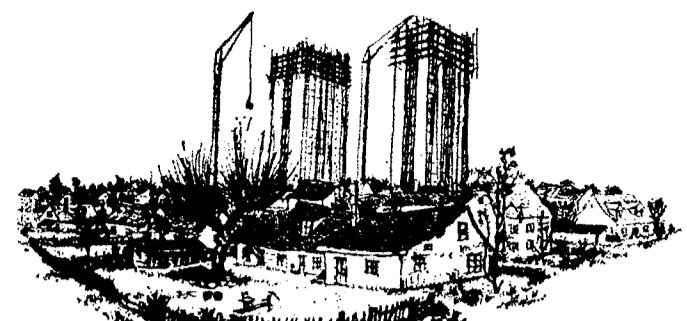
Pajo Kanižaj

ZAMIŠLJENE MISLI

BUDIMO ponosni na prošlost! Već i stoga što je prošlo!
BUDIMO dostojanstveni! Kanimo se i lošeg neprijatelja!
BUDIMO jedinstveni i u - dobru!
BUDIMO pravedni! Priznajmo i vlastite pobjede!
BUDIMO vidoviti! Ne dopustimo ni svjetlim perspektivama da nas zaslijepljuju!
BUDIMO napredni! Mi drugog izbora nemamo!
BUDIMO kovači zajedničke sreće! No prestanimo biti zajednički nakovanj!
BUDIMO rodoljubi, pa i na rodnoj grudi!
BUDIMO uspravni – budimo svoj!

ZLATKO STIPANCIC

ZAGREBULJE

PRAVE I KRIVE ADRESE

... pojedini problemi za nas su iznenadjenje.

Odbornici grada Zagreba

U svakom je slučaju dobro da se i naše službouđudno javno mnije malo trgnulo iz svoje službouđudne obamlosti. Eto, nakon toliko godina i u »Vjesniku« se došlo do spoznaje da je za sve nedaleće grada Zagreba krija Skupština grada. Bolje ikad nego nikad. Međutim, to nije dovoljno. Treba svakog pojedinog krvca javno žigosati, kazniti protjerati iz Zagreba. Došlo je vrijeme da se počne s glavnim obraćunom. Ljokizom, naravski, neće samim tim odumirjeti. Bit će ga uvijek među nama; to je kao suša, tuča, epidemija, nešto kao ospice u našoj mladosti, ili kao išljaj u starosti. Tko zna, uostalom, možda je Ljokij osobno počeo tobožnju kampanju protiv samoga sebe, odnosno protiv nekih svojih manje važnih službenika, koji su bili toliko bedasti da su i njemu dojadili pa ih se hoće riješiti. Nešto slično kao nekadašnji pokvareni burzuirski političari koji su sami naručivali članke protiv sebe. Tko zna. Ili kao u dobrim špijunkskim romanima: treba neprrijatelju »otkucati« vlastite agente 3, 5, 6, 7, 9 i 4, dok će 1, 2 i 8 i dalje raditi za »našu stvar.« Vrag bi ga znak, kao što je rekao Sief na redovitom javnom sastanku za novinstvo »Kod dva goluba«, »morti se naš prijatelj i predomisli; pustil je malo nas same da se izbocamo, a on bu došel kad bu sve fertih.« To je istina. Ali nije od danas, neka mi Štef oprosti. To je Ljokijeva takтика. On nikada nije direktan. On uvijek nalazi posrednike, koji njegove riječi pretvaraju u djela. Razliku je samo u povremenom pojačavanju ili stišavanju bure koju on isplanira do najsitnijih pojedinosti. Ispričavam se zbog ove javne polemike s predsjednikom našega Društva, ali istina mi je draža i od nekih društvenih pravila.

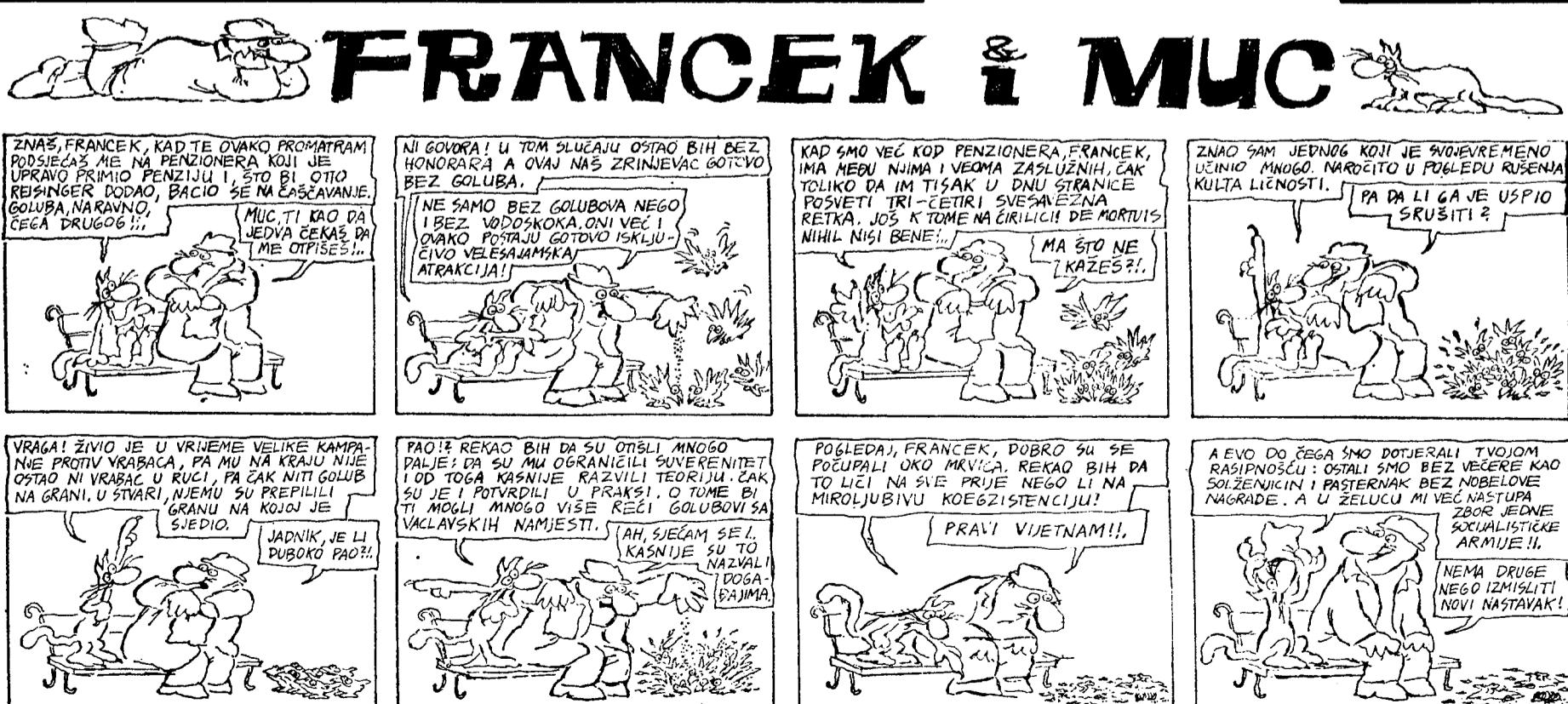
Da ne biste pomislili kako je sada sve u redu, mislim nakon otkrića »Skupštini grada« (to je nešto kao preformulirani naslov onog filma: »Dvije tri gadne stvari koje znam o njoj«) i ostalim kritičicama koje se počeće upućivati kad je voda stvarno došla do grla. Ma kakvi. Ima još toga na vagone. Recimo, ako ste nakon 21 sat odlučili da iz bilo kojih (intimnih ili službenih) razloga zaželite poslati brzojavku nekomu ili nekomu u povodu nečega — to nećete moći učiniti, jer i ona pošta u Jurišićevu i ona pokraj Glavnog kolodvora (u Branimirovoj) ne primaju takve neugodne posjetice. Oni se drže najbirokratskijeg načela: od do i šlus. Dakle, jedna od najjavnijih građanskih (ne mislim u ideološkom nego u komunalno-opisnom smislu) ustanova zatvara svoja vrata svima onima koji želete nešto poslati ili nekomu u povodu nečega — to neće moći učiniti, jer i ona pošta u Jurišićevu i ona pokraj Glavnog kolodvora (u Branimirovoj) ne primaju takve neugodne posjetice. Oni se drže najbirokratskijeg načela: od do i šlus. Dakle, jedna od najjavnijih građanskih (ne mislim u ideološkom nego u komunalno-opisnom smislu) ustanova zatvara svoja vrata svima onima koji želete nešto poslati ili nekomu u povodu nečega — to neće moći učiniti, jer i ona pošta u Jurišićevu i ona pokraj Glavnog kolodvora (u Branimirovoj) ne primaju takve neugodne posjetice.

Oni se drže najbirokratskijeg načela: od do i šlus. Dakle, jedna od najjavnijih građanskih (ne mislim u ideološkom nego u komunalno-opisnom smislu) ustanova zatvara svoja vrata svima onima koji želete nešto poslati ili nekomu u povodu nečega — to neće moći učiniti, jer i ona pošta u Jurišićevu i ona pokraj Glavnog kolodvora (u Branimirovoj) ne primaju takve neugodne posjetice. Oni se drže najbirokratskijeg načela: od do i šlus. Dakle, jedna od najjavnijih građanskih (ne mislim u ideološkom nego u komunalno-opisnom smislu) ustanova zatvara svoja vrata svima onima koji želete nešto poslati ili nekomu u povodu nečega — to neće moći učiniti, jer i ona pošta u Jurišićevu i ona pokraj Glavnog kolodvora (u Branimirovoj) ne primaju takve neugodne posjetice.

PS. Kada će biti dovršeno obnavljanje hotela i kavane »Dubrovnik?«

Vladimir Vuković

CRTA I PIŠE ZLATKO GRGIĆ

karte na stol

PITANJA

Drugu Juri Biliću, članu IK CK SKH

Povodom izjave Jure Bilića, člana IK CK SKH, u Vjesniku od 20. X. 1971. grupa radnika iz željezničkog čvora Vinkovci postavlja slijedeća pitanja:

Druže Biliću, može li generalni direktor najvećeg poduzeća u Hrvatskoj, ŽTP-a Zagreb, biti Josip Tome, koji od školske spreme ima završenu osmogodišnju školu i dvo-godišnju partiju školu »Duro Daković«?

Može li J. Tome zadržati Nagradu grada Zagreba iako je ona dobivena na temelju krivotvorenenoga prijedloga Radničkog savjeta, jer o tom prijedlogu RS nije uopće raspravljan?

Može li J. Tome i dalje ostati direktor iako se za njegovo smjenjivanje izjasnilo 11 radničkih savjeta i 25 savjeta radnih jedinica, koji predstavljaju 26.000 zaposlenih radnika u poduzeću?

Kakav stav da zauzmu organi upravljanja u našem samoupravnom socijalizmu, kad je njihova komisija za dosadašnji rad Josipa Tomea dala ocjenu: nazadovanje i kočenje daljnje razvoja samoupravljanja, zapostavljanje ekonomskih interesa poduzeća, izvođenje velikih investicijskih radova bez dugoročnog razvojnog programa poduzeća, razmimo- laženje s društveno-političkim organizacijama, isticanje kulta ličnosti, vrijedanje, etiketiranje i zastrašivanje direktora pogonā, predsjedniku RS i radnika Saobraćajno-transportnog pogona, uzurpacija i koncentracija vlasti, nekorektnost u prikazu školskih kvalifikacija, pasivno držanje i nezainteresiranost u aktualnim društveno-političkim kretanjima (tumačenje amandmana, X. sjednice CK SKH, II. Kongresa samoupravljača i dr.), itd.?

Na kraju, druže Biliću, smije li Radnički savjet poduzeća na temelju prijedloga svoje komisije za smjenjivanje smjeniti takvoga direktora, ili to i dalje smatra nehumanim postupkom, a kada npr. oko 150 diplomiranih inženjera i ekonomista napusti naše poduzeće, zar se to smatra normalnim i humanim?

Grupa radnika iz željezničkog čvora Vinkovci

P. S. Molimo vas da naše pismo objavite u vašem listu, jer sve što je ovđe izneseno nije nikakva tajna: to je objavljeno u našem listu »Željezničar«, br. 119, koji je izšao u 30.000 primjeraka, a nalazi se to i u izvještaju Komisije Radničkog savjeta o kojem smo mi radnici detaljno raspravljali na terenu.

Klubu samo-upravljača, Zagreb

Gradovi Zagreb i Mainz stari su prijatelji. Prije nekoliko godina su se i pobratili. Na temelju tog prijateljstva Klub samoupravljača iz Zagreba, Jurišićeva 1, uspostavio je dobru suradnju i prijateljstvo sa sindikalnom organizacijom »Arbeit und Leben« iz Mainza. Prošloga ljeta u Zagrebu i Hrvatskoj boravilo je nekoliko sindikalnih grupa te organizacije. Klub samoupravljača iz Zagreba organizirao je i jedno petnaestodnevno studijsko putovanje u

Njemačku i Mainz za dvadeset i pet predstavnika radnih organizacija iz Zagreba, koji su bili gosti ove njemačke sindikalne organizacije. U toj grupi zagrebačkih samoupravljača, odmah drugoga dana boravka u Saveznoj Republici Njemačkoj, dogodio se veoma ružan i žalostan slučaj. U Otingenu, kraj Koblenza, gdje je ova grupa boravila nekoliko dana, neki su delegati pogrdnjim uvredama napali delegata »Čistoće« samo zato što je tražio da se prilikom službenih nastupa u pozdravnim govorima bar jednom spomenе i Hrvatska, a što su sastavljaci prvog takvog govora bili »zaboravljenci«.

Pitamo rukovodioce Kluba samoupravljača iz Zagreba, Jurišićeva 1: Je li Klubu samoupravljača iz Zagreba zabranjeno spominjanje hrvatskog imena?

Je li to uobičajena praksa? Je li se netko u ime Kluba ispričao delegatu »Čistoće« zbog nanesene uvrede?

Direktoru PTT-Zagreb

U većini zagrebačkih pošta, a tako i u nekim drugim poštama na području SR Hrvatske, prodaju se poštanske uputnice na pole ili kojih piše: »Saopštenje primaocu«. Bilo bi lijepo kad biste nam, draže direktore, saopštili gdje tiskate spomenute poštanske uputnice i što ste vi osobno poduzeli da se u hrvatskim poštama prodaju tiskalice pisane hrvatskim jezikom!

Na čelu kolone

Već smo pisali o raspravi što se u ustavnim amandmanima vodila u Vrginmostu. Kao što je poznato, Općinski sabor Vrginmosta zatražio je da se službenim jezikom u Hrvatskoj proglaši hrvatskosrpski, te da hrvatska himna ne može biti »Lijepa naša« jer »da je to stara romantičarska pjesma, da ni po čemu ne odražava našu stvarnost. Ovakva brutalnost naišla je na zgrajanje i osudu u hrvatskoj javnosti. Međutim, ima i onih koji takve teze podržavaju. Tako je Jure Ivezić, predsjednik Organizaciono-političkog vijeća Sabora, govoreci pred Općinskim saborom Vrginmosta rekao: »O amandmanima sada neću govoriti, jer sam do sada održao već 17 predavanja... Hto bih istaći bez ikakve demagogije samo to: koliko ja znam, jer sam član Koordinacione komisije koja je pisala amandmane i Ustavne komisije, da je u odnosu na ovo što sam ovđe čuo, općina Vrginmost na čelu kolone po temeljnosti rasprava, i drugo: da ste vi prvi sredili i dali sumu svih diskusija i pretvorili to u svoje prijedloge.«

Drago nam je da predsjednik Organizaciono-političkog vijeća Sabora ne grieši u tome kojoj »koloni« pripada.

Dva ili, ipak, jedan?

Nedavno je u »Ličkim novinama« oglašen natječaj za upis novih studenata u Pedagošku akademiju u Gospiću i Pedagošku akademiju u Rijeci. Natječaj za obje akademije tiskan je zajedno i usporedno. Među studijskim grupama koje se mogu upisati u gospičkoj Pedagoškoj akademiji navedena je grupa HRVATSKOSRPSKI JEZIK i njemački jezik, a među studijskim grupama koje se mogu upisati na Rijeci nalaze se grupe: HRVATSKI JEZIK s književnošću naroda Jugoslavije, zatim grupe: HRVATSKI JEZIK s književnošću (ili engleski jezik, ili njemački jezik) i bibliotekarstvo.

Zanima nas da li se na Pedagoškoj akademiji u Gospiću može studirati grupa u kojoj bi bio HRVATSKI JEZIK, odnosno kako to da u istom natječaju dvije naše pedagoške akademije pod službenim jezikom u Hrvatskoj razumijevaju dva različita jezika, koji se i imenom razlikuju?

I dalje »bez petlje«

Savjet za izgradnju grada Zagreba odlučio je da se križanje auto-ceste Zagreb-Karlovac i Aleje Borisa Kidrića regulira običnim križanjem, umjesto planiranom petljom.

Znači li to da predsjednik Kolar i dalje »nema petlje« da Zagrebu pribavi petlju?

»Briga« o obrtu

Među brojnim nepravilnostima u radu PTT Osijek što ih je utvrdila SDK bio je zapažen i način »davanja« radova izvođačima. U većini slučajeva, kao po nekom pravilu, posao je dobivao jedan obrtnik iz SR Srbije, iako njegove ponude kod licitiranja radova nisu bile ni najniže ni najpovoljnije.

»Briga« o obrtu u Slavoniji i Osijeku — na »obrtnički način — izgleda da se nastavlja. Naime, u »Vечernjem listu« od 12. X. 1971. tiskan je članak pod nazivom »NASICKI DVORAC — MUZEJ«, u kojem se iznose neki problemi u vezi s adaptacijom našičkog dvorca. Između ostalog čitamo: »...Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture iz Osijeka tražio je u dosadašnjim razgovorima da bude jedini nosilac radova. Zavod je zbog toga izabrao i izvođača. Bio je to Dragiša Stanković iz Žarkova kraj Beograda, jer je nadvodno imao najpovoljniju ponudu. Kako je uopće moglo doći do takvog aranžmana zanimalo je i Našičane, pa se na njihovo inzistiranje ispostavilo kasnije da je za uređenje krovne konstrukcije jeftinija našička »Novogradnja«. Zbog toga je komisija za dvorac inzistirala da se radovi povjeri upravo »Novogradnji«. To je prilično oduljilo početak radova...« Ako i povjerujemo da su dublji korijeni aferama u PTT Osijek i Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture te neuzdrmanim pozicijama njenih glavnih »zaktera« različiti, teško je povjerovati da je različit sustav pri dodjeli poslova u tim ustanovama.

Hrvatski maraton

Tanjug je izvijestio 20. X. 1971.:

»Direktor subotičkih nedeljnih novina »Het Nap« György Grosz reka je u sredu na sastanku komunisti-direktora i glavnih i odgovornih urednika novinsko-izdavačkih kuća i RTV u SAP Vojvodini da je ekstremna štampa sa »strane« u ofanzivi i na području ove Pokrajine.

Grosz je kao primer naveo pojavu »Hrvatskog tjednika« i njegovu pisanje o Vojvodini. On je dodata da članak ovoga lista »Hrvati u Bačkoj« zadire u međunarodne odnose, pa i u oblast međunarodne politike. U dokaz Grosz je citirao ono mesto u intervjuu »Hrvatskog tjednika«, gde Subotičanin Jaša Kopilović kaže: »I reći ēu vam šta mi je na srcu kao negašnjem maratoncu: neću Hrvatsku koju mečeš pretrcati za jedan dan.«

Zao nam je što su i György Grosza uključili u maraton o Hrvatskoj, no pitamo se, ne žele li on i njegovi šaptači zbilja HRVATSKU KOJU MOGU PRETRČATI U JE-DAN DAN?

ODGOVORI

Skupštine općine Šibenik

PREDMET: Revizija ugovora turističkih organizacija — obavijest.

VASA VEZA: Broj: 72/71 od 2. IX. 1971. Gl. urednik.

Na Vaše pitanje o gornjem predmetu slobodni smo Vas izvijestiti slijedeće:

Na proširenoj sjednici Predsjedništva Općeg sabora općine Šibenik od 24. lipnja 1971. godine razmatrana je informacija o nekim pitanjima ulaganja kapitala u izgradnju ugostiteljsko-turističkih organizacija.

Na tom sastanku je zaključeno da se ugostiteljsko-turističkim radnim organizacijama na području općine Šibenik, koje su zaključile ugovore o kreditiranju svojih turističkih objekata s bankama i reksportnim organizacijama, preporuči da zatraže reviziju onih dijelova ugovora koji nisu u skladu s našim pravnim, ekonomskim i samoupravnim sustavom.

U tom smislu sada radi posebna Komisija na ispitivanju pojedinih odredaba takvih ugovora.

Nakon završetka rada Komisija će podnijeti izvještaj Skupštini općine na razmatranje.

Toliko do znanja.

Predsjednik:
ing. Josip Olivari

Sredinom god. 1860. bilanca je Kvaternikovih nastojanja na Zapadu ova: sredstva i pomoć za ustanak u Hrvatskoj mogu se dobiti, samo uz uvjete. Uvjet Francuske jest: suradnja s Madarima, oslon na Sardiniju-Pijemont. Madari u emigraciji uvjetuju svoju pomoć ugovorom o federaciji u biti neskloni ratovati s Hrvatskom kao ravnopravnim političkim saveznikom. U Italiji Istru i Dalmaciju osporavaju Hrvatima, pomašu se i na tampon-državu, koja bi obuhvaćala Dalmaciju, Istru i Furlaniju. I Madari (Kossuth) i Talijani (Tommaso) izdvajaju Dalmaciju iz narodnog tijela Hrvatske.

Rusija i pitanje Bosne

Kvaternik, jedini agitator za slobodu Hrvatske u Evropi u danima kad se ujedinjavala Italija, 1859. god., ujedno je i sveukupna diplomacija Hrvatske: s geografskom kartom u ruci argumentira svoje prijedloge, bori se za slobodu zemlje čije granice njeni susjedi i prirodni saveznici ne poznaju ili ne priznaju. Stoviše: Madari teže k Jadransku, Talijani hode Istru i Dalmaciju; kako se to neposredno tiče i Beču, Kvaternik se vraća u Austriju s programom za austrijsko rješenje hrvatskog pitanja u tadašnjem času. Austriju i iznutra ugrožavaju Madari: ustrojeno se opiru bečkim pokušajima konsolidacije nakon talijanske katastrofe god. 1859. Kvaternik računa: ako se usklade napori madarske emigracije i madarske opozicije u zemljama te povede rat protiv Austrije unutar njenih granica, rješenje bi hrvatskog pitanja bilo "madarsko".

Ma da su Kvaternik, kad je potražio kontakt s Bečem, pri tome vodile i druge, nepolitičke nakane, bitan je pri tome njegov politički cilj: politički pokret u Hrvatskoj na protumadarskoj osnovi, a u skladu s načelom prava i ravnopravnosti naroda, i u Austriji i u Ugarskoj. Kako izvan Austrije sude u Hrvatsku miruju i štite, Kvaternik računa da Hrvatsku, ako joj se javno predreće težnje Madara neće biti teško uzbuniti; a Beč bi morao to, u svom interesu, pomoći. Još iz Zuricha je Kvaternik u podnesku austrijskom ministru vanjskih poslova Rechbergu (12. VII. 1860.) izložio svoj politički program. Pri tome dakako naglašava ono što misli da će mu koristiti. Zato piše: "Osvjedočen sam na temelju iskusiva i činjenica: da hrvatski narod od svake evropske vlade i svakog nacionalnog pokreta može očekivati

Dr. Ante Starčević – uz Kvaternika kreator i tumač pravaških načela

samo jaram što ga za nj pripremaju, i samo neskonost; dotle habsburška kuća, ako uistinu hoće da se održi, ne samo da mora, prije ili kasnije, udžiti hrvatski narod u svoj njezini slavi i historijskoj i narodnoj sili, suprostavljajući ga svojim neprijateljima; već se također mora na nj osloniti, kao na svoju jedinu podršku, koja joj ostaje od svega kompleksa, danas još slavnog."

Neprijatelji Austrije i Hrvata, kaže Kvaternik, zajednički su. Jer Madari uz pomoć Francuske žele srušiti Austriju, a Francuska pritom podržava Madare da na ravnici Hrvata; Stoviše, misli Kvaternik: "Rusija ugrožava hrvatsku narodnost pomoći fanatičnom srbizmu u hrvatskim posjedima u Turskoj (...) Pokret turskih kršćana, organiziranih po Rusiji, a protiv interesa habsburške kuće, oduzima hrvatskoj narodnosti ponajprije cijelu tursku Hrvatsku od Save do Neretve i Bune (nepravilno zvana Hercegovina), zatim hrvatsku Bosnu između Bosne i Drine."

Tu se vidi da Kvaternik predlaže za isti teritorij kao i u knjizi "La Croatie". U svojoj spomenici on ne skriva duotvorno lice – lojalnog austrijanca i bunтовnika – a to izražava, na sebi svojstven način, ovako:

"Jednom riječju, iako posledica svega toga, ako se danas neka grupa Madara iskrca u Rijeci ili nekoj drugoj hrvatskoj luci, njihov prvi uspjeh biti će moralni uspjeh.

**POLITIČKA
RAZMATRANJA**
NA RAZKRIJU HRVATSKOGA NARODA.
POSVEĆUO
EVIM, NISLEĆIM DOMOLJUBNIM HRVATOM
Kap. Kvaternik
M. J.
Svežčić I.
U Zagrebu 1860.
TIKOK DR. LJUDOVITA GAJA.
Vožna Kvaternikova politička brošura

1871.-1971.: O STOTOJ OBLJETNICI RAKOVIČKE BUNE

EUGEN KVATERNIK U BORBI ZA SLOBODNU HRVATSKU (2)

PRAVAŠKI PROGRAM NA »DIVLJEM SABORU ZVONIMIROVE KRUNE«, 1861.

Hrvati će ih frenetički pozdraviti, umjesto da se bore protiv vožnja Kvaternika svoga tisućogodišnjeg rođstva.
No, optužiti Madare u Hrvatskoj toga časa može uspešno samo onaj tko dolazi iz slobode i tko ima pisane dekaze u rukama. Pozivajući se na svoj utjecaj i vezu u Hrvatskoj, Kvaternik predlaže da sam povede tu borbu. Objećaje bolji uspjeh austrijske politike u Hrvatskoj nego li je bio, kaže on, 1848. uz uvjet, i to bitno, da se bitko vodi za čitavu hrvatsku narod, a ujedinjenje svih hrvatskih zemalja pod Austrijom. Ponuda je, međutim, i teška optužba:

"Austrijska kuća može računati samo na Hrvate zadovoljive svojim udesom pod habsburškom vladavinom. Tražiti pristupe za Bećane pod znakom sramotne današnjice hrvatskog naroda, znači bi izložiti se preizrutičavog jednog naroda; upravo sadanje okrutno i povrh svega nemoralno stanje i goni Hrvate, da ježeljni austrijski jaram zele zamijeniti sa zlatnim madarskim. Kralj austrija postavlja ustanak, 'da se ne pojavi javna sablazan i ban ne previeri narodu u korist' – Beč. Jelačićev žalosni primjer zastrašujući je za moral čitavog naroda."

Ceterum censeo Croatiam restituendam esse

Hrvatska može raditi, misli Kvaternik, samo za liberalnu i nacionalnu Austriju, kao i drugi narodi Ugarske, jer ono što im treba, to su ustavne slobode. Precizira da monarhiju mogu spasiti "samo i jedino ustavne slobode. To znači Hrvatu da ga stranac u njegovoj kući maltratira njegovim jezikom ili jezikom lačitelja? Ekselencijo, u toj stvari više niti nije slijep."

Kvaternik daleko predlaže da se Austrija uređa na načelu narodnosti jer, ako i predu Napoleon III., ostaje – Rusija, koja smjera da osnuje bosansku srpsku državu. "Da bi postigli taj cilj, ti se hrvatski krajevi i brošurama i u novinama stalno shvaćaju kao srpski, odatle je posve obuđeni turski srbi postali privlačna točka za pravoslavne u Hrvatskoj i za ugarske Srbe, tumaci on. Propaganda koja uverjava narod pod Turskom da ga samo Srbija može osloboditi, uspijeva. No, ako Austrija bude tlačila Hrvate, svi će Hrvati, a ne samo pravoslavni u Hrvatskoj (Kvaternik i njih smatra Hrvatima), gravitirati Srbima koje će osloboditi Rusi. Pravoslavni i katolički Hrvatski iznevjeriti će svoju "prirodnu hrvatsku domovinu, srbizirajući se pod utjecajem strašnog sredstava Rusije". Austria tome sama pomaže organizacijom pravoslavne crkve na hrvatskom tlu, kaže Kvaternik, a dok ruski emisari putuju Dalmacijom radići se da pravoslavno narodo, Austrija nema pametnijeg posla, nego da hrvatski narod u Dalmaciji "nacionalno ubija upotrebojem talijanskog jezika, koji je smrtni neprijatelj Austrije."

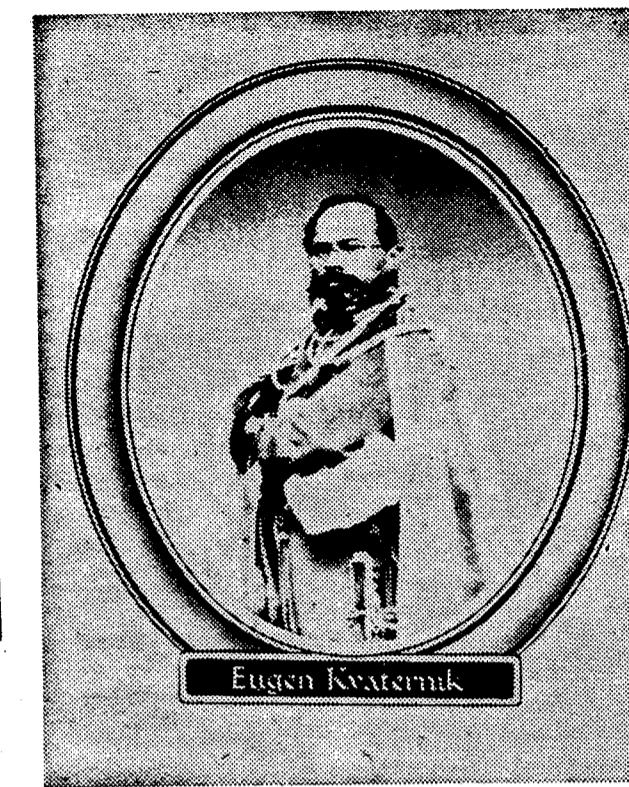
Ako pak Austrija nastavi po starome, kaže dalje – izgubiti će i katoličke Hrvate: "Jer će se na kraju katolici sjetiti da su Slaveni pa će se priključiti srbizmu i s njime Rusiji, ako Austria nije kada da ih brani protiv madarizma. To je toliko prirođen proces, da će se Hrvati, ako ih Austria ili ma tko drugi podvrgne Madarima, svi – pravoslavni i pošteni u narodu, prikloniti preko srbizma Rusiji."

No, iako bečki ministri nisu mogli ni htjeti prihvati Kvaternikov program, željeli su ga zadužiti na oku. On će se slobodno vrati u Hrvatsku, posebna sredstva neće dobiti na raspolaganje, ali će se neki njezini protumadarski spisi tiskati na trošak Strossmayera. Kvaternik se uspio vrati u Hrvatsku, jer su njegove opomene i argumenti imali težinu. To se jasno vidi i iz suda bečkih ministara i generala mu priznajući "šteti dar započinjanja i 'značni talent', ali i 'opasan individual' (Rechberg), a ministar policije Thiersy smatra da je Kvaternik "prena svojej nadarenosti, iskuštinama i vežbama poznat da pod stanovitim okolnostima bude faktor od značenja u svojoj domovini i da bi u redovima protivnika c. vlaste mogao biti opasan u visokom stupnju."

Ustvari, nije bio opasan sam Kvaternik, već je opasan bila u činjeničnom stazu stvar. Kvaternik se nije varao, pisan je u knjizi "La Croatie". U svojoj spomenici on ne skriva duotvorno lice – lojalnog austrijanca i bunтовnika – a to izražava, na sebi svojstven način, ovako:

"Jednom riječju, iako posledica svega toga, ako se danas neka grupa Madara iskrca u Rijeci ili nekoj drugoj hrvatskoj luci, njihov prvi uspjeh biti će moralni uspjeh.

Današnji Trg Republike prije podizanja spomenika Jelačiću, oko 1860.

neposredni zadatci postavljaju pitanje razmedašenja prema Ugarskom, i to je bečka vlada, kraj svijetu teritorijalnih koncesija Madarima, odvojila upravu Hrvatske od Ugarske. Tu je stečenju valjalo po mogućnosti očuvati i taj smisao i imade u Saboru predloženi čl. 42/1861.; u biti, on je dvostrukog: naglašava državnost Hrvatske u odnosu na Ugarsku, ali u isto vrijeme izražava spremnost da se, uz postavljene uvjete, Hrvatska uze poveže s Ugarskom. Po sudu Starčevića i Kvaternika, zastupnika na Saboru god. 1861., članak 42. nije dosljedno zastupao državnost Hrvatske, nije se osvrtao na evropsku javnost pa stoga obujica nisu za nj glasali. Kvaternik je iznio u svom govoru 18. VI. poseban prijedlog o odnosima Hrvatske i prema Ugarskoj i prema Beču, utvrđivao ga ustavnim načrtom, a Starčević je glasovao za nj. Taj program bio je saborom namijenjen kao demonstracija i upozorenja, ali je na prvoj mjestu bio namijenjen javnom mišljenju Europe i narodu.

U svom načrtu ustava Kvaternik, kao predmet dogovora s kraljem traži Dalmaciju, otoke, Kotor, Dubrovnik, kvarner-ske otote, Istru i hrvatske krajevje u Kranjskoj i Stajerskoj. Ako bi se raspao Njemački savez, zamišlja i ujedinjenje Gorice, Gradiške, Koroške, Kranjske i svindice marke s Hrvatskom, ako bi se spomenute pokrajine zažežele. Traži hrvatsko ministarstvo (državno vijeće) u Zagrebu za vanjske, unutarnje, vojne, novinarske, trgovinske i prometne poslove te nauku s tim, da kod kralja ovo vijeće zastupa njegov prije predsjednik, ravan po dostojanstvu austrijskim ministrima rata, vanjske politike, financija i trgovine. O ratu i miru radiće se s hrvatske strane posebno izaslanstvo Hrvatskog sabora ad hoc; hrvatska vojska ne može sudjelovati u razmircama Njemačkog saveza, niši s hrvatski vojnici smiju miješati s drugima. Kao potpuno autonomni poslovni oznacujući se u načrtu: unutarnja uprava, sudstvo, vjera i nauke, promet, policija i domaća vojska. Posebno se obrađuje savez s Ugarskom, ako njena sabor radi, ali i u isto vrijeme običi za tijesnu političku hrvatsko-ugarsku suradnju (u pitanju kršenja ustava sa strane bečke vlade). Osim toga, vrhovni bi se komandant narodne vojske birao u Saboru, i ne bi mogao nositi austrijski vojni čin, baš kao što narodna vojska ne može ratovati van granica Hrvatske. Starčević je podržao Kvaternikov program zaključivši da će Austria potvrditi ili ono što se od nje traži ili svoju propast.

Na saboru god. 1861. madaroni su zabilježili čl. 42., a većinu sabora, te, glasujući za nj, nastrojili održati postojanje hrvatsko-madariski odnos. Sabor se jednoglasno izjasnjava protiv sudjelovanja Hrvatske u bečkom državnom vijeću (Reichsrat) izrazivši tako duboko nepovjerenje prema bečkoj vladi. No, grupa realističnih političara sigurno i u želji da postigne kraljevju potvrdi za čl. 42. (koji je sancioniran), nastrojila je produljiti debatu o zajedničkom interesu Hrvatske i Austrije. U tome se smisu izjasnil Strossmayer, Rački, Mažuranić, Kukuljević, Šokčević, Hadžik, ali ostali u manjini prema madaronskoj kojima su se kod glasanja od 5. kolovoza pridružili Starčević i Kvaternik i njima kraljevski poslanici, i to, kako je pisao "Pozor", biskupov list, po zasluži baš Starčević i Kvaternik. Glasovanje 5. kolovoza, koje, u duhu manjine, nije valjda značilo ništa drugo nego da se učinilo da se stavovi prema Beču i Pešti izjednačuju, sabor je potvrdio nepovjerenje prema Beču i Pešti izjednačujući sabor. Na saboru se učinilo ono što je rečeno Mažuraniću u prvoj dijelu čl. 42: treba priznati državnost Hrvatske i u

Vidjelo se šta su bečki ministri misili o Kvaternikovim sposobnostima i o potvrdama koje bi mogao zameniti. Zato je bila prirodna prva ataka u štampi na oba pravila i uz pomoć ruske tajne, a zatim i politički proganj. Vlasti su pod banom J. Starčevićem i kancelarom J. Mažuranićem "pronaplaše" u veljači 1862. da je Kvaternik i kraljevski poslanici "smeđi" (reč je: bio je rečao 1859. god., kad se nije smjelo govoriti, kad je ustan u obavljao bio, da će za godinu dana Lombardija propasti, ako to i to Austrija ne učini; bio bi buntovnik, a Lombardija je ipak propala" (Pozor, 13. IX. 1862).

Sudska partnica nije bila jedina nevolja koja se oborila na Kvaternika, teškoće i proganj če se i nastaviti, ali on već ima području ravnog misljenja: njihovim djevojčanjem "Zad upoznaće bolje naš narod". Zato Kvaternik i nastavlja javnim radom, pa poslije izlaska iz zatvora izdaje knjigu "Hrvatski glavničar", o narodnom gospodarstvu i socijalno-ekonomskim prilikama u Hrvatskoj (stanje plemićkog posjeda i dr.). Budući da je još uvijek bio ruski podanik, Kvaternik je počekom srpnja 1863. morao napustiti monarhiju. Putovao je preko Beča u Pariz naoružan, u strahu da ga Austria uspije "ne smaknje" – da bi u Parizu i zatim u Italiji, kao agent poljske narodne vlade, ponovo ušao u urotu naroda protiv Austrije. O tome u slijedećem broju.

Ljerka Kuntić

svojim pristupom stvore. Stoga on negativni stav Sabora, u prvoj redu prema Beču, njegovo raspoloženje i saborsku adresu istice kao jedinu ispravnu stav hrvatske politike u datim okolnostima. Njegovo je mišljenje (i Starčevićev): Austria je tako ugrožena evropskom (francuskom i ruskom) politikom, da ili mora zadovoljiti Hrvate i tako zaštiti jadransku obalu, koja je najugroženija dio njezinih posjeda, ili će zbog hrvatskog pitanja prije ili kasnije propasti, jer se čvrsta država na Jadranu podudara s interesom bilo Evrope bilo Rusije. Bez ustručavanja istice da su njegova upozorenja ne samo patriotska nego i podanika dužnost, izloživi u potpunosti neminovnost da se hrvatsko pitanje riješi ili izvan Hrvatske, ili izvan Evrope. Zato i to čini ne samo da bi odbio optužbe u štampi (Pozor, Srpski dnevnik, Ost i West) da je šarljan i neodgovoran čovjek, nego i zato, jer braneci sebe osobno, želi obraniti i afirmirati svoju i Starčevićevu opozicioniju i buntovnu politiku na Saboru god. 1861. U "Razmatranju II. više nema ni traga austrijski politici, osim »lojalnih« upozorenja – kao što je npr. ovo:

"Ne zadovoljiti li pake Austria narod hrvatski, nije li naravno da će Francuska u srijedu našeg naroda a kroz ovaj Dunavom i na sve strane s koristima svojim slavodobice slaviti? Treba li tu još kakove bune hrvatske? Oslobođi Boži te ludost! niti jednog bodeža nije nam potrebno u tu svrhu; jer nezadovoljstvo Hrvata, to je najdovoljnija vojska naša spram paravojnika pokreta. A niže to što tvrdimo; ta i praksi, za nas govor: Dvije hiljade Garibaldovih vojnika bješte dostatno za srušiti kraljevstvo od deset milijuna, protiv 180.000 dobro plaćenih bodeža kralja napolitanskog" (Kvaternik, Politička razmatranja II, 1862).

U "Razmatranju" je Kvaternik, situiravši Austriju i Hrvatsku u međunarodne odnose, ocijenio i odnos Talijana, Nijemaca, Madara i Srba prema Hrvatskoj; žalio se na neprijateljske namjere svih susjeda bez razlike, a o Srbima je, uz ostalo, rekao i ovo: "...sloga med Srbima i Hrvatima, srpskog i hrvatskog državom onda (je) jedino moguća, ako unutar naravnih i historijskih granica oviju ostane svakog ono što je po povijesti, etnogenesi i vječno istini: da se jedino tim putem može sloboda tih plemena uzdržati; te će se uveriti svaki da je onaj, koji pod maskom vjerozakona profili tim načelima postupa, izdajica sloge, slobode i bolje budućnosti Hrvata i Srbija; jer ćemo dokazati da se tim postupanjem i srbizam Srbije ubija."

Ivan Mažuranić, hrvatski kancelar i kasniji ban

